

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI SZERVEZET
SZAKMAI ÉS TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

Tanulmány
Műhely
Kitekintés
Röviden
Abstracts

2016. 1. szám

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

*Megjelenik negyedévente * Harmincötödik évfolyam 1. szám*

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

CSÓTI ANDRÁS

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR
DR. HUSZÁR LÁSZLÓ
DR. KABÓDI CSABA
LEHOCZKI ÁGNES
DR. LŐRINCZ JÓZSEF
DR. MEZEY BARNA
DR. NAGY FERENC
DR. PALLO JÓZSEF
DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

SOMOGYVÁRI MIHÁLY

Olvasószerkesztő:

SZALAI TÍMEA

Nyomdai előkészítés és nyomdai munkálatok:

Duna-Mix Kft., Vác
www.dunamix.hu
Felelős vezető:
SZAKOLCZAI LÓRÁNT

ISSN 1417-4758 (Nyomtatott)

ISSN 2559-9771 (Online)

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Steindl Imre utca 8.
E-mail: szemle@bv.gov.hu

SZÁMUNK SZERZŐI

DEÁK FERENC ISTVÁN ny. bv. alezredes, a Börtönügyi Szemle egykori felelős szerkesztője, **FORGÁCS JUDIT** bv. alezredes, a Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Kar Bv. Tanszékének oktatója, **FRANKA BOTOND MIHÁLY** c. bv. főtörzssörmester, segédelőadó (műveleti), Balassagyarmati Fegyház és Börtön, **DR. JUHÁSZ ANDREA ERIKA** doktori ösztöndíjas, Szegedi Tudományegyetem ÁJTK, Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék, **MOLITÓRISZ ROLAND** bv. törzsszázlós, mb. reintegrációs tiszt, Balassagyarmati Fegyház és Börtön, **DR. NAGY ANITA** egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Bűnügyi Tudományok Intézete, **DR. PALLO JÓZSEF PHD**, bv. ezredes, a BvOP Jogi és Adatkezelési Főosztályának vezetője, a Bv. Tudományos Tanácsa mb. elnöke, **PROF. DR. RUZSONYI PÉTER** c. bv. dandártábornok, főtanácsos, egyetemi tanár, tanszékvezető, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék, **SOMOGYI ZSÓFIA BORBÁLA** főelőadó, BvOP Fogvatartási Ügyek Szolgálat, **DR. TALLÓDI ZOLTÁN** főosztályvezető-helyettes, Nemzetközi Büntetőjogi és Emberi Jogi Főosztály, Emberi Jogi Osztály, Igazságügyi Minisztérium, **TÓMÓ JÁNOS** börtönlelkész, Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet

A fotókat Apró Andrea készítette.

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogvatartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját a tudományos közvélemény által elfogadott tudománysszakok (kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológiai, vezetélmélet, pedagógia, műszaki tudományok, szakmatörténet stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. Kérjük, a kéziratokon tüntessék fel nevüket, munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat, rendfokozatukat is.

Közlési feltételek

A beérkezett írásokat a szerkesztőség név nélkül továbbítja a bíráló bizottság tagjainak, véleményezés céljából. A megjelenés feltétele ezen tagok támogató véleménye, illetve a szöveg szerzőhöz való visszaküldését követően az átdolgozásra javasolt szövegrészek (ha vannak) javítása. Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására, szerkesztésére, esetleges javítására. Amennyiben a beérkezett kézirat nem felel meg a formai követelményeknek, vagy tartalma nem illeszkedik a kiadvány szellemiségéhez, úgy a szerkesztőségnek nem áll módjában megjelentetni azt.

Köszöntés Deák Ferenc 65. születésnapja alkalmából

Deák Ferenc nyugalmazott bv. alezredes 1992. december 1-jétől működtette a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Szakkönyvtárát. Munkáját nagy hivatástudattal és elkötelezettséggel kezdte meg, melynek eredményeként sikerült a könyvtárát a büntetés-végrehajtásnál folyó tudományos munka gyors és hatékony „háttérintézményévé” tenni, nem utolsósorban pedig – habitusából adódóan – pezsgő szakmai és tudományos műhelyé varázsolta azt.

Tevékenysége során segítette a hozzá forduló kutatókat, szakdolgozókat, hozzájárult a bv. szakmai évkönyvének elkészítéséhez, számos nemzetközi és hazai szakmai konferencián vett részt, illetve segített azok szervezésében és lebonyolításában, tudósításokat írt a Bv. Hírlevélbe, továbbá 2003. szeptember 1-jétől a Börtönügyi Szemle szerkesztői feladatait látta el. Az elmúlt több mint két évtized alatt áldozatos munkájával, szakmai hozzáértésével és magas szintű precizitásával szerkesztette a Szemlét, ezzel biztosította annak színvonalas megjelenését, egyben segítette, hogy az a bűnügyi tudományok elismert lapjává váljon. Bármilyen nyúl, a neve biztosítékot jelentett a lelkiismeretes, alapos munkára, illetve a magas szakmai színvonalra.

Munkásságával, igényes cikkeivel és könyvajánlóival segített felpezsdíteni a büntetés-végrehajtás tudományos életét. Szerteágazó érdeklődési köréhez igazodóan a szakma legkülönbözőbb területeivel foglalkozott, azonban ezek közül is kiemelkednek azok az írások, amelyek a magyar börtönügy kevésbé ismert történeti alakjait idézték meg. Kiemelkedő munkájáért, illetve magas szintű tudományos, szakmai teljesítményéért 2015-ben Tauffer Emil-díjat kapott, amely közismerten a büntetés-végrehajtásban dolgozók életműdíjaként is értelmezhető.

Deák Ferenc 2015. december végén, közel két és fél évtizedes odaadó munka után nyugállományba vonult. Számos börtönügyben érintett kutató és szerző köszönheti neki pályafutását. Ezúton szeretnénk köszönetet mondani áldozatos munkájáért, egyben sok boldogságot és jó egészséget kívánunk 65. születésnapja alkalmából.

SOROZATGYILKOSOK A RÁCSON TÚL: „BESTIÁLIS EMBEREK – EMBERI BESTIÁK”

I. rész

Ruzsonyi Péter

A sorozatgyilkosokkal foglalkozó kutatásunk eredményeiről két részletben számolunk be. Jelen tanulmány keretei között a sorozatgyilkosok „rácson túli” életével és aktivitásával foglalkozunk. Átfogó képet igyekszünk adni a „sorozatgyilkos” kifejezés eredetéről és jelentéséről; tárgyaljuk a sorozatgyilkosok általános jellemzőit; valamint ismertetjük a tipizálásukra vonatkozó főbb elképzeléseket; majd kitérünk a női sorozatgyilkosok kérdéskörére.

„A sorozatgyilkosok képtelenek másokra emberként tekinteni.”

Katherine Ramsland

Bevezetés

A hazai televíziós műsorszórási gyakorlatból kiindulva – egy átlagosan 30–50 tv csatornát fogni képes készülék birtokában – minden nap találunk legalább öt olyan filmet, ami sorozatgyilkosságról szól. Az adásszerkesztők ilyenkor joggal bízhatnak abban, hogy a néző az ő csatornájuk nézettségét emeli. De miért ennyire népszerűek az ilyen történetek, és vajon a filmek mennyiségi dömpingje a minőségi információk növekedését is eredményezi?

Az emberek szeretnek borzongani, de ezt leginkább az otthonuk kulcsra zárt biztonságában és a távirányító feletti maximális hatalom birtokában szeretik megtenni. Hozzáállásuk: „ha túl szörnyű lesz, majd átkapcsolok...”. A mindennapi életben a probléma megoldása természetesen nem ennyire egyszerű. Az USA-ban az elmúlt 200 évben 650 sorozatgyilkos került a rendőrség látókörébe, akik 3500–5650 gyilkosságért felelősek¹. Arról, hogy napjainkban hány sorozatgyilkos tevékenykedhet az USA-ban, csak hozzávetőleges – és egymástól jelentősen eltérő – becslések léteznek. Hickey véleménye szerint² pedig egyszerre megközelítően 200 aktív sorozatgyilkos szedi az áldozatait az Államokban. Az FBI³ még döbbenetesebb információt tett közzé; szerintük az aktívan tevékenykedő sorozatgyilkosok száma 200 és 500 között lehet, az évenkénti áldozatok számát pedig 3500-ra becsülik⁴. A fenti rémisztő adatok ellenére szinte egyetlen amerikai sem gondolja úgy, hogy ő is lehet potenciális áldozat. A dolog irreálisan távolinak és szörnyűnek tűnik a hétköznapi ember szemében.

Természetesen a világ valamennyi országában foglalkoztatja ez a kérdéskör a szakembereket. A sorozatgyilkosságoiról és a sorozatgyilkosokról jelentős meny-

1 Hickey, E. W. (2013), p. 42.

2 Holmes, R., Holmes, S. (1998)

3 FBI: Federal Bureau of Investigation – Szövetségi Nyomozó Iroda

4 Simon, R. I. (2000), p. 6.

nyiségű szakirodalom áll rendelkezésre. A kriminológia, a kriminalisztika és a pszichológia szakemberei elsősorban felderítői és bűnüldözési szemszögből vizsgálják az elkövetés körülményeit. A nyomozás eredményességét, a sorozatgyilkosok minél előbbi kézrekerítését igyekeznek növelni a profilalkotással, nyomrögzítéssel, a bizonyítékok összegyűjtésével és a kihallgatásokkal.

A sorozatgyilkosságok esetén a média érdeklődése irreális méreteket ölt, kiszolgálva, és sokszor generálva az állampolgárok félelmeit. A találgatásokra és félinformációkra alapozott „szenzációs” hírek a legtöbb esetben nehezítik a hatóságok munkáját. A sorozatgyilkosok rendőrkézre kerülését követően a média az ítélet megszületéséig – elsősorban a példányszám, vagy a nézettség növelése érdekében – még foglalkozik az esemény bulvár oldalával, azonban a büntetés-végrehajtás falai közé került sorozatgyilkosok már nem képviselnek hírértéket. A szakmai és a médiaérdeklődés nagyon hamar lecsendesedik.

A büntetés-végrehajtás feladatai azonban ilyenkor kezdődnek igazán. Mit tehetünk, mit kell tennünk az ilyen elkövetőkkel a börtönben? A választ nagyon nehéz megadnunk, mert ez a terület pönológiai értelemben fehér folt. Elméleti és gyakorlati ismereteink egyaránt csekélyek, mert a rendelkezésre álló szakirodalom nemzetközi viszonylatban is rendkívül szegényes, ugyanakkor – szerencsére – hazánkban a sorozatgyilkosok száma viszonylag alacsony. Jelen tanulmányunkkal igyekszünk hozzájárulni ahhoz, hogy a fenti kérdések megválaszolásához háttérismereteket nyújtsunk.

A „sorozatgyilkos” kifejezés eredete és jelentése

Annak ellenére, hogy a „sorozatgyilkos” jellegű emberölésekre először 1700-1800 között kezdtek felfigyelni (lásd: Hasfelmetsző Jack [Jack the Ripper]), szinte egészen biztos, hogy ilyen gyilkosságok ez előtt az időszak előtt is léteztek. „A bűncselekmények dokumentálásának hiányosságai és a felderítés kezdetlegessége miatt ezeket az elkövetőket egyszer sem fogták el, illetve ha kézre is kerültek egy-egy konkrét ügy miatt, soha nem derült fény korábbi bűncselekményeikre”⁵.

A sorozatgyilkosokkal is foglalkozó első tudományos könyv szerzője Dr. Richard von Krafft-Ebing német-osztrák orvos, igazságügyi orvosszakértő, pszichiáter és szexológus. Erőszakos és szexuális cselekményeket elkövetőket, valamint az elkövetett bűncselekményeket tanulmányozta. Kutatási eredményeiről 1886-ban publikált „Szexuális pszichopáták”⁶ című könyvében számolt be, amelyben számos olyan esettanulmányt is közreadott, amelyek szexuális jellegű gyilkosságokról, sorozatgyilkosságokról és egyéb szexuális eltévelyedésekről szóltak.

A „sorozatgyilkos” kifejezést Hughes használta először a „The Complete Detective”⁷ című könyvében. Az írói kifejezésből azonban csak 1976-ban, a „Sam fia”⁸ ügy nyomozása során vált kriminológiai szakkifejezéssé, amikor Robert

5 Branson, A. L. (2006), p. 16.

6 A könyv eredeti címe: Psychopatia Sexualis: eine Klinisch-Forensische Studie (1886)

7 Hughes, R. (1950)

8 Az ügy eredeti neve: Son of Sam

Ressler FBI különleges ügynök – az FBI Magatartástudományi Egységével történt konzultáció után – javasolta a kifejezés használatát bevezetni.

A „sorozatgyilkos” legelfogadottabb definíciója Douglas-tól és munkatársaitól⁹ származik; *sorozatgyilkosnak azt tekintjük, aki legalább három egymástól elkülönülő alkalommal, legalább három különböző helyszínen, három, vagy több ember sérelmére követ el gyilkosságot úgy, hogy közben eltelik annyi idő, amennyi az elkövető érzelmi lenyugvásához szükséges.* Ez az időszak egyénenként rendkívül eltérő, jelenthet napokat, heteket, hónapokat, de akár éveket is¹⁰. (Az eltérő alkalmak és helyszínek kiemelése azért fontos, mert ezek a jellemzők különböztetik meg a sorozatgyilkost a tömeggyilkostól¹¹ és az „ámokfutó” gyilkostól¹².)

A Canter és Wentink¹³, valamint a Salfati és Bateman¹⁴ szerzőpárosok egy apró – de rendkívül fontos – részlettel egészítették ki Douglas-ék definícióját; a sorozatgyilkosság jellemzői közé beillesztették a „törvénytelen gyilkosság” (unlawful killing) kitételét, és így kizárták a sorozatgyilkosságok közül a fegyveres és rendészeti szervek tagjainak jogszerű fegyverhasználatát, illetve annak következményeit.

Ramsland¹⁵ felvetése a „klasszikus” definíció további fontos tartalmi pontosítását eredményezi: felhívja a figyelmet arra, hogy több sorozatgyilkos az áldozatait – miután elrabolja őket – különböző időpontokban ugyan, de ugyanarra a helyre viszi, és ott végez velük. Tanulmányunkban mi is elfogadjuk mindkét kiegészítést, illetve pontosítást megengedő premisszaként.

A sorozatgyilkosok általános jellemzői

Általános megközelítés

A sorozatgyilkosokról az átlagember rendkívül keveset tud. Ramsland szerint: „az emberek azt szeretnék, ha a szörnyetegek az első pillantásra beazonosíthatóak lennének. Sajnos sok népszerű médium azt a naiv reményt táplálja, hogy a sorozatgyilkosok leginkább a társadalom peremén élnek. De a szörnyetegek közöttünk élnek – mindennapi módon és észrevétlenül. Az okosabbja tudja, hogyan fogadtassa el magát, és hogyan kerülje el, hogy gyanúba keveredjen. A legtöbb ember azt hiszi, hogy a sorozatgyilkosok magányosak, zárkózottak és örök vesztések, akik képtelenek szakmai karriert befutni, vagy társas kapcsolatban élni. Úgy gondolnak rájuk, mint aluliskolázott, képzetlen és narcisztikus lényekre, akik csak a rövid távú kielégülést hajszolják.”¹⁶ Szintén a helytelen sztereotípiák

9 Douglas, J. E., Burgess, A.W., Burgess, A. G., Ressler, R. K. (1992)

10 Holmes és Holmes (2010) az érzelmi lenyugvás minimum idejét egy hónapban határozta meg. Álláspontunk szerint ennek a generális megszorító értelmezésnek a létjogosultsága nem bizonyított, hiszen a sorozatgyilkosok személyisége, és így a reakciói és érzelmei is egyénenként eltérőek.

11 A tömeggyilkos (mass murder) egy helyszínen és egy időben öl meg több mint három embert

12 Az ámokfutó gyilkos (spree murder) közvetlenül egymás után; három, vagy több helyszínen; három, vagy több embert öl meg

13 Canter, D.V., Wentink, N. (2004)

14 Salfati, C.G., Bateman, A.L. (2005)

15 Ramsland, K.M (2006), p. 11.

16 Ramsland, K. M. (2006), p. 177-178.

veszélyére figyelmeztet Morton és Hilts is. Hangsúlyozzák, hogy „a sorozatgyilkosok többsége nem a világtól elvonult, egyedül élő, aszociális egyén. Nem torzszülöttek, és nincs különös ismertetőjegyük”.¹⁷

Az átlagos alkalmazkodóképességet sokszorosan meghaladó viselkedésük szemléltetésére bemutatunk néhány példát:

- Ted Bundy nappal joghallgató volt, éjszaka egy segélyhívó vonal munkatársaként segített a krízishelyzetbe került embereken – közben több mint 30 fiatal nőt erőszakolt meg, majd végzett velük;
- John Wayne Gacy sikeres üzletember volt, adománygyűjtéseket szervezett és beteg gyerekeket szórakoztatott – közben 33 fiút és fiatalembert ölt meg;
- ifjabb Robert Yates kitüntetett vadászpilóta volt, öt gyermekét nevelte – miközben 15 örömlányt gyilkolt meg;
- John Joubert fiúknak szervezett cserkész táborokban önkénteskedett – mi alatt (máshol) három fiatal fiút ölt meg.

Morton és Hilts szerint, mivel nem lehetséges a normál emberi magatartást eredményező valamennyi faktor meghatározása, ugyanígy nem lehetséges valamennyi olyan tényezőnek az összegyűjtése sem, amelyek hatására egy személy sorozatgyilkossá válik. A fenti szerzőpáros az FBI-nál szerzett tapasztalatai alapján igyekezett olyan tulajdonságokat összegyűjteni, amelyek – illetve amelyek hiánya – jellemzi a sorozatgyilkosokat:

- (1) A sorozatgyilkolásra való hajlam, akárcsak a többi erőszakos bűncselekmény esetében biológiai, szociális és pszichológiai jellegű, és semmiképpen sem korlátozható egyetlen speciális jellemzőre, vagy jellemvonásra.
- (2) A sorozatgyilkossá válás magába foglalja mindezeknek az összetevőknek a kombinációját, amelyek együtt csak nagyon ritkán jelentkeznek egy adott személy esetében. Szükséges megfelelő biológiai hajlam, összeolvadva pszichológiai alkotóelemekkel, amelyek a szociális fejlődésük egy kritikus pillanatában együtt kezdenek hatni.
- (3) A sorozatgyilkosok esetében nem mutatható ki a jellemvonásoknak, vagy jellegzetességeknek olyan speciális kombinációja, amely ne lenne megtalálható más erőszakos jellegű bűncselekményt elkövetők körében.
- (4) A sorozatgyilkosoknál nem fedezhető fel általános érvényű minta.
- (5) A sorozatgyilkosokat a saját egyedi motivációi és indítékai ösztönzik a bűncselekmények elkövetésére.
- (6) A sorozatgyilkosok nem korlátozódnak egyetlen demográfiai csoportra sem; tehát nemiségük, életkoruk, faji hovatartozásuk, illetve vallásuk alapján rendkívül heterogének.
- (7) A szexuális indíttatásból gyilkoló sorozatgyilkosok többsége a fejlődésük során erotizálták az erőszakot. Esetükben az erőszak és a szexuális kielégülés megmagyarázhatatlan módon összefonódik.¹⁸

¹⁷ Morton, R. J., Hilts, M. A (2006), p. 11.

¹⁸ Morton, R. J., Hilts, M. (2006), p. 11-12.

A sorozatgyilkosságok és azok elkövetői az elmúlt 200 évben intenzíven foglalkoztatták az embereket. Mivel nem találtak megnyugtató válaszokat a kérdéseikre, megannyi mítosz született. A következőkben Hickey¹⁹ alapján összevetjük a sorozatgyilkosokra vonatkozó hiedelmeket a tudományosan igazolt tényekkel:

Hiedelem	Tény
Szinte valamennyien fehérek.	Minden ötödik sorozatgyilkos fekete.
Valamennyien férfiak.	Közel 17%-uk nő.
Valamennyien elmebeteg.	Mindössze 2-4%-uk számít jogilag elmebetegnek.
Valamennyien kéjgyilkosok.	A többségük az, azonban számos esetben nem történik szexuális támadás vagy kínzás, illetve szexuális indíttatású testcsonkítás.
Tucatnyi áldozattal végeznek.	Néhányan valóban nagyszámú áldozattal végeznek, de a legtöbb sorozatgyilkos áldozatainak száma nem éri el a tízet.
Egyedül gyilkolnak.	Minden negyedik sorozatgyilkosnak van egy, vagy több bűntársa.
Az áldozatokat agyonverik, megkéselik, megfojtják, vagy halálra kínozzák.	Előfordul, hogy az áldozatot megmérgezik, vagy lelövik.
Valamennyien nagyon intelligensek.	Legtöbbjük intelligenciája átlagos.
Rendkívül mobil módon követik el a bűncselekményeiket.	A legtöbben a saját környezetükben gyilkolnak.
Azért ölnek, mert gyermekkorukban szexuálisan zaklatták őket.	A legtöbben gyermekkori visszaütésük, vagy elhagyásuk miatt ölnek.
A legtöbben nem tudják abbahagyni a gyilkolást.	Néhányan több évre is abbahagyják a gyilkolást mielőtt újra ölnek, vagy elfogják őket.
A legtöbb sorozatgyilkos azt akarja, hogy elfogják.	Mint mindenki, ők is tanulnak a tetteikből, és a gyilkosságok során növekszik a magabiztosságuk. A legtöbben az első gyilkosságot követően tudatosan akarnak sorozatgyilkosokká válni, és úgy képzelik, hogy bűnözői karrierjüket börtönben fejezik majd be. Mások rendkívül tapasztalttá és ügyessé válnak személyazonosságuk eltitkolásában, és úgy érzik, hogy őket sosem kapják el.

¹⁹ Hickey, E. W. (2013) p. 5-6.

Sorozatgyilkosok és a pszichopátia – Szakterminológiai átfedések és egyértelműsítési kísérletek

A szakirodalomban a „szociopata” kifejezést gyakran használják szinonimaként a „pszichopata” és az „antiszociális személyiségzavarban szenvedő” szakkifejezésekkel. Eredetileg a „pszichopata” terminus technicust a pszichiáterek és a pszichológusok használták annak a személyiségi tünetegyüttesnek a meghatározására, amikor valaki impulzív, vakmerő, önző, és semmibe veszi a másik embert. Az 1950-es évek során a pszichiátriai szakma azonban azt javasolta, hogy a „szociopata” kórmeghatározó kifejezést leginkább a pszichopatológias személyiségre használják, így különböztetve meg a lényegesen súlyosabb pszichotikus rendellenességtől. A 60'-as évek végén a pszichiáterek újabb terminológiai változtatást kezdeményeztek; azt javasolták, hogy a szociopata és pszichopata kifejezéseket a diagnózis során helyettesítsék az antiszociális személyiségzavar (APD) szakkifejezéssel. Meg kell említeni azonban, hogy több pszichopatológiával foglalkozó szakember ma sem ért egyet ezzel a javaslattal, mivel a három kifejezés mögött meghúzódó jelentős diagnosztikai különbséget látnak. Esetünkben azonban – a sorozatgyilkosok témakörére szorítkozva – ezek a különbségek nem különösen fontosak, mivel az elkövetők meghatározó többségére érvényes alapvető jellemzők megegyeznek mindhárom szakkifejezésben²⁰. A dolgozat további részében ezért a három szakkifejezést szinonim fogalmakként használjuk, illetve értelmezzük.

Az FBI 2005-ben egy több tudományágat átfogó szimpóziumot rendezett. A konferencia célja az volt, hogy a sorozatgyilkosságok legelismertebb 135 szakértőjét összegyűjtve közösen azonosítsák be a sorozatgyilkosok megegyező tulajdonságait.

A szimpózium résztvevői a záró dokumentumban hangsúlyozták, hogy „a pszichopátia megértése – a sorozatgyilkos ügyek vizsgálata és a pszichopata sorozatgyilkosok letartóztatása során – különösen fontos a rendészetben dolgozó szakemberek számára. A pszichopáták viselkedése a bűncselekmények helyszínén eltér más tettesekétől. Ennek a különös viselkedésnek a felismerése segít kapcsolatot találni a gyilkosságok között”.²¹

Morton a sorozatgyilkosok és a pszichopáták közötti kapcsolatot is vizsgálta. Az eddigi ismeretei alapján felhívja a figyelmet arra, hogy nem válik minden pszichopata sorozatgyilkossá. Véleménye szerint inkább a sorozatgyilkosok rendelkezhetnek néhány, vagy akár több olyan ismervvel, ami a pszichopátákra jellemző. Azok a pszichopáták, akik sorozatgyilkosságot követnek el, nem tartják értéknek az emberi életet és szélsőségesen érzéketlenek az áldozataikkal kapcsolatban. Ez a tendencia fokozottan igaz a szexuális motívumok miatt gyilkoló sorozatgyilkosokra, akik a legcsekélyebb lelkiismeret-furdalás nélkül újabb és újabb áldozatokat szemelnek ki, titokban követik őket, lerohanják, erőszakot követnek el rajtuk, majd megölik valamennyit. A szerző végezetül egy rendkívül fontos

²⁰ Levin, J., Fox, J. A. (2008)

²¹ Morton, R. J. (2005), p. 15.

megállapítást tesz. Hangsúlyozza, hogy „a pszichopátia meglétére önmagában nem tekinthetünk úgy, mint a sorozatgyilkosságok elkövetésének okára”.²²

A sorozatgyilkosok és a tömeggyilkosok megkülönböztetése

Jelen tanulmány a sorozatgyilkosokkal foglalkozik, azonban feltétlenül kitekintést kell tennünk a tömeggyilkosokra is – éppen a különbségtétel érdekében.

Az alábbi táblázat a sorozatgyilkosok és a tömeggyilkosok közötti jelentős különbségeket szemlélteti²³:

	Tömeggy.	Sorozatgy.
A gyilkolás az élet feletti irányítást jelenti	√	√
Általában letartóztatják, vagy megölik a bűncselekmény helyszínén	√	
Gyakran öngyilkosságot követ el a bűncselekményt követően	√	
Elkerüli a letartóztatást és a leleplezést		√
Elképzelhető, hogy utazik és felkutatja az áldozatait		√
Hosszú távú médiaérdeklődést vált ki		√
Egyéneket öl		√
Rövid idő alatt több embert öl meg	√	
A gyilkosságokra úgy tekintenek, mint egyszeri esetre	√	
Az elkövető általában fehér férfi	√	√
Elsődlegesen anyagi haszonszerzés, vagy bosszú vezérli	√	
Az áldozatok jellemzően nők		√
A gyilkosságok során legtöbbször lőfegyvert használ	√	
Spontán düh hatására gyilkol	√	

A fenti összehasonlítás alapján elmondhatjuk, hogy a sorozatgyilkosok és a tömeggyilkosok a bűncselekménnyel kapcsolatos viselkedésük alapján több szempontból markánsan eltérnek egymástól. A leglényegesebb különbség, hogy a tömeggyilkosok életük során jellemzően egy olyan nagyszabású bűncselekményt követnek el, amelynek sok áldozata van, és ezek az áldozatok számukra ismeretlenek. Tetteik következményeivel nem törődnek, és általában nem akarnak elmenekülni a helyszínről, sőt több esetben a helyszínén öngyilkosságot követnek el. Ezzel szemben a sorozatgyilkosok konkrét, és általában nagy körülményekkel kiválasztott egyéneket ölnek, cselekményeik között hosszabb-rövidebb „lecsendesedési” periódus van, és mindent megtesznek annak érdekében, hogy elkerüljék a leleplezést, illetve a letartóztatást.

²² Morton, R. J. (2005), p. 14.

²³ Hickey, E. W. (2013), p. 27.

A sorozatgyilkosok és a tömeggyilkosok bűncselekményei között formai szempontból tehát jelentős különbségeket találunk. Ezzel szemben a két csoport motivációs alapú összehasonlítása esetén bizonyos egybeesés mutatható ki. Fox és Levin hívja fel a figyelmet arra, hogy „a sorozatgyilkosok és a tömeggyilkosok tipológiai esetén gyakran van egy aggasztó, ugyanakkor elkerülhetetlen mértékű átfedés a kategóriák között”.²⁴

A sorozatgyilkosokra vonatkozó típusalkotási kísérletek

A sorozatgyilkosok tipizálása három alapvető szisztéma mentén történik. (1) Egyes szerzők az elkövetőknek a bűncselekmény során tanúsított magatartása, az elkövetés körülményei és a hátrahagyott helyszín jellemzői szerint – tehát formai elemek alapján – kategorizálnak, (2) egy másik csoport az elkövetők motivációja alapján alkot osztályokat, (3) míg a szakemberek harmadik csoportja az előző két rendszerezési elvet kombinálja.

Az elkövetés körülményei és a bűncselekmény helyszíne szerinti csoportosítás

Branson²⁵ sorozatgyilkosokra vonatkozó tipizálása során elsősorban az elkövetők életvezetésében, illetve a bűncselekmény elkövetése alatti és utáni viselkedésében fellelhető formai elemekre koncentrált. A szerző az elkövetők tetteinek szervezettségét vizsgálva a sorozatgyilkosokat „szervezetlen” és „szervezett” alcsoportokra osztotta (lásd a következő oldali táblázatot).

Canter és munkatársai figyelmeztetnek arra, hogy „az emberi lények csak ritkán illenek bele bármilyen pontosan meghatározott elkövetői csoportba. A szervezett és a szervezetlen elkövetői magatartás koncepciója nem egy valódi pszichológiai alapú megkülönböztetés, sokkal inkább egy józanészen alapuló és napról napra történő spekuláció az emberek közötti különbségekről. Világosan kell látnunk, hogy ez, és valamennyi más tipológia is, amely a sorozatgyilkosok azonosítása érdekében egy strukturális szerkezetet szándékozik létrehozni, nem lehet teljes, vagy végérvényes”.²⁶

Douglas és munkatársai sem elégedtek meg a „szervezett” és a „szervezetlen” elkövetői magatartás koncepciójával, így először egy harmadik kategóriát vezettek be; a „vegyes” csoportot. Álláspontjuk szerint vannak olyan elkövetők, akiknél egyszerre található meg a „szervezett” és a „szervezetlen” típus több jellemzője is. Ez a tipizálási rendszer – akárcsak a korábbiak – nem foglalkozik az elkövetők motivációival.

A fenti szakembercsoport az elkövető személyes jellemzői és a bűncselekmény elkövetésének jellege alapján tovább bővítette az eredeti vizsgálati szempontokat, és így eljutottak egy négyes felosztáshoz: az elkövető lehet szervezett, szervezetlen, vegyes, vagy szadisztikus²⁷.

²⁴ Fox J.A., Levin, J. (1998) p. 442.

²⁵ Branson, A. L. (2006) p. 34.

²⁶ Canter, D.V., Alison, L.J., Alison, E., Weintink, N. (2004), p. 318.

²⁷ Douglas, J. E., Burgess, A. W., Burgess, A. G., Ressler, R. K. (1992)

Szervezetlen sorozatgyilkos	Szervezett sorozatgyilkos
IQ átlag alatti: 80-95	IQ átlag feletti: 105-120*
szociálisan inadekvát	szociálisan adekvát
egyedül él, nem keres kapcsolatokat	párkapcsolatban él, vagy rendszeresen randizik
az apa hiányzott, vagy megbízhatatlan volt	stabil apa kapcsolattal rendelkezik
gyermekkorában meghatározó volt a családon belüli érzelmi erőszak és következetlenség	gyermekkorában jellemző volt a családon belüli fizikai erőszak, brutalitás
lakóhelyének, illetve munkahelyének környékén követi el a bűncselekményeit	földrajzilag, munkahelyileg mobil
minimális érdeklődéssel fordul a médiában történő megjelenése felé	követi a róla szóló híreket és műsorokat
általában nem fejezi be a középiskolát	előfordul, hogy diplomás
nem tart rendet és tisztaságot a környezetében	rendet és tisztaságot tart a környezetében
rejtekhelyet alakít ki az otthonában	csak ritkán alakít ki rejtekhelyet az otthonában
éjszakai életmódot folytat	nappali életmódot folytat
lestrapált autóval, vagy kisteherautóval jár	feltűnő, mutatós autóval jár
szükségesnek érzi, hogy visszatérjen a bűncselekmény helyszínére, mert így tudja újraélni a történeteket	szükségesnek érzi, hogy visszatérjen a bűncselekmény helyszínére, hogy lássa a rendőrség nyomozását
előfordul, hogy kapcsolatba lép az áldozat családjával és manipulálja őket	általában kapcsolatba lép a rendőrökkel és játszmákat játszik velük
nem érdekli a nyomozás	rendőrmániás, követi a nyomozást
önsegítő eljárásokkal kísérletezik	nem próbál ki önsegítő programokat
miután gyilkolt egy helyszínen, úgy gondolja, hogy a küldetése befejeződött	miután gyilkolt egy helyszínen, már keresi is a következőt
az áldozat testét általában sértetlenül hagyja	előfordul az áldozat megcsonkítása, feldarabolása
gyorsan és erőszakosan támadja meg az áldozatát (lerohanja)	csábítással kéri hatalmába az áldozatát
személytelenné teszi az áldozatát, tárgyáá degradálja	megőrzi az áldozata személyiségét, sokszor beszélget vele
kaotikus állapotokat hagy a helyszínen	ellenőrzött és rendezett helyszínt hagy hátra
fizikai bizonyítékokat hagy hátra	csak apró bizonyítékokat hagy hátra
esetében a beszélgetés jellegű kihallgatás a legcélravezetőbb, ilyen esetben közreműködő	esetében a direkt típusú kihallgatás a legeredményesebb

* A „szervezett” sorozatgyilkosok intelligenciahányadosa esetenként kimagasló. Ilyen elkövető volt például Ted Bundy (IQ 124), aki több mint 30 fiatal nőt gyilkolt meg és Gary Heidnik (IQ 130-148), aki 6 nővel végzett. (Whittington-Egan, 2008)

Az elkövetői motivációit középpontba állító tipizálás

A férfi sorozatgyilkosok motivációs alapú csoportosítását először Ronald M. Holmes és Stephen T. Holmes végezték el 1998-ban.²⁸ Munkájuk során négy kategóriába sorolták az elkövetőket:

- 1) Látomásos gyilkos (visionary killer): személyiségének jellemzője, hogy valamilyen törés tapasztalható a valósággal való kapcsolatában. Látomásában angyalok/démonok/isten/sátán parancsolja, hogy öljön meg valakit, vagy valamilyen típusú embereket. Az elkövetés módszerére jellemző, hogy gyorsan öl, nem kínoz, nem nyúl az áldozat testéhez. Ezek a „cselekményközpontú” gyilkosságok az elkövető számára tulajdonképpen elvégzendő feladatok.
- 2) Küldetéstudatos gyilkos (mission killer): az általa értéktelennek/nemkívánatosnak ítélt emberektől való megszabadulás érdekében gyilkol. Úgy érzi, küldetést teljesít (szintén cselekményközpontú). Az áldozat testével – sem a gyilkosság előtt, sem utána – nem foglalkozik.
- 3) Élvezetű gyilkos (hedonistic killer): az elkövető tudatos, összeszedett, megtervezi a gyilkosságot. Személyiségének, tetteinek központjában a szexualitás áll. Két jellemző altípusa van:
 - a) Kéjgyilkos (lust killer): a gyilkosság gyújtópontja a szexuális kielégülés, még a gyilkosság után is. Öröme a gyilkolás közbeni cselekedeteiből származik. A kannibalizmus, a nekrofilia és a feldarabolás a legjellemzőbb módszerek.
 - b) Szadisztikus gyilkos (thrill killer): cselekménye „folyamatközpontú”. Az elkövető a gyilkolás élvezetért és izgalmaért öl. Ez a típus gyakran elnyújtja a gyilkosságot, ennek érdekében kínzásokat is alkalmaz. Mikor az áldozat meghal, szinte azonnal elveszti az érdeklődését.
- 4) Hatalomittas gyilkos (power or control killer): élvezetet, kielégülést merít abból, hogy kontrollja van az áldozat fölött. Számára az az igazán fontos, hogy ő az „úr”. A hatalom és a dominancia igénye motiválja. Minél tovább nyújtja a gyilkolás folyamatát, annál jobban kielégül. Általában „profí” a gyilkolásban²⁹.

Holmes és Holmes kategóriái a mai napig klasszikusnak számítanak, azonban az idő múlásával egyre többen kritizálták a kialakított rendszert, illetve igyekeztek új tipológiát alkotni. Az ilyen munkák közül feltétlenül meg kell említeni Canter és Wentink tanulmányát³⁰. Ők első lépésként empirikusan vizsgálták Holmes és Holmes rendszerének megbízhatóságát. Kutatásuk eredményei alapján az alábbi kritikát fogalmazták meg:

- kérdéses a rendszer kialakítása során használt minta megbízhatósága és érvényessége;
- hiányzik a rendszer gyakorlati életben történő tesztelése;

²⁸ Holmes, R. M., Holmes, S. T. (1998)

²⁹ Holmes, R.M., Holmes, S.T. (1998) és (2002)

³⁰ Canter, D.V., Wentink, N. (2004) p. 7-8.

- hiányzik a kategóriák precíz definíciója;
- előfordul az egyes típusok közötti átfedés;
- megjelennek vegyes típusok.

A szerzőpáros egy olyan új – elsősorban a gyilkosságok motívumait rendszerbe foglaló – csoportosítás bevezetését javasolta, amely öt alcsoportra osztja a sorozatgyilkosokat:

- (1) „Látomásos”: az ilyen sorozatgyilkos azért gyilkol, mert látomásai vannak, esetleg démonok, angyalok, az ördög, vagy isten szól hozzá, hogy egyes embereket, vagy egyes embertípusokat öljön meg. Az elkövetésre a gyorsaság és a tett-központúság a jellemző, a tettére úgy tekint, mint egy elvégzendő feladatra.
- (2) „Küldeteses”: az ilyen elkövető a gyilkosságra, mint tevékenységre koncentrál. Kénytelen ölni, hogy megszabadítsa a világot egy olyan embercsoporttól, amelyet értéktelennek, vagy nemkívánatosnak tart.

Hedonosztikus: az ilyen sorozatgyilkosok két alapvető csoportba sorolhatóak:

- (3) „Kéjgyilkos”: szexuális kielégülés miatt öl. Tevékenységének háttérében a szex áll; gyakran még az áldozat megölése után is. Az ilyen típusú gyilkos számára az ölés módja okoz örömet. Esetükben gyakori a kannibalizmus, halottgyalázás, és a testcsonkítás.
- (4) „Szadisztikus izgalomkereső”: az ilyen elkövető a gyilkosság élvezetért és izgalmáért öl. Ha az áldozat meghal, akkor elveszti az érdeklődését. Az ilyen típusú gyilkos gyakran elhúzódó kínzásokat alkalmaz.
- (5) „Uralkodó”: az ilyen sorozatgyilkos öröme és kielégülése az áldozat feletti hatalomgyakorlásból származik; szereti érezni, hogy ő a helyzet ura. Tetteire a hatalom megélésének szükséglete, és a másik emberi lény feletti dominanciájának tudata sarkallja. Annál nagyobb elégedettséget érez, minél tovább képes elhúzni a gyilkosságot.³¹

A sorozatgyilkosok tetteinek motivációival Douglas és munkatársai³² is behatóan foglalkoztak. Ők négy alapvető elkövetési motívumot határoztak meg: manipuláció (manipulation), uralkodás (domination), ellenőrzés (controll) és kéjelgés (sexual lust).

Az utóbbi évtizedben jellemző, hogy a szakemberek a korábbi elképzeléseket érdemben elemző, és így egyre árnyaltabb típusok megalkotásával kísérleteznek. Robert J. Homant kriminálpszichológus és Daniel B. Kennedy kriminológus több szakember tipizálási javaslatait tekintette át, és vetette alá kritikai elemzésnek. A fenti szerzőpáros elsősorban a szexuális indíttatású sadista sorozatgyilkosok motivációira koncentrálna a következő három elkövetői típust fogalmazta meg.³³

³¹ Canter, D.V., Wentink, N. (2004)

³² Douglas, J. E., Burgess, A.W., Burgess, A. G., Ressler, R. K. (1992)

³³ Homant, R. J., Kennedy, D. B. (2006)

- (1) Trauma Vezérelte Modell³⁴ („Trauma Control Model”): az egyén fejlődése során valamilyen komoly traumatikus esemény történt, amelynek hatására sebezhetővé vált, vagy pszichológiailag hajlamos a pánikszerű, indulatos, zavart és bizalmatlan reakciókra. Az ilyen ember a külső körülményeket teszi felelőssé a tetteiért. A külső hatásokra agresszív módon reagál, mert így akarja helyreállítani a kibillent belső egyensúlyát, vagy önbecsülését.
- (2) Motivációs Modell³⁵ („Motivational Model”): a sorozatgyilkos kialakulása a következő öt személyiségformáló összetevő kölcsönhatásának eredménye: hatástalan/tehetetlen szociális környezet, gyermekkori krízisek, fantáziavilágba történő menekülés, interperszonális kudarcok, valamint olyan hitrendszer által támogatott negatív jellemvonások, illetve magatartási megnyilvánulások, amelyek racionalizálják és igazolják a dominanciát és a korlátozást.
- (3) Kéjgyilkosság, mint szexuális deviancia³⁶ („Lust Murder as Paraphilia”): az ilyen magatartás egy betegség eredménye, mert az idegpályák hibás működése miatt a szexuális és agresszív impulzusok összekeverednek.

Az FBI legújabb (2005-ös) típusalkotásának eredménye egy olyan új motivációs rendszer, amely 7 kategóriába sorolja a sorozatgyilkosságok okait:

- (1) Haragvezérelt: szenvedélyes dühöt, vagy gyűlöletet érez a népesség egy adott alcsoportja, vagy akár a társadalom egésze iránt.
- (2) Bűnelkövetés, mint vállalkozási forma: amikor a bűnelkövető státuszbeli, vagy pénzügyi jellegű hasznot húz a gyilkosságokból (ezek tipikusan kábítószerrel, bandaháborúkkal, vagy a szervezett alvilággal kapcsolatos bűncselekmények).
- (3) Pénzügyi nyereségvágy: az elkövető pénzbeli haszonra tesz szert a gyilkosságokkal (tipikusan ilyen a „fekete özvegy” típusú sorozatgyilkosság, a rablógyilkosság és az olyan többszörös emberölés, amelyek háttérében biztosítási, illetve társadalombiztosítási csalás áll).
- (4) Ideológiai alapú gyilkosság: amikor a bűnelkövető azért követ el gyilkosságokat, hogy azzal saját individuális, vagy egy csoport sajátos céljait, illetve eszméit szolgálja (ilyenek a terroristák, vagy olyan személyek, akik egy speciális faji, nemi, vagy etnikai csoportot támadnak).
- (5) Uralomra törés/izgalmi állapotba kerülés: amikor az elkövető élvezzi az áldozat feletti hatalmát és/vagy felizgatja a gyilkolás.
- (6) Pszichózis: amikor az elkövető súlyos elmebetegségben szenved, és a gyilkosságokat éppen a betegsége miatt követi el. A tünetek között lehet hangokkal kapcsolatos és/vagy vizuális hallucináció, valamint paranoid, lenyűgöző, vagy bizarr látomás.
- (7) Szexuális eredetű: a gyilkolás háttérében az elkövető szexuális szükségletei/vágjai állnak³⁷.

³⁴ Hickey, E. (2013)

³⁵ Douglas, J. E., Burgess, A.W., Burgess, A. G., Ressler, R. K. (1992)

³⁶ Arrigo, B., Purcell, C. E. (2006)

³⁷ Morton, R. J. (2005) p. 18.

A körülményeket és az elkövetői motivációt közös rendszerbe foglaló tipizálás

A típusalkotás elsődleges célja, hogy segítse a bűnfelderítést és a sorozatgyilkosok minél hamarabbi kézrekerítését. Ez a törekvés indukálja azt az igényt, hogy az elkövetők motivációit és az elkövetés formai jellemzőit közös rendszerbe foglalják. Ennek a törekvésnek a legújabb eredményeként az FBI egy új csoportosítást dolgozott ki. A sorozatgyilkosok között az alábbi három csoportot különbözteti meg³⁸:

- (1) Egészségügyi gyilkosok (Medical Killer) – általában az egészségügy, vagy a gyógyszeriparban dolgozó nagyon intelligens emberek, akiknek megvan a tudása ahhoz, hogy úgy öljenek, hogy az nagyon hosszú ideig ne látszódjék gyilkosságnak.
- (2) Szervezett gyilkos (Organized Killer) – szintén rendkívüli intelligenciával rendelkező gyilkosok, akik alaposan felkészülnek a cselekményeikre, megtesznek minden elképzelhető óvintézkedést, hogy ne hagyjanak nyomot maguk után. Az elkövetők sok esetben pszichopáták, akik akár több napig is követik, illetve megfigyelik potenciális áldozatukat. Könnyen ismerkednek, viselkedésük megnyerő és bizalomgerjesztő. Az áldozatok holttestét vagy elrejtik, vagy szándékosan helyezik ki olyan területre, ahol könnyen megtalálják. Jellemzően felveszik a kapcsolatot a nyomozó szervekkel és igyekeznek minél közelebből és minél pontosabban követni a nyomozást.
- (3) Szervezetlen gyilkos (Disorganized Killer) – általában tervezés nélkül ölnek, spontán módon választják ki áldozataikat. A holttestek eltüntetésével sem foglalkoznak, sőt a nyomok eltüntetésére sem fordítanak időt és energiát. Általában alacsony intelligencia szinttel rendelkeznek és kirívóan antiszociálisak. Gyakran költöznek, nincs családjuk, nincsenek barátaik, senkivel sem tartanak közelebbi kapcsolatot. A gyilkosságok okai között sokszor „égi” hangok irányítása, a fejükben visszhangzó sugallatok, vagy egyéb képzelgések állnak.

A különböző tipizálási metódusok, és az azokban rendszerezett ismeretek vitathatatlanul hozzájárulnak ahhoz, hogy a bűnüldöző szervek ma már egyre árnyaltabb képpel rendelkeznek a sorozatgyilkosokról. Ezek a struktúrák jelentősen elősegítik a profilalkotást, így hozzájárulhatnak az elkövetők minél előbbi elfogásához is. Természetesen a különböző elemző és rendszerező elméletek nem véglegesek. Ramsland munkássága során több mint ezer sorozatgyilkos esetét dolgozta fel. Úgy találta, hogy „a gyilkosságok elkövetésének számtalan motivációja van. Az elkövetők a legkülönbözőbb háttérrel rendelkeznek, és szinte az összes rájuk vonatkozó megállapítás között találunk olyan kivételeket, amelyek gyengítik, vagy aláássák az általános érvényűnek gondolt kategóriákat”³⁹.

³⁸ FBI (2009)

³⁹ Ramsland, K. M. (2006) p. 10.

Russel hasonló álláspontot képvisel. Arra hívja fel a figyelmet, hogy az elmúlt évtizedekben sok szakember próbálta végletesen leegyszerűsíteni ezeknek a gyilkosoknak a pszichológiáját. Amikor azonban az ilyen szerzők megpróbáltak „igaz” rendszereket felállítani, mindig akadt valaki, aki olyan ellenpéldákat talált, melyek aláásták az eredeti elméletet⁴⁰. Véleményünk szerint azonban egyetlen új tipizálási kísérlet sem hiábavaló, mert új ismeretekkel és szemléletmóddal segíti a bűnüldözők munkáját.

Női sorozatgyilkosok

A női sorozatgyilkosok részarányát az összes sorozatgyilkoshoz viszonyítva a szakemberek 10–15%-ra becsülik⁴¹.

A nők által elkövetett sorozatgyilkosságok a világ minden részén előfordulnak. Scott összegyűjtötte⁴² a női sorozatgyilkosok működési területét az 1600–2003 közötti időszakban.

Ország	Elkövető
Amerikai Egyesült Államok	52
Kanada és Mexikó	4
Anglia	11
Európa (Anglia nélkül)	25
Oroszország	1
Ausztria és Új-Zéland	4
Afrika	1
Több országban gyilkolt	3
Ismeretlen	1
Összesen	102

A táblázat értelmezésekor szem előtt kell tartanunk, hogy több olyan ország is van, például Kína, Japán, Észak-Korea, Oroszország – még inkább a volt Szovjetunió –, amelyek történelmileg elzárkóztak bármiféle más ország, illetve emberjogi szervezet által végzett vizsgálatról. Nagy valószínűséggel – különböző politikai okok miatt – ezek az országok a sorozatgyilkos eseteket titokban tartották. Földünk más régióiban pedig egészen a közelmúltig semmiféle kriminalisztikai adatgyűjtés sem létezett.

Történeti visszatekintés

A hazai kriminológia több olyan esetet feljegyzett, amelyben nők követtek el sorozatgyilkosságot.

40 Russell, S. (2002)

41 Scott, H. (2008), p. 179.

42 Scott, H. (2008), p. 183.

(1) *Báthory Erzsébet – Vérgrófnő*

A legelső „dokumentált” eset a XVII. század legelején történt, és Báthory Erzsébet (1560–1614) grófnőhöz kötődik. A közismerten hiú asszony a fiatalság titkát keresve – állítólag – szüzek vérért vette. Birtokán összegyűjtötte a lányokat, megkorbácsolta, megcsonkította és megkínozta, majd lábuknál fellógatva őket, vérüket kicsorgatta. Elfogásáig – a vád szerint – hatszáznál is több áldozat vére száradt a lelkén. A vád így szólt ellene: „Több leányt és szüzet és más nőket, akik lakosztályában tartózkodtak, kegyetlenül és a halál különböző neveivel megölt és megöletett.”⁴³ Báthory Erzsébetet a fenti vád alapján 1611-ben per és ítélet nélkül Csejte várában befalazták. Ott is halt meg elborult elmével, 54 éves korában.

Meg kell jegyeznünk azonban, hogy Báthory Erzsébet ügyének dokumentálását nem tarthatjuk hitelt érdemlőnek. Az adott korban a belpolitikai helyzet rendkívül instabil volt. Valószínűsíthetően a per hátterében a Habsburg-udvar azon törekvése állt, hogy megszerezze a Báthory-Nádasdy vagyont. A korabeli dokumentumok is bizonyítják, hogy a vizsgálat során a tanúknak feltett kérdések rávezetőek voltak és a válaszokat kínvallatással csikarták ki. Nagy László felhívja a figyelmet arra, hogy a ma is közismert történet alapját egy jezsuita pap által papírra vetett leírás alkotja, amely Báthory Erzsébet halála után több mint száz évvel keletkezett.⁴⁴ Ennek fényében a fenti történet valóságtartalma erősen megkérdőjelezhető. Szabó Klára is hangsúlyozza, hogy a mai kutatások általában már nem állnak ki Báthory Erzsébet eredetileg feltételezett mértékű bűnössége mellett.⁴⁵ Ha el is fogadják, hogy az asszony a szolgáit különös kegyetlenséggel bántalmazta, azt a kor általánosan elfogadott, embertelen büntetési szokásaival indokolja.

(2) *Fazekas Gyuláné – a gyilkos bábaasszony*

Kronológiai szempontból a második – de bizonyítottsága miatt akár az első tényleges esetnek is minősíthetjük –, azt a hazai kriminológiában egyedülálló gyilkosságsorozatot, amelyet a XX. század első harmadában a tiszazugi asszonyok követtek el.

1929-ben indult a vizsgálat több asszony ellen, akik légyapapírból kiáztatott arzénnal mérgezték meg férjeiket. A mérget az egyik bábaasszony (Fazekas Gyuláné, született Oláh Zsuzsanna) készítette, aki aztán az egész környéket ellátta vele.⁴⁶ A nyomozás során jelentős számú gyilkosságra derült fény: csupán Nagyrév és Tiszakürt temetőiben 162 olyan férfi tetemét exhumálták, akik minden valószínűség szerint gyilkosságnak estek áldozatul. A tárgyaláson 28 gyanúsított (közülük 26 nő) állt a bírák elé, akikre végül 162 szándékos gyilkosságot tudtak rábizonyítani.⁴⁷ A bűnösök közül Fazekasné öngyilkos lett, 3 nőt felakasztottak, 10-en kaptak

43 Cultura Magazin (2014)

44 Nagy L. (1985)

45 Szabó K. (2016)

46 Ládonyi Emese (2007), Móricz Zsigmond (1930)

47 Bodó, B. (2002)

életfogytig tartó elzárást, a többiek 5-10 év közötti szabadságvesztés büntetést. A gyilkosságsorozat valós nagyságáról ma sem rendelkezünk hiteles információval, mert a többi tiszazugi községben nem került sor exhumálásra, a hatóságok igyekeztek minél előbb lezárni ezt a kellemetlen ügyet. A pontos adatok hiányában is valószínűsíthető, hogy a tiszazugi asszonyok több száz férfi életét oltották ki.

(3) Földi Viktória – alias Pipás Pista

Pipás Pista – születési nevén Földi Viktória (1886–1940) – Átokházán; a Mórahalom és a szerb határ közelében lévő pusztá tanyavilágában élt. Megjelenésében már az 1910-es években nemet váltott. Otthagyta öreg férjét. Férfiruhában, kalapban vállalt ezután napszámos munkát, hiszen így többet is kereshetett, különösen az első világháború éveiben, amikor a férfiak javát katonának vitték.

Első gyilkossága után, 1919-ben vált a puszták igazságosztójává, akinek erejét és kötelét okkal rettegték az asszonyaikat gyötrő férfiak. A Szeged környéki tanyavilágban férfiként élő, robusztus testalkatú nő pénzért ölt. Csak két gyilkosságért ítélték el, de a legendák legalább harminc ember halálát tulajdonítják neki.

A gyilkosságok hasonló forgatókönyv szerint, öngyilkosságnak álcázva történtek. A látszat szerint az áldozat fölakasztotta magát az istálló keresztlécére. Valójában az istállóban megbújt Pipás Pista ostorral csapkodta a lovak lábát, hogy kicsalja a gazdát, akit bentről a gyilkossággal megbízó családtagok bujtogattak, hogy járjon utána, mi történhetett. Pipás Pista ekkor a mestergerendán átdobott kötél hurkát hátulról rávetette az áldozatra, felhúzta a testet, és preparált egy öngyilkossági helyszínt.

A helyi legendáriumban a hivatalosnál jóval több gyilkosságról tudnak, és a környéken még ma is leginkább jogos bosszúként adják elő a történetet. Eszerint Pipás Pista azért adta fel saját nőiségét, hogy a környék asszonyait védelmezze.

Pipás egészen a lebukásáig, sőt még azután is férfiként élt. Pipázott, nadrágot viselt, kocsmázott – ezek természetesen csak a férfivilágban voltak megengedett kellékek akkoriban.

Pipás Pistát 1932-ben tartóztatták le. A börtönben derült ki – rabtársai nem kis megrökönyödésére – igazi neme. Tetteiért halálos ítéletet kapott, amit Horthy Miklós kormányzó életfogytig tartó börtönre változtatott. A Pesti Gyűjtőben halt meg 1940-ben.⁴⁸

(4) Pándy Ágnes

Pándy Ágnes már belga állampolgárként, magyar szülei Belgiumba történő kiköltözését követően született. Már gyermekkorra is borzalmas hányattatások között telt, apja fiatalon megerőszakolta, és évtizedeken át vérfertőző viszonyra kényszerítette. Senki sem sejtette, hogy a külső szemlélő számára példás életet élő család (az apa belga-magyar kettős állampolgárságú protestáns ál-lelkész) brüsszeli házában játszódik le 1986 és 1989 között a belga és a magyar jogtörténet egyik legszörnyűbb családirtása.

48 Veszélka, A. (2006); Bubryák I. (2013); Kolozsi Á. (2015); Balkányi N. (2015)

Pándy Ágnes társtettesként, az apja hatása alatt állva és az ő utasítására követte el a gyilkosságokat. Lelőtte féltestvérét, különélő anyját, majd pedig másik féltestvérével is végzett. A három emberölésen kívül további két családtagjának meggyilkolásában is közvetlen bűnrészes volt.

Pándy Ágnest 21 év börtönre ítélték, azonban 2010-ben szabadlábra helyezték, azóta egy apácázárdában él.

(Apját, Pándy Andrást 2002-ben ítélték életfogytiglani szabadságvesztésre hat családtagjának meggyilkolása miatt. Ágnes lányával bünszövetségben két volt feleségét és négy gyermekét ölte meg. Pándy András a börtönben 86 éves korában halt meg.)

A női sorozatgyilkosok tipológiája

Jelenleg a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben nincs egyetlen sorozatgyilkos nő sem. Ennek ellenére – a téma árnyaltabb megközelítése érdekében – indokolt néhány gondolat erejéig kitérni a női sorozatgyilkosok cselekményei mögött meghúzódó motivációkra.

A női sorozatgyilkosok tipizálását először Michael D. Kelleher és C. L. Kelleher végezték el 1998-ban. Ők az egyedül tevékenykedő női sorozatgyilkosokat az elkövetési motívumok alapján öt csoportba sorolták:

- (1) fekete özvegy – akinek az áldozatai a többszöri gyilkosságok során a jegyesei, házastársai, partnerei, és rokonai közül kerülnek ki;
- (2) a halál angyala – aki rábízott idős, vagy beteg embereket öl meg szociális, illetve egészségügyi intézményben (egyes vélemények szerint kíméletből, illetve szánalomból);
- (3) szexuális ragadozó – aki szexuális indíttatásból öl;
- (4) bosszúálló – aki gyűlöletből, vagy féltékenységtől hajtva öl;
- (5) nyereségvágyból, vagy más bűncselekmény elkövetése közben gyilkoló – aki anyagi haszonszerzés érdekében, vagy egyéb bűncselekmény elkövetése közben „mellékesen” öl.

Silvio és munkatársai hosszú időn keresztül kutatták a női sorozatgyilkosok jellemzőit. A feltárt tulajdonságok alapján hat csoportba sorolták az elkövetőket:⁴⁹

- (1) fekete özvegy; (2) halál angyala; (3) bosszúálló gyilkos; (4) nyereségvágyból gyilkoló; (5) csoportos elkövető és (6) szexuális ragadozó.

⁴⁹ Silvio H., McCloskey, K., Ramos-Grenier, J. (2007), p. 102.

A női sorozatgyilkosok hat kategóriájának jellemző tulajdonságai

	fekete özvegy	halál angyala	bosz- szúálló gyilkos	nyereség- vágyból gyilkoló	csopor- tos elkövető	szexuá- lis raga- dozó
Életkor az első gyilkosság elkövetésekor	> 25 év	21 év	'20-as éveinek eleje	25-30 év	20-25 év	'30-as éveinek közepe
Elkövetés időbeni gyakorisága	> 10 év	1-2 éven- te	< 2 év	10 évente	1-2 éven- te	> 1 év
Az áldozatok átlagos száma	6-8 fő	8 fő	3-4 fő	10 fő	9-15 fő	6-7 fő
Az áldozatok típusa	Család- tagok	Kórházi betegek	Család- tagok	Gazdag férfiak	Változó	Változó
Jellemző elkövetési eszköz v. módszer	Méreg	Halálos injekció	Méreg	Méreg	Többféle eszköz és mód- szer	Erő- szakos módszer
Szexuális jellegű motívum	Nincs	Nincs	Nincs	Nincs	Esetle- ges	Van

Mindkét kategorizálási rendszerben szerepel a „halál angyala” alcsoport. Lubaszka, Shon és Hinch⁵⁰ véleménye szerint azonban hibás gyakorlat az egészségügyben dolgozó sorozatgyilkosokat egységesen besorolni a „halál angyala”, vagy a „Dr. Halál” kategóriákba, mert ez az alcsoport rendkívül összetett, és a közös kategória használata túlzott leegyszerűsítést jelent, és elfedi az érintettek között meglévő jelentős különbségeket. Félő, hogy ebben az esetben nem kapunk magyarázatot arra, hogy miképpen választják ki az áldozataikat, és hogyan képesek hosszú ideig észrevétlenek maradni. Lubaszka⁵¹ a vonatkozó szakirodalom elemzése alapján arra a következtetésre jut, hogy az egészségügyben dolgozó sorozatgyilkosok több vonatkozásban is eltérnek az „átlagos” sorozatgyilkosoktól; más az áldozatok kiválasztásának módja, a bűnügyi helyszínen tanúsított magatartásuk, valamint a lebukás elkerülésének technikája.

50 Lubaszka, S., Hinch R. (2014)

51 Lubaszka, S. (2012)

Összegzés

Jelen tanulmányunk egy útkeresés bevezető fázisa. Szándékunkban állt bemutatni a sorozatgyilkosokra vonatkozó tipizálási törekvéseket, csokorba gyűjteni a legmarkánsabb tulajdonságaikat, hogy több információval rendelkezünk róluk.

Be kell azonban látnunk, hogy a tudomány jelenlegi állása szerint nem létezik kifogástalan tipizálási rendszer. Ferguson és munkatársainak kritikus megállapítása jól szemlélteti a jelenlegi helyzetet: „Sajnálatosan a sorozatgyilkosok egyetlen definíciója sem képes hiba nélkül meghatározni a jellemzőket és megragadni a különbségeket. Az is valószínűtlen, hogy az elkövetők hozzá fogják igazítani a viselkedésüket a kialakított kategóriákhoz”⁵². Akkor most mit tehetünk? Véleményünk szerint nincs ok az elkeseredésre, hiszen a hiányos ismeretek nem azonosak az ismeretek hiányával. Már most rengeteg dolgot tudnak a szakemberek a sorozatgyilkosokról, ráadásul az ismeretek folyamatosan bővülnek, új és új szempontok jelentkeznek, amelyek pontosabbá és árnyaltabbá teszik az összképet. A sorozatgyilkosság okainak felderítése, a megelőzés lehetőségeinek kidolgozása, valamint az elkövetők minél előbbi kézrekerítése természetesen nem csak a rendészeti szervek érdeke.

Álláspontunk szerint a sorozatgyilkosságok kérdésköre a dinamikus rendszerek egyik legplasztikusabb példája. Az új gyakorlati tapasztalatok és elméleti ismeretek megannyi eddig ismeretlen összefüggésre mutatnak rá. Számítalan szakterület és tudományág járulhat hozzá a „pillanatnyilag legjobb” tipizálási rendszer kimunkálásához, illetve a rendszerezés háttérében meglévő ismeretek folyamatos bővítéséhez.

A büntetés-végrehajtás tipikusan olyan szakterület, amelyik egyszerre lehet „haszonélvezője” a sorozatgyilkosokra vonatkozó legújabb ismereteknek, hiszen azok alapján szakszerűbb végrehajtási eljárások dolgozhatóak ki, illetve vezethetők be erre a fogvatartotti csoportra; másrészt a sorozatgyilkosok szabadságvesztés büntetése során szerzett tapasztalatok birtokában „fejlesztője” is ennek a speciális területnek.

Felhasznált irodalom

- Balkányi N.** (2015): *Általában akasztott a férfiruhában járó női sorozatgyilkos.*
http://hvg.hu/kultura/20150421_Film_keszul_a_tanyavilag_nemet_valto_soro
- Bodó B.** (2002): *Tiszazug. A Social History of a Murder.* New York, Epidemia
- Branson A. L.** (2006): *Criminal Profiling and Serial Killers: A Case Study.* Ann Arbor, MI, ProQuest Information and Learning Company
- Bubryák I.** (2013): *PIPÁS PISTA talán IGAZ TÖRTÉNETE.* Szeged, Bába Kiadó
- Ferguson, C. J. és mts** (2003): Defining and classifying serial murder in the context of perpetrator motivation. *Journal of Criminal Justice* 31 287–292
- Canter, D. V., Alison, L. J., Alison, E., Wentink, N.** (2004): The organized/disorganized typology of serial murder: myth or model? *Psychology, Public Policy, and Law* 10(3), 293–320.

52 C.J. Ferguson és munkatársai (2003), p. 292.

- Canter, D. V., Wentink, N. (2004): An empirical test of Holmes and Holmes's serial murder typology. *Criminal Justice and Behavior* 31, 489-515.
- Cultura Magazin (2014): Vérgrófnő volt Báthory Erzsébet? *Cultura Magazin* <http://cultura.hu/aktualis/vergrofno-volt-bathory-erzsebet/>
- Douglas, J. E., Burgess, A. W., Burgess, A. G., Ressler, R. K. (1992): „*Crime Classification Manual: A Standard System for Investigating and Classifying Violent Crimes.*” Lexington, Mass.: Lexington Books
- FBI (2009): *Types of Serial Killers*. Washington DC, Crime Library, Crime Museum (Forensic Sciences – Law Enforcement – History of Crime)
- Fox J.A., Levin, J. (1998): Multiple homicide: patterns of serial and mass murder, in: M. Tonry (Ed.): *Crime and Justice: A Review of Research*, vol. 23, Chicago, University of Chicago Press, 407-455.
- Gazsó L. F. (1998): *Nászút az ördöggel* <http://www.hhrf.org/korunk/9812/12k01.htm>
- Hickey, E. W. (2013): *Serial Murderers and Their Victims* (Sixth Edition). Belmont, CA, Wadsworth, Cengage Learning
- Holmes, R., Holmes, S. (1998): *Serial murder* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA, Sage
- Holmes, R. M., Holmes, S. T. (2010): *Serial murder* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA, Sage
- Holmes, R. M., DeBurger, J. (1985): Profiles in Terror: The Serial Murder. *Probation*. Vol.49. pp.29-34.
- Holmes, R. M., Holmes, S. T. (2002): *Profiling violent crimes: An investigative tool* (3rd ed.) Thousand Oaks, Ca, Sage Publications
- Homant, R. J. Kennedy, D. B. (2006): “Serial Murder: A Biopsychological Approach,” in Petherick, Wayne (ed.): *Serial Crime: Theoretical and Practical Issues in Behavioral Profiling*, San Diego, CA, Academic Press, 189-224. o.
- Hughes, R. (1950): *The complete detective: Being the life and strange and exciting cases of Raymond Schindler, master detective*. Erle Stanley Gardner, Octavo
- Kelleher, M. D., Kelleher, C. L. (1998). *Murder most rare: The female serial killer*. Westport, CT, Praeger
- Kolozsi Á. (2015): *Kötéllel jön bosszút állni Pipás Pista néni*. http://index.hu/tudomany/tortenelem/2015/02/12/pipas_pista_bergyilkos_noi_sorozatgyilkos/
- Krafft-Ebing, R. von (1886/2011): *Psychopathia Sexualis: The Classic Study of Deviant Sex*. Reprint edition - New York, Arcade Publishing
- Ládonyi E. (2007): „Átkos lidércként nehezedett a falura...” A nagyrévi bába, Fazekas Gyuláné szerepe a tiszazugi arzénos gyilkossági ügyekben. *Korall* 8 2007/28-29. sz. 226-246. o.
- Levin, J., Fox, J. A. (2008): Normalcy in Behavioral Characteristics of the Sadistic Serial Killer. In Kocsis, R. N. (edit.): *Serial Murder and the Psychology of Violent Crimes*. Totowa, NJ, Humana Press 3-14. o.
- Lubaszka, C. K., Shon, P. C., Hinch, R. (2014): Healthcare Serial Killers as Confidence Men. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 11:1-28
- Lubaszka, C. K. (2012): Pre- and post-offence behaviours of healthcare serial killers as a confidence game. Unpublished MA Thesis, University of Ontario Institute of Technology. In: Lubaszka, C. K. – Shon, P. C. – Hinch, R. (2014): Healthcare Serial Killers as Confidence Men. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 11:1-28
- Móricz Zs. (1930): Tiszazugi méregkeverők, *Nyugat*, 1930. 3. szám
- Morton, R. J., Hiltz, M. A. (2006): *Serial Murder. Multi-Disciplinary Perspectives for Investigators*. Quantico, Virginia, Behavioral Analysis Unit-2, National Center for the Analysis of Violent Crime Critical Incident Response Group, Federal Bureau of Investigation
- MTI (2010): *Börtönből zárdába – Feltételesan szabadul Pándy Ágnes* <http://www.hhrf.org/korunk/9812/12k01.htm>
- Nagy L. (1985): *A rossz hírű Báthoryak*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó
- Purcell, C. E., Arrigo, B. A. (2006): *The Psychology of Lust Murder - Paraphilia, Sexual Killing, and Serial Homicide*. Cambridge, Massachusetts, Academic Press

- Ramsland, K. M.** (2006): *Inside the Minds of Serial Killers: Why They Kill*. Westport, Conn, Praeger. eBook
- Russell, S.** (2002): *Lethal Intent*. New York, Kensington
- Salfati, C. G., Bateman, A. L.** (2005): Serial homicide: An investigation of behavioural consistency. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 2, 121-144.
- Scott, H.** (2008): The "Gentler Sex": Patterns in Female Serial Murder. In Kocsis, R. N. (edit.): *Serial Murder and the Psychology of Violent Crimes*. Totowa, NJ, *Humana Press*, 179-196
- Silvio, H., McCloskey, K., Ramos-Grenier, J.** (2007): Exploring the Phenomenon of Female Sexual Predator Serial Killers in the United States, *Criminology Research Forum* (Editor: Karen T. Froeling), Nova Science Publishers Inc.
- Simon, R. I.** (2000): Serial Killers, Evil, and Us. *National Forum*. Fall 2000, Vol. 80 Issue 4, p. 23
- Szabó K.** (2016): Mítosz kontra valóság, avagy igazságot Báthory Erzsébetnek? *Rubicon* http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/mitosz_kontra_valosag_avagy_igazsagot_bathory_erzsebetnek/
- Veszélka A.** (2006): *Pipás Pista, az átokházi tanyavilág hóhéra*. Szeged, Bába és Társa Kft
- Whittington-Egan, R.** (2008): *The Serial Killer Phenomenon*. *Contemporary Review* <http://www.thefreelibrary.com/The+serial+killer+phenomenon.-a0189797503>

ÉVFORDULÓ

VISSZATEKINTÉS A BV. TÖRVÉNY KODIFIKÁCIÓJÁRA
ÉS A JOGALKALMAZÁS NÉHÁNY ELSŐ TAPASZTALATÁRA¹

Pallo József

A magyar büntetés-végrehajtási jog és a magyar börtönügy életében korszakos jelentőségű változást eredményezett a közel egy éve hatályba lépett új törvény. Az elmúlt időszak kiváló alkalmat teremt arra, hogy lehetőség nyíljon a kodifikációs folyamat irányainak és főbb elemeinek áttekintésére, bebizonyítva azt, hogy a jogalkotó ezekben a kérdésekben helyes utat választott. A szerző bemutatja azokat a főbb kitörési pontokat, amelyek a joganyag és a szakmai gondolkodásmód megreformálását célozták. Ír a kodifikációs kényszer külső és belső okairól, felvázolja azokat az alapértékeket, amelyek meghatározzák a büntetés-végrehajtási jog dogmatikai és jogfilozófiai fundamentumát. A tanulmányban feldolgozásra kerülnek a legfontosabb új jogintézmények eddigi alkalmazási tapasztalatai. A végső megállapítás abba az irányba mutat, hogy az új szabályozás nemzetközi tekintetben megállja a helyét és jól prezentálja a magyar jogállamiság értékeit.

A Bv. törvény² 2015. január 1-jén lépett hatályba, azaz szűk egy évre visszatekintve van lehetőség értékelést adni a jogszabályról. Sokan úgy gondolhatják, hogy ez a relatíve rövid idő nem feltétlenül termelte ki azokat a jogalkalmazási tapasztalatokat, amelyek biztosítanák azt, hogy általánosítható megállapításokat vagy netalán tendenciákat legyünk képesek beazonosítani. Ebben a felfogásban van némi igazság, mert egy jogszabály életében az egy év meglehetősen rövid időnek számít, azonban ezt némileg ellensúlyozza, hogy olyan fontos irányokban változott a szabályozás, amely újszerűségéből adódóan, mégiscsak lehetőséget ad egy rövid számvetés készítésére.

Természetesen csak arra vállalkozom írásomban, hogy a szorosan vett bv. jog tárgykörében maradvá fogalmazzam meg gondolataimat. Ebben az összefüggésben ez nem jelenthet mást, mint a büntetés-végrehajtási szervezet feladatrendszerében megjelenő – szubjektív alapon kiválasztott – jogkövetkezmények szakmai aspektusból való megközelítését.

Vágyak, remények, hangsúlyok

Igen gyakran éri az a vád a Bv. törvényt, miszerint gyorsan és kapkodva készült el, hiszen a legfelsőbb szintű vezetői feladatszabástól (amely a törvény koncepciójának kidolgozásáról szólt) a törvény elfogadásáig egy esztendő telt el. Meggyőződéssel kijelenthető, hogy ebben az esetben a gyorsaság nem ment a minőség rovára.

1 A Magyar Büntetőjogi Társaság és a Magyar Börtönügyi Társaság 2016. január 21-én rendezett közös konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

2 A 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

sára, amely annak eredménye, hogy mind gyakorlati, mind elméleti téren, olyan szakmai potenciál sorakozott fel a feladat végrehajtása érdekében, amely példás együttműködés mellett biztosította a meglehetősen szerteágazó joganyag sikeres kodifikációját. Ebben az összefüggésben feltétlenül szót kell ejteni arról, hogy a korábbi gyakorlattól gyökeresen eltérő hozzáállással, a primer szakmát, azaz a bv. szervezet szakembereit kérték fel az alapkövek lerakására, amely a sikeres jogalkotás egyik nagyon fontos irányát is előrevetítette, ami nem volt más, mint az elmélet és a gyakorlat közelítésére való törekvés. Mindenképpen hasznosnak mutatkozott ez a szubszidiárius, „alulról építkező” folyamat, mert igen nagy volt a szakmai kontraszt a korábbi kodifikációs kísérletekhez (2005, 2009) képest. Ezekből a szakma véleménye kimaradt, vagy viszonylag későn, már a „fehér asztal mellett” kidolgozott normaszöveg elkészülte után volt lehetőség gondolataink kifejtésére. Az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy különösen a 2009-es évben napvilágot látott tervezetnek voltak igen jól kidolgozott elemei, amelyeket a kodifikáció során fel is használtunk.³

A bv. joganyag törvényi szinten való megjelenítésének igényét több okcsoportra lehet visszavezetni, melyeket a 2010-ben meghirdetett Nemzeti Együttműködés Programja méltó keretbe foglalt, amikor a tiszteletreméltó, erős törvények⁴ szükségességét hangsúlyozta. Az alábbiakban röviden bemutatom ezeket a szegmenseket, mert úgy gondolom, hogy általában is, de a jogban különlegesen igaz, hogy az egyes jelenségek megértéséhez komplexitásában kell vizsgálni valamennyi kérdést.

- Az első és legszembetűnőbb fogyatékoság az volt, hogy a normaanyag egy teljesen elavult formában, törvényerejű rendeletben jelent meg.⁵ Tudjuk, hogy ez a jogi képződmény igen nehezen volt összeegyeztethető a rendszerváltás utáni szellemiséggel, hiszen a törvényerejű rendelet a már jobblétre szenderült Népköztársaság Elnöki Tanácsa által kibocsátott jogszabály volt. Azt is szeretném leszögezni, hogy az alapvető kifogás a forma ellen szól, mert egyébként az 1979-es szabályozásnak a szakmai tartalma, vagy ha úgy tetszik a korabeli európai mércéhez igazodó korszerűsége kimagasló szintet ért el, azonban az évek múlásával ez erősen erodálódott. Ellentmondásos volt az is, hogy amíg az anyagi büntetőjog és a büntető eljárásjog rendelkezései törvényi szinten, addig a bv. jog csak törvényerejű rendelet szintjén jelent meg a jogrendszerben.
- A második ok már a közvetlen jogalkalmazást érintette, ugyanis különösen a rendszerváltást követően, igen sok alkalommal módosították a jogszabályt, ezért belső koherenciája több helyen megbomlott, bizonyos korábban

3 Ugyanakkor előfordultak visszatetszést kiváltó elképzelések is. Ilyen volt például, hogy a javaslat szerint a miniszternek kell jóváhagyni az intézetek házirendjét.

4 A Nemzeti Együttműködés Programja III. 2.3. pont

5 A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet. (Hatályba lépett 1979. július 1-jén.)

megkérdőjelezhetetlennek tűnő jogfilozófiai összefüggései felfeslettek, és mindez oda vezetett, hogy a jogalkalmazási komfort elnehezült.

- A harmadik okként lehet azonosítani, hogy a szabályozás egyes elemei kidolgozatlanok voltak, vagy éppenséggel hiányoztak. Ezen sokat segített az 1993. évi novella,⁶ amely az európai értékekhez közelítette a szabályozást. Itt feltétlenül meg kell emlékezni arról, hogy már ekkor is felvetődött annak igénye, hogy önálló törvény szülessen a bv. jog tárgykörében, azonban ezt megvalósítani nem sikerült és „csak a novellára futotta” a korabeli jogalkotók és az ország erejéből. Ebben a módosításban elsősorban az elítéltek jogi helyzetének pontosítása, a bv. bíró hatáskörének bővítése és az enyhébb végrehajtási szabályok bevezetése jelezte a jogfilozófia változását.
- A negyedik ok a dinamikusan változó jogszabályi környezet hatásaira utal, hiszen 2012-ben hatályba lépett az új szabálysértési törvény, ezt követte 2013-ban az új Btk., amely jogszabályok a bv. jog vonatkozásában is induktív elemeket hordoztak magukban. Elegendő csak arra utalni, hogy lehetővé vált a fiatakorúak szabálysértési elzárása, vagy megjelent a szabadságvesztés atipikus formájaként a büntetőjogi elzárás jogintézménye.
- Ugyancsak indokoltta tette a kodifikáció szükségességét a pusztán jogtechnikai elvárásoknak való megfelelés igénye, mert a hatályos jogalkotási törvény⁷ alapján, amennyiben egy jogintézmény működését törvényi szinten szabályozzák, akkor a végrehajtására való garanciákat is ezen a szinten kell megjeleníteni. Márpedig ez, az esetek túlnyomó többségében nem valósult meg a korábbi szabályozásban, hiszen a vonatkozó normák IM. rendeletekben láttak napvilágot.
- Végül utalni kell egy minden hazai kényszerítő körülményen kívül eső, ámde a szabályozást markánsan meghatározó okra is, amely nem más, mint a releváns nemzetközi szabályozásnak való megfelelés, vagy inkább ahhoz történő közelítés szándéka. Itt három dologról feltétlenül beszélni kell. Egyrészt az Európai Parlament 1998-as ajánlása egyértelműen rögzíti, hogy önálló törvényben kell szabályozni ezt a joganyagot, másrészt kiemelendő a CPT ajánlásaiban megfogalmazottaknak való megfelelés kényszere, és harmadrészt a mind a mai napig hűsbavágó aktualitást mutató EJEB ítéletek következményeit is fontos megemlíteni.

Ezek a körülmények körvonalazták a bv. törvénnyel kapcsolatos alapok megjelenítését, melyek esszenciája a jogszabály preambulumban jelent meg. A preambulumban (bevezetés) tartalmazza azokat a jogalkotó számára fontos sarokpontokat, amelyek a törvény megalkotásának jelentőségét, szükségességét és idő-

⁶ Az 1993. évi XXXII. törvény

⁷ A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény

szerűségét jelölik. Az itt megfogalmazott célok kettős dimenzióban jelennek meg a legfőbb jogalkotó, az Országgyűlés részéről. Az első fontos kitétel az alapvető emberi jogok sérthetetlenségének és kiemelt védelmének megkérdőjelezhetetlen deklarálása általában, éppúgy, mint a büntetés-végrehajtási jogviszony keretei között. A második fontos elvi kinyilatkoztatás az európai és a nemzetközi jog primátusát elismerve mondja ki, hogy a végrehajtás kizárólagos állami monopólium, melyhez legitim erőszak társul, azt a célt tartva szem előtt, hogy a törvényes végrehajtáson túlmutatóan megvalósuljon az elítéltek teljes körű munkáltatása és az önfenntartó büntetés-végrehajtás.⁸

A változások főbb irányai

Látható tehát, hogy a törvény koncepciójának kidolgozása nem öletszerűen indult meg, mert pontosan rögzítettük azokat a kitérési pontokat, azokat a magasabb rendű üzeneteket, amelyek szellemiségükből adódóan nagymértékben előmozdíthatják azt, hogy egy valóban korszerű szabályozás szülessen és az nemzetközi összehasonlításban is megállja a helyét. Ezeket az alábbiak szerint érdemes felvázolni:

- Az első egy szakmai paradigmaváltást tűzött ki célul az elítélt kezelési filozófiában. Korábban a bv. egyfajta paternalista szemléletmód alapján látta el feladatát, amely a nevelésben csúcsosodott ki. Ez a szó 1957-től jelent meg a szakzsargonban, amikor létrehozták a nevelési szolgálatokat, eredetét tekintve a szovjet minta fordításából a „voszpítátyel” kifejezésből került át. Az említett paternalizmus a mindennapokban azt jelentette, hogy az elítéltektől a rendszer szinte kizárólagosan csak azt várta el, hogy maradéktalanul megtartsák a fogvatartással kapcsolatos szabályokat, ne okozzanak problémát a mindennapokban. Ez lehetővé tette, hogy az elítéltek csupán konformizmusból kövessék ezeket a szabályokat. Az új törvény azonban ahhoz, hogy az elítélt pozitív értelemben vett börtönkarrierje a progresszív végrehajtáshoz igazodóan megindulhasson, megköveteli együttműködését azokban a programokban, amelyek hatékonyan elősegítik a megváltozását. Tehát az új szóhasználatnál élve, a reintegrációs törekvések középpontjában a változás lehetősége áll, amelyhez az érintett egyéni akaratára is szükség van. A bv. szervezet olyan reintegrációs programokat szervez, amelyek igazodnak az egyéni igényekhez, és ezeket szinte tálcán kínáljuk az elítél-

8 A Bv. törvény, tehát a legmagasabb nemzetközi normák adta határok között egy belső, kifejezetten szakmaspecifikus célkitűzést is meghatároz, annak jogi kereteket adva. Egyrészt megfogalmazza azt a társadalmi elvárást, amely a fogvatartottak foglalkoztatásának teljes körűvé tételét jelenti, és a reintegráció sikerének egyik nagyon fontos eleme. Másrészt az önfenntartó büntetés-végrehajtás irányába való elmozdulást is elérendőnek tartja. Ennek eléréséhez az első lépcső az önelátás lehetőségeinek bővítése. Ez annyit jelent, hogy a büntetés-végrehajtás szakmai profilját oly módon kell átalakítani, illetve bővíteni, hogy közfeladata végrehajtása során, a tevékenységéhez szükséges termékeket, illetve szolgáltatásokat jogszabályban meghatározott profil alapján, lehetőségeihez mérten saját maga állítsa elő vagy biztosítsa. Ennek eszköze a fogvatartotti munkáltatás bővítésének további megteremtése és a beszerzéshez köthető költségek hatékony csökkentése.

teknek. Végül mindehhez egy szabadulás utáni támogatás is társul (ezt a börtönpártfogás intézménye biztosítja.) Tehát a lényegét megragadva: megvalósult, hogy az elítéltek magatartására vonatkozó értéktételeket és szemléletet áthelyeztük egy újfajta értelmezési keretbe, ahol már önmagába véve nem elégszünk meg azzal, hogy az elítéltek csak megtartják az intézet szabályait, hanem elvárjuk és ösztönözzük együttműködésüket a kötelező és szabadon választható reintegrációs programokban.

- Fontos szempont volt a koncepció elkészítése során, hogy megvalósítsuk az elmélet és gyakorlat szintézisét. Mindez azt jelentette, hogy a rendelkezésünkre álló több évtizedes tapasztalatokat elemezzük és értékeljük. A cél az volt, hogy a már elavult módszereket, eszközöket dobjuk ki, azokat pedig, amelyek bizonyítottan hatékonyak, tartsuk meg, és a szabályozásba új korszerű elemeket emeljünk be. Sokunk számára ismert, hogy a szakma régóta szerette volna elérni például azt, hogy az elítéltek minél nagyobb számban dolgozzanak, a treatment ideológia több eszközét szereztük volna viszontlátni mindennapjainkban, irigykedve néztük azokat az országokat, ahol a kockázatértékelés megvalósult, vagy a helyreállító igazságszolgáltatás beemelését is szorgalmaztuk a joganyagba. Elmondható, hogy ezek a törekvéseink komoly sikerként értékelhetők, és bizonyos szempontból szakmai áttörést jelentettek egyes területeken.
- Végül a harmadik kitörési pontot a jogtudósok által is gyakran feszegetett örök kérdés határozta meg: *Mi fontosabb, az elmélet vagy a gyakorlat?* Az eddigi tendencia arra mutatott, hogy a szakma gyakran az elméleti szakemberektől várta a problémái megoldását. Ez sok esetben okozott zavart, és most visszautalok a 2005-ös és 2009-es koncepciókkal kapcsolatosan elmondott problémákra. Törekvésünk arra irányult, hogy saját sorsunk alakítójaként, szakmai pragmatizmussal közelítsünk feladatainkhoz. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy folyamatosan keressük, kutassuk azokat a megoldásokat, amelyek adott esetben, a gyakorlatban már bebizonyították létjogosultságukat, és ezeket a jogalkotó elé tárva érzük el, hogy jogszabályként jelenjenek meg. Megjegyzem, hogy ez a gondolat nem ördögtől való, olyannyira nem, hogy a megítélésem szerint legnagyobb magyar büntetőjogász, Finkey Ferenc idevágó gondolatait nem lehet figyelmen kívül hagyni. Amikor Finkey hazatért az 1911-es Washingtoni Börtönügyi Kongresszusról, beszámolót tartott a Magyar Tudományos Akadémián, ahol azt mondta „Míg itt Európában rendszerint óriási tudományos tollháborként vezetik be, illetőleg készítik elő az új jogintézményeket, addig Amerikában a gyakorlati szakemberek megvalósítják az adott intézményt és utóbb magyarázza a tudomány annak elveit.”⁹

9 Finkey F. (1911), p. 52.

Nyilvánvaló az is, hogy Finkey szavait így „vegytisztán” nem szabad és nem is lehet napjainkban értelmezni. Azonban a „szakmai nyitott szemmel járás”, az optimalizálás szándéka napi szinten szükségszerű velejárója a munkánknak. Összegezve tehát: a törvény koncepciójának fundamentumát a paradigmaváltás, a szintézis és a pragmatizmus triásza képezte.¹⁰

Néhány karakteresebb tapasztalat

A hatályos Bv. törvény 438 paragrafusból, 6 részből és 33 fejezetből áll. A szabályozás nagyon sok, változó mélységű újítást emelt be a bv. joganyagba, ezért csak a megítélésem szerint legfontosabb hangsúlyokra és a jogalkalmazás eddigi tapasztalataira szeretném felhívni a figyelmet.

Büntetés-végrehajtási jogviszony¹¹

A Bv. tv. hatálya alá tartozó személyi szabadság elvonásában érintett személyek alkotmányos jogi helyzete jelentős mértékben átalakul, melynek oka az a megváltozott élethelyzet, amelybe az arra jogosult hatóság döntése alapján kerülnek. Ezt a sajátos státust a büntetés-végrehajtási jogviszonnyal lehet jellemezni, melyet a Bv. törvény fogalmaz meg első alkalommal egy adekvát definícióban. Jelleget tekintve a bv. jogviszony hierarchikus jogviszony, annak egyik oldalán az állam által delegált hatáskörben a végrehajtásért felelős szerv, szervezet, mint a központi büntetőhatalom kizárólagos birtokosa helyezkedik el, míg a másik pozícióban az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott áll.

A jogviszony jellegéből következik, hogy a feleket – a szabadságelvonásból fakadó helyzetre figyelemmel – sajátos jogok illetik meg és kötelezettségek terhelik. E sajátos jogviszony jellemzője továbbá, hogy az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott részére biztosított jog a végrehajtásért felelős szerv oldalán kötelezettséget teremt, míg az elítéltet és az egyéb jogcímen fogvatartottat terhelő kötelezettség teljesítése érdekében a végrehajtásért felelős szerv minden törvényes eszközzel köteles fellépni.

A bv. jogviszony alanyai az egyik oldalon az elítélt és az egyéb jogcímen fogvatartott, míg a másik oldalon a végrehajtásért felelős szerv, valamint a végrehajtásban közreműködő más szervek és személyek. Az elítélteket és az egyéb jogcímen fogvatartottakat a szabadságelvonással szükségképpen együtt járó túrés kötelezettség jellemzi, amely azonban nem eredményezheti, hogy az alapvető emberi jogaik sérüljenek. Ugyanakkor ki kell jelenteni, hogy a sajátos élethelyzetből fakadó, és szigorú életrendhez köthetően megjelenő egyes körülményeket, amelyeket megél a fogvatartott, nem lehet jogsérelemként azonosítani. Ennek védelme érdekében magas szinten szervezett kontrollrendszer övezi a végrehajtási struktúrát, és a Bv. törvény jogi helyzetre vonatkozó szabályai is hatékonyan szolgálják a törvényes-

10 Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban, Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, Budapest, 2015, 18.

11 Bv. törvény 7 §

seget. A bv. jogviszony jellege áthatja azokat a jogintézményeket is, amelyek nem járnak együtt szabadságelvonással, de a törvény hatálya alá tartoznak.

A végrehajtásért felelős szerv feladata, hogy a szabadságelvonást a vonatkozó jogszabályoknak megfelelően hajtsa végre, azaz tevékenységével garantálja, hogy az ítéletben megjelölt joghátrány érvényesüljön és ezzel a büntetés célja megvalósuljon. E feladatának érvényre juttatása érdekében a jogalkotó számos speciális jogosítványt telepít a végrehajtásért felelős szervhez, melyekkel csak a Bv. törvény adta keretek között és az ott meghatározott tartalommal élhet. A büntetés-végrehajtási jogviszony tárgya a Bv. törvényben nevesített jogkövetkezmények végrehajtását biztosító jogi normák összessége, amelyeket a jogalkalmazók töltenek meg valós tartalommal. A büntetés-végrehajtási jogviszony tehát az állam, mint a büntetőhatalom kizárólagos birtokosa és a törvényben nevesített jogcímen fogvatartott természetes személy között fennálló pönális kényszerjogviszony, amely alapján a feleket kölcsönösen jogok illetik meg és kötelezettségek terhelik, valamint érvényesülésüket és kikényszeríthetőségüket magas szintű jogállami garanciarendszer biztosítja.

Összefoglalva, tehát: az új szabályozás nagyon régi hiányosságot szüntetett meg akkor, amikor pontos és adekvát fogalomként határozza meg a büntetés-végrehajtási jogviszony fogalmát. Mindez azért fontos, mert ezzel a meghatározással sikerült a joganyag több rendelkezését pontosabbá tenni. Például így vált lehetővé, hogy az elítéltek jogállásának struktúrája egzaktabb tartalommal és formában jelenjen meg.

A szabadságvesztés célja¹²

A bv. tv. egyik sajátossága, hogy nemcsak a törvény 3. paragrafusában tartalmaz értelmező rendelkezéseket, hanem olyan területek vonatkozásában is megjeleníti ezeket, amelyek egy szűkebb szakmai szegmens tekintetében is indokolják az alapvető fogalmak tisztázását, és a terminológiai egységesség megteremtését. A biztos jogalkalmazás feltétele, hogy a büntetés-végrehajtási jogviszony alanyai (elsősorban a szoros értelemben vett jogalkalmazók), e jogviszony keretei között ugyanolyan értelmet és tartalmat tulajdonítsanak az egyes szakkifejezéseknek és jogintézményeknek.

A törvény átfogó és komplex fogalmat határoz meg a szabadságvesztés célját illetően. E definícióban egyértelműen megtestesül azon felfogás, amely a kitűzött célt a büntetőjogi vetületeken jóval túlmutató kapcsolatrendszerként azonosítja.

Ennek megfelelően a szabadságvesztés célja kettős dimenzióban nyer értelmezést, mert a jogalkotó meghatározza a célt a határozott ideig tartó szabadságvesztés esetében éppúgy, mint a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása során.

A határozott ideig tartó szabadságvesztés esetében kettős hatásmechanizmusnak kell érvényesülnie, mert egyrészt a bíróság ítéletében meghatározott joghátrány valósul meg a végrehajtás tekintetében, másrészt a jogalkotó meg-

¹² Bv. törvény 83 §

fogalmazza azon elvárását is, hogy a büntetés kiállása után a szabadult elítélt sikeresen visszailleszkedjen a társadalomba, és annak jogkövető tagjává váljon. E szabadságvesztés típusnál a cél csak megfelelő eszközökkel válik elérhetővé, ezt a jogalkotó a reintegrációs tevékenységben jelöli meg. Ez a megújuló szakmai terminológiát is tükrözi, és a korábban nevelésként ismert fogalmat hivatott felváltani, melynél minőségileg is több, ugyanis magában foglal minden olyan programot és tevékenységet, amely elősegíti a társadalomba való visszailleszkedés hatékonyságát és a visszaesések minimalizálását, illetve akár kizárását is. Ahhoz, hogy a reintegrációs tevékenység hatékonyan működhessen, a jogalkotó megnyitja a lehetőséget arra is, hogy a bv. szervezeten kívüli más szervek, a társadalom egyéb szereplői is részt vállaljanak ebben a munkában. A szabályozás a társadalom szempontjából legfontosabb reintegrációs programokat nevesíti, elsősorban azokat, amelyek köré a bv. szervezet szakmai munkája a legnagyobb hangsúllyal szerveződik. Ennek megfelelően került nevesítésre az oktatás (alap-, közép-, kivételesen felsőfok), a szakképzés (szakmai gyakorlat) és a munkavégzés (terápiás foglalkoztatás). Nem lehet azonban eléggé hangsúlyozni, hogy ez a hármas „értérendszer” még számos további, de a törvényben nem rögzített elemet hordoz magában. Mindez azt bizonyítja, hogy a reintegrációs tevékenység pragmatikus alapokon, és a jogszabály adta keretek között rugalmasan működik. Értelemszerűen további eleme a reintegrációs tevékenységnek, hogy az egyéniesítés alapelvével összhangban, az elítélt személyiségéhez legjobban igazodóan, mintegy személyre szabott szakmai módszerekkel valósuljon meg.¹³

Az Alaptörvény rögzíti a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazásának lehetőségét, amely elvi tételt a Btk. valós tartalommal tölt meg, azaz megteremti a jogintézmény alkalmazásának legális kereteit. A törvény a komplexitás jegyében és az absztrakció magas fokán határozza meg a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés célját. Ennek megfelelően az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítése, és a társadalom védelme került a szabályozás fókuszába azon esetekben, amelyeknél a feltételes szabadságra bocsátás kizárt. A fogvatartotti populációt vizsgálva elmondható, hogy az ebbe a kategóriába tartozók száma félszáz körül mozog. Fontos hangsúlyozni, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés hatálya alá tartozó fogvatartottakat elhelyezésük, a velük való bánásmód és a büntetéssel nem korlátozott jogaik tekintetében semmiféle diszkrimináció nem érheti, tehát az a tény, hogy a társadalomra legveszélyesebb kategóriába tartoznak, esetükben sem alapozhat meg „extra” szigorítást.

A joganyagban korábban nem volt rendelkezés a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés céljával összefüggésben, ezt a hiányosságot a Bv. törvény pótolta, így ez új elemként jelenik meg a szabályozásban. Sokat vitatott, azonban alapvető kérdés, hogy a szabadságvesztés végrehajtása milyen célt követ. A Bv. törvény – igazodva a Btk. rendelkezéseihez – tehát különbséget tesz a határozott

¹³ Ma a magyar börtönökben a fogvatartotti létszám tartósan 18.000 fő körül mozog, amely létszám 130% körüli túltelítettséget jelent, megteremtve ezzel a börtönrendszerünk legnagyobb problémáját. A kérdés kezelése érdekében a kormányzat komoly erőfeszítéseket tesz a férőhelybővítések tárgyában.

idejű és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés tekintetében. Mindannyian tudjuk azt, hogy a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés gyakorlatilag napi szinten éles viták kereszttüzében áll, nemcsak az Alkotmánybíróság, hanem az EJB előtt is. Ebben a kérdésben nem is szeretnék állást foglalni, csupán annyit jelezni, hogy amíg az Alaptörvény és a Btk. nevesíti ezt a jogkövetkezményt, addig a legsúlyosabb bűncselekményt elkövetőkkel szemben a bíróságok alkalmazták ezt a szankciót. Mindenesetre, arra feltétlenül utalni kell, hogy az EJB döntései (pl. Kafkaris-ügy¹⁴) abba az irányba mutatnak, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztés csökkentésének lehetőségét az államnak kötelessége biztosítani.¹⁵ A bv. szervezet számára ez nem jelent mást, mint azt, hogy ezt a súlyos büntetést végre kell hajtani. Ezért is volt kényszerítő, hogy megadjuk azt a definíciót, amely a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés célját meghatározza. Addig, amíg a határozott ideig tartó szabadságvesztés célja az elítélt személyiségének olyan kedvező irányba való fejlesztése, ami lehetővé teszi azt, hogy szabadulása után a társadalom jogkövető tagjává váljon, addig a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés célja a társadalom védelme érdekében, az elítélt biztonságos megőrzése, és tevékenységének megfelelő szakmai tartalommal való strukturálása, amely elsősorban az emberi méltóság alapértékével harmonizál.

Strukturált alapelvek rendszere¹⁶

Az alapelveknek minden jogterület szempontjából meghatározó jelentőségük van, ugyanis egyértelműen megjelölik azt a jogi, morális, etikai és szakmai zsinórmértéket, amelyekhez mérten az adott szabályozás törvényes keretek között tudja rendeltetését betölteni. Rendszertani megközelítésben beszélhetünk jogrendszeri (például törvényesség) és jogági (például normalizáció) alapelvekről, melyek között nyilvánvaló kapcsolat áll fenn, hiszen a jogági alapelveket a jogrendszeri alapelvekből kell származtatni, és természetesen nem lehetnek egymással ellentétes tartalommal feltöltve. Megjelenési formájukat tekintve, általában pontosan nevesített alakban jelennek meg, de kiegészülhetnek a szabályozás szellemiségéből származtatható, de a jogszabályban nem nevesített alapelveként is.

A büntetés-végrehajtási jog legnagyobb, és talán legfontosabb területe a szabadságvesztés végrehajtásának szabályrendszere. E kiemelt terület prioritását húzza alá, a kifejezetten erre a jogintézményre vonatkoztatott szakmaspecifikus alapelvek megjelenése. Ezeket olyan alapvető jog- és szakmapolitikai értékeknek nevezhetjük, melyek a végrehajtás valamennyi rendelkezését áthatják, és ezzel a jogalkalmazók munkáját éppúgy támogatják (zsinórmérték szerep), mint a jogalkotók tevékenységét (a szabályozás fejlesztését determinálják). A törvény – kiemelve és elismerve ezek fontosságát – önálló címben az alábbiak szerint rendelkezik a szabadságvesztés végrehajtásának elveiről.

¹⁴ Kafkaris v. Ciprus (GC), No. 219906/04, (2008) ECHR

¹⁵ Nagy A. (2015) 83, p. 175.

¹⁶ Bv. törvény 83 §

A normalizáció

Viszonylag későn vált általánosan elfogadott büntetőfilozófiai alaptétellé, hogy a szabadságvesztés a leg súlyosabb büntetés, hiszen a szabad ember legfontosabb jogát, a személyes szabadságot vonja el, akár a legitim (állami) erőszak alkalmazásával. Erre az alapvetésre épül az a megközelítés, amely szerint a szabadságvesztésben a büntetőelem csak és kizárólag a szabadság elvonása, és semmi más. Ahhoz, hogy ez a tétel a gyakorlatban is valóságos tartalommal jelenjen meg, az szükséges, hogy absztrakt módon fogalmazódjon meg: szabadságvesztés során az elítélte csak olyan törvényes joghátrány érheti, amelyet a bíróság jogerős ítélete kimond. Mindez csak akkor valósulhat meg, ha a végrehajtás körülményeit úgy alakítjuk, hogy törekszünk azokat közelíteni a szabad élet körülményeihez. Azonban ebben az esetben is érvényesülnie kell annak, hogy a büntetés célja nem sérülhet, azaz a normalizáció nem válhat parttalanná, mert annak természetes korlátját a jogszabályi háttér pontosan meghúzza. A másik fontos tényező az, hogy a szabad élethez való közelítés minősége országokként változik, másképp fogalmazva tehát, ennek függvénye, hogy az adott állam mennyi támogatást biztosít a börtönrendszerének. E tekintetben Európa-szerte igen nagy szórást mutatnak az egyes országok megoldásai és lehetőségei, melynek gyökerei többek között az eltérő történeti fejlődésben keresendők. Teljesen más utat jártak be a hagyományos értelemben vett nyugati országok és a volt szocialista államok. Annyi azonban biztos, hogy a szabad élethez való közelítés mértéke nem szűkülhet le addig, hogy az embertelen vagy megalázó bánásmóddá váljon. A bv. tv. szemlélete alapján megjelenik az „atipikus normalizáció” is. Ez abban nyilvánul meg, hogy az elítélteknek fizetni kell olyan többlétszolgáltatásokért, amelyek jellegük-nél fogva a szabad életben is pénzért lennének igénybe vehetők. Ebbe a kategóriába tartozik például a kondicionáló terem, vagy a hűtőszekrény használatának díja. Jól látható a jogalkotói szándék, amely azt a célt szolgálja, hogy az elítéltek ne kerüljenek indokolatlanul kedvezőbb helyzetbe a szabad állampolgárokhoz képest. A normalizáció végső soron azt a célt szolgálja, hogy a szabadulót elítélte olyan élethelyzetben legyen, hogy személyisége és szociális készségei alkalmassá tegyék az önálló és jogkövető életvitelre.

A káros hatások minimalizálása (az ellenhatás követelménye)

Tudományosan bizonyított tény, hogy az ember megszokott környezetéből való kiragadása, és a korábbiakhoz képest egy érzelmileg és fizikálisan is behatároltabb közegbe való elhelyezése, komoly személyiségromboló hatásokkal bír. Ezek a behatások főképp a deprivációban és a prizonizációs hatásokban öltenek testet. A szabadságvesztés végrehajtásának nem lehet olyan következménye, amely akár testileg, vagy mentálisan sérült embereket bocsát ki a szabad életbe, hiszen ez a büntetés céljával, és a társadalom érdekeivel is szöges ellentétben állna. Ezért a hosszabb tartamú bebörtönzés – fent említett – káros hatásainak ellensúlyozására, vagy kizárására, a bv. szervezetnek a megfelelő eszközöket kell alkalmazni, melyek jellegüket tekintve a megfelelő differenciáláshoz (pél-

dául a fogvatartottak szakmai szempontú csoportosítása) kapcsolódnak, másrésről a konkrét reintegrációs tevékenységben, illetve programokban jelennek meg. A káros hatások minimalizálásának elve ugyanakkor szorosan kapcsolódik a normalizációhoz is, mert a megfelelő normalizáció hatékonyan támogatja, és megfelelő keretbe foglalja a bebörtönzéssel együtt járó káros hatások elleni küzdelmet. A normalizáció, és a káros hatások minimalizálása között fontos eltérés, hogy míg az előbbi jobban közelít az általános jogági alapelvekhez, utóbbiban kifejezetten egy olyan szakmaspecifikus érték fogalmazódik meg, amely a szabadságvesztés valamennyi részletszabályát áthatja. A káros hatások minimalizálására való törekvés deklaráltan is alapelvi szintre való emelése ugyancsak a Bv. törvényben jelenik meg első alkalommal.

Felelősség, egyéni aktivitás, együttműködés

A Bv. törvény egyik nagyon fontos új eleme az a paradigmaváltás, melynek korábban már ismertetett lényege, hogy a korábbi paternalista szemléletmódot elhagyva, az elítélteket a személyes sorsuk aktív alakítójává kívánja tenni. Ez képezheti előfeltételét annak, hogy minden elítélt felelősséget érezzen saját élete iránt, és ismerje fel annak lehetőségét, hogy a számára felkínált reintegrációs programok, illetve az azokban való aktív közreműködés a fogvatartás minőségét befolyásoló tényezőként jelenik meg. Gyakorlati oldalról közelítve ez nem jelent mást, mint az elítélt önkéntes jogkövető magatartásának kialakításával (az elítélt megnyerésével) végrehajtani a reintegrációs programot, növelve ezzel a társdalomba való beilleszkedés esélyét. A felelősség, az egyéni aktivitás és az együttműködés olyan – egymást feltételező és egy irányba mutató – hatásmechanizmust eredményez, amely a reintegrációt hatékonyan támogatja. Az önálló életvitelre előkészítés – a paternalista alapállással szemben – a mindennapi büntetőélet „hotelfunkcióinak” visszaszorítását igényli az egyik oldalon, míg az elítélt felelősségének fokozását, önállóbb életvezetésének elősegítését és szorgalmazását a másik oldalon. A felelősség elvéből is következik, hogy az elítélt a büntetés-végrehajtásnak nem tárgya, hanem alanya, aki jogokkal és kötelezettséggel, vagyis felelősséggel kell, hogy rendelkezzen. Ugyanakkor sajátossággként jelentkezik az a tény, hogy mindennek speciális életkörülmények között kell kiteljesednie, melynek a szabadságvesztés jellegéből szükségszerűen adódó, szigorú fegyelem ad intézményesített keretet.

Az egyéniesítés

A reintegrációs tevékenység hatékonysága nagymértékben függ attól, hogy az egyes elítéltre alkalmazott kezelési módszerek valóban személyre szabottak-e. Arra, hogy a szabadságvesztés végén a remélt célok elérhetővé váljanak, csak akkor van esély, ha az egyes elítélt olyan reintegrációs programban részesült, amely az egyéni és egyedi igényeihez igazodott. Az egyéniesítés egy lépcsőzetes szakmai folyamat, amely már az ítélet kiszabásakor megjelenik, hiszen a bíró első lépésként meghatározza a végrehajtási fokozatot. Ezt követően az elítéltet a bv. intézetben különböző személyiség-adekvát szempontok (életkor, kriminológiai

jellemzők, reintegrációs szempontok, egészségügyi állapot stb.) alapján csoportba sorolják, és azonosítják az individuális reintegrációs szükségletet. A lépcső utolsó fokaként, az elítélttel együttműködve készül el az egyéni reintegrációs terv, melynek végrehajtása, vagy szükséges módosítása ugyancsak a szabad életre való alkalmasságot hivatott előmozdítani. Ez nem azt jelenti, hogy minden elítéltnak van egy csak vele foglalkozó szakembere, hanem azt, hogy az azonos, vagy közel azonos szakmai módszereket igénylő elítéltek biztosan hozzájutnak a megfelelő reintegrációs programokban való részvétel lehetőségéhez.

A fokozatosság (progresszivitás)

A szabadságvesztés-büntetés nem statikus szankció, ami azt jelenti, hogy a büntetés hatálya alatt álló személy – amennyiben magatartása megfelelő (egyéni aktivitás) – elérheti, és ezt a jogalkotó is támogatja, hogy a relatív személyes szabadsága változhasson. Az elítélt mozgása két irányba történhet, mert kerülhet enyhébb és szigorúbb körülmények közé egyaránt. A progresszivitás elve alapvetően két tényező egyidejű megvalósulásától függ. Egyrészt a jogalkotó által, a konkrét jogintézmény vonatkozásában rögzített szabadságvesztésből problémamentesen eltelt idő a mérvadó, másrészt az elítélt egyéni jogkövető magatartásának szakmai megítélése számít. Erre a logikára épülnek fel a fokozatosságot biztosító jogintézmények, melyek lehetnek anyagi jogi jellegűek (például fokozatváltás, feltételes szabadság), és ölthetnek végrehajtási jogi színezetet is (például büntetés-félbeszakítás, eltávozások fajtái, enyhébb végrehajtási szabályok). A fokozatosság ugyancsak szorosan kapcsolódik a normalizációhoz, annak mintegy materializálódott formájaként jelenik meg.

A minimális beavatkozás

A Bv. törvény ugyancsak első alkalommal rögzíti alapelvei szinten azt, hogy az elítéltet csak a büntetés céljának eléréséhez szükséges legkisebb mértékű korlátozásnak lehet alávetni. Ennek mértéke minden esetben igazodik az elítélt jogkövető magatartásához, melyet a szabályozás is megerősít azzal, hogy rögzíti: a szabadságvesztés alatti életvitelt – ha erre képesnek és készek mutatkozik – az elítélttel együttműködésben kell kialakítani. A minimális beavatkozás korlátja természetesen a jogszabályok által előírt határokig terjed, azaz nem vezethet oda, hogy az elítélt valamely kötelezettségét ne teljesítse, és ezzel a végrehajtás törvényessége sérüljön. A korábban ismertetetett alapelvek tehát nevesítve jelennek meg a Bv. törvényben. Azonban a szabályozás szellemiségéből még további két alapérték vezethető le, melyeket a jogszabály miniszteri indokolása is rögzít. Ezek az alábbiak:

A rugalmasság

A rugalmasság alapelvei szintű megfogalmazásában a bv. szervezet mindenkor rendelkezésre álló feltételrendszerének optimalizált működtetése fogalmazódik meg, amely értelemszerűen sajátos és változó módon érezteti hatását a végrehaj-

tásban. Az elmúlt időszakban született, hazánkat elmarasztaló ítéletek arra is felhívják a figyelmet, hogy a nemzetközi (európai) elvárások feltétlen elfogadása komoly nehézségekbe ütközik. Másrészt a felelős gondolkodás diktálta követelmény, hogy a szabályozás csak olyan normákat tartalmazzon, amelyeket a bv. szervezet képes végrehajtani, tehát azok a magyar realitás talaján álljanak. A bv. szervezet szakmai tevékenységének alakítása e két pont közötti területen célszerű és vállalható a szabadságvesztés végrehajtása tekintetében is.

A pragmatizmus

A szabadságvesztés hatékonyságát az új szemléletű Bv. tv. hatálybalépéséig nem lehetett kifejezni, illetve mérni. Az erre irányuló mutató elsősorban az egyéni visszaesések számának tükrében értelmezhető. Ahhoz, hogy e helyzet változzon, célszerű egyfajta pragmatizmust alkalmazni. Mindez azt jelenti, hogy a reintegrációs elmélet igazsága és eredményessége, annak gyakorlati működőképességében is bizonyosságot kell, hogy nyerjen. Ehhez mérten került kialakításra például az elítéltek kezelési rendszerének új szemléletű kidolgozása, amely pragmatikus elveken felépülő struktúrát jelent. Nagy előnye lehet ennek, hogy alkalmas a visszaesés kockázatának prognosztizálására (reintegrációs hajlandóság) és ezen keresztül a szabadságvesztés hatékonysága mérőszámokkal is jellemezhetővé válik.

Felhívási tevékenység¹⁷

Ha napjainkban megkérdezzük az utca emberét arról, hogy mi jut eszébe a börtönökről, szinte biztosan azt a választ kapjuk, hogy a túlzásúfolttság és, hogy emiatt fizetni kell a fogvatartottaknak. Természetes törekvés, hogy minden lehetséges eszközzel fel kell lépni a túltelítettség csökkentése érdekében. Ha számba vesszük azokat az eszközöket, amiket ennek érdekében mozgósítani tudunk, akkor könnyen belátható, hogy képezhető egy olyan csoport, amely a bv. szervezeten kívüli megoldásokat tartalmazza, és alapvetően jogalkotási, jogpolitikai döntéseket igényel (pl. alternatív büntetések), továbbá beazonosítható az az irányvonal is, amely a szakmai szabályok optimalizálásával teszi elérhetővé a kitűzött célt. A korábban már hivatkozott pragmatikus szemléletmód alapján került kidolgozásra a „szabadságvesztés megkezdése a BvOP felhívása alapján” megnevezésű jogintézmény. Közvetlen lehetőség nyílik ezzel arra, hogy a bv. szervezet hatást gyakoroljon a szabadságvesztések végrehajtásával kapcsolatos feladatok ütemezésére. Az alkalmazás megkezdése óta beigazolódott, hogy a megfelelő szakmai körültekintéssel végzett feladat, kedvező eredményességi mutatókkal bír. Az elmúlt évben a BvOP 4017 felhívást bocsátott ki,¹⁸ melyhez kapcsolódva a jelentkezési hajlandóság 60% körül mozgott. Ez talán a kívülről szemlélőnek nem tűnik egyértelmű sikernek, azonban azt is hozzá kell tenni mindehhez, hogy a felhívott elítéltek abba az intézetbe vonulnak be, ahová a felhívás szól. Ennek pedig az a

¹⁷ Bv. törvény 85 §

¹⁸ Forrás: a BvOP 2015. évi önértékelő jelentése (Munkaanyag)

közvetlen szakmai haszna, hogy kapcsolattartása a befogadást követő két napon belül biztosított, és legkésőbb egy héten belül munkába állítható. Ha a bíróság felhívása alapján érkezne az elítélt, akkor az a szükségképpen bürokrácia, illetve az ebből adódó idővesztés miatt, akár egyhónapos csúszást is eredményezne. Azt hiszem, senki sem vitatja, hogy a munkáltatás és a kapcsolattartás két olyan elem, amely a reintegráció szempontjából kiemelt jelentőséggel bír.

Reintegrációs őrizet¹⁹

A túltelítettség csökkentésének egy másik, bv. szervezet által javasolt és kidolgozott eleme a reintegrációs őrizet. Ennek elméleti alapját – az elítélt magatartására való figyelemmel – a büntetés egy részének elengedése, és ezzel párhuzamosan a kedvezőbb helyzetbe kerülése adja. Ezzel tulajdonképpen a magyar bv. rendszerre jellemző progresszív végrehajtási struktúra bővült egy újabb eszközzel, amely jellegét tekintve nem más, mint egy atipikus házi őrizet. A kettő tényezőt kombinálva alakult ki az a normakörnyezet, amely meglehetősen hektikus pályát befutva, de végül a Bv. törvény részévé vált. A jogintézmény 2015. április 1-jén lépett hatályba, és az első elbocsájtásra május 8-án került sor. Az első nyolc hónap végrehajtási tapasztalatai várakozáson felül pozitívak. A rendelkezés alkalmazásával kapcsolatban sem az ügyészség, sem a civil szervezetek nem fogalmaztak meg kifogást, sőt a fogvatartottak körében is komoly vonzerőt jelent a reintegrációs őrizet hatálya alá kerülni, amely jelentős motivációs eszköz céljaink elérése érdekében. A 2015. évben közel 800 ügyet terjesztettek a bv. bírók elé, akik 405 esetben, tehát több mint 50%-ban engedélyezték is azt. A jogintézmény jó működését meggyőzően bizonyítja, hogy bevezetése óta mindössze négy alkalommal kellett a kedvezményt visszavonni.

A reintegrációs őrizet – végrehajtása jellegéből adódóan – fejlett technikai megoldásokat jelent, mert az elítélt egy nyomkövető eszközzel van felszerelve, ami egy meglehetősen bonyolult rendszer részeként működik. Számunkra fontos, hogy ennek az eszköznek az alkalmazása lehetőséget teremt arra is, hogy a későbbiek során – hasonló technikai támogatással – az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazása megvalósítható munkáltatás, külkórházi elhelyezés, súlyos beteg közeli hozzátartozó meglátogatása, vagy temetésén való részvétel során is. A konkrét gyakorlati előnyökön túl kiemelten fontosnak tartom azt, hogy ezzel egy korszerű szemléletmód és valóban a XXI. század elvárásaihoz igazodó gyakorlat jelenik meg a bv. szervezet mindennapjaiban. Ezzel a tulajdonképpen atipikus házi őrizettel, amely egyébként a feltételes szabadságra bocsátás előnyeit is magába foglalja, kézzelfogható közelségbe kerül az elítéltek családi és közösségi kapcsolatainak fennmaradása, a munkaerő-piaci beilleszkedésük, az életminőségüket fejlesztő és a felelősségvállalásukat kiteljesítő jogalkotói szándék.

A reintegrációs őrizet mellett a feltételes szabadon bocsátás is lehetőséget teremt az elítélt korábbi szabadulására. Kérdésként vetődhet fel akkor, hogy a két jogintézmény között mégis mi a lényeges különbség, illetőleg van-e kapcsolat közöttük?

¹⁹ Bv. törvény 187/A §

A kérdés egyik felére a válasz az, hogy a reintegrációs őrizetet a feltételes szabadságtól az különbözteti meg, hogy míg a feltételes szabadságra bocsátás egy büntető anyagi jogi intézmény, amelynél a szabadságvesztés végrehajtása során tanúsított magatartás alapján a bíróság eltekint a büntetés meghatározott részének végrehajtásától,²⁰ addig a reintegrációs őrizet egy hatékony, átmeneti, tisztán bv. jogi eszköz. Az elítélt valójában a szabadságvesztését tölti, azonban ez nem a büntetés-végrehajtási intézet keretei között történik, és a bv. jogviszony sem szenved csorbát. A jogági besoroláson túlmenően eltérés tapasztalható a két jogintézmény között a cél, az elrendelés ideje, a döntés alapja és az intézet elhagyását követő intézkedések tekintetében is.

Pártfogó felügyelet²¹

Nem kell nagyobb fantázia ahhoz, hogy belássuk, nem vezethet eredményre a bv. intézet falain belüli reintegrációs tevékenység, ha a szabadulás után az elítéltet nem várja egy olyan támogató és elfogadó közeg, amely a beilleszkedés kezdeti, azaz legnehezebb időszakát hivatott támogatni. Éppen ezért bír nagy jelentőséggel, hogy a bv. szervezet feladataihoz szorosan csatlakozva, arra mintegy ráépülve zajlik a börtönpártfogók tevékenysége. A munka eredményességét szemléletesen mutatják azok a mutatók, amelyek alapján a szabadult elítéltek közfoglalkoztatás keretében történő munkáltatása, és szakmaképzésbe történő bevonása 2015-ben elérte az 1159 főt.²² Ezen túlmenően további 1297 főnek sikerült munkába állnia, azaz megmutatkozott a reintegrációs tevékenységnek a saját képi alakzata, amelyet én munkaerő-piaci reintegráció néven azonosítok. Külön jelentősége van annak, hogy mindez nyilvánvalóan kedvező hatással van a bűnismétlési kockázatok csökkentésére, és így lehetővé válik, hogy a bv. szervezet közvetlenül részt vegyen a bűnmegelőzési tevékenységben. Mindez jól betagozódik azokba az erőfeszítésekbe, amelyeket ennek érdekében állami szinten teszünk. Ennél a gondolatkörnél szinte kötelező, hogy felidézzük, a nagy német kriminológus Franz von Liszt szavait, aki azt mondta, hogy a legjobb kriminálpolitika a jó szociálpolitika, azaz a megelőzés.²³

A 2015-ös évben a bv. pártfogó felügyelők összesen 5849 személy ügyében intézkedtek, akik közül csupán 227 fő esetében vált ismertté újabb bűncselekmény elkövetése, ez 3,8%-ot jelez. A bv. pártfogók az elmúlt évben 812 környezetanulmányt készítettek, jellemzően félbeszakításhoz és reintegrációs őrizetbe helyezéshez. Ezekről a szakmai dokumentumokról a társszervek (törvényszékek, ügyészségek) elismerően nyilatkoztak. Összefoglalva tehát megállapítható, hogy a reintegrációs tevékenység szakmai horizontját szélesítette a bv. pártfogók beemelése a bv. szervezet közvetlen szakmai tevékenységébe, és ez egyértelműen növelte munkánk hatékonyságát.

²⁰ Nagy A. i.m. p. 83.

²¹ Bv. törvény XXII. fejezet

²² Forrás: a BvOP 2015. évi önértékelő jelentése (Munkaanyag)

²³ Liszt, F. V. (1912), p. 32.

Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer (KEK Rendszer)²⁴

A törvény hatálybalépése előtti időszakra visszatekintve, időről időre felmerült, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának hatásmechanizmusából hiányzik egy olyan elem, egy olyan mutató, amellyel a visszaesések számát, illetve a visszaesési kockázatot lehetne jellemezni. Ugyancsak probléma volt, hogy az sem volt mérhető, hogy az elítélt a szabadságvesztés végrehajtása során, milyen fejlődésen megy keresztül, azaz az ún. reintegrációs hajlandósága mely irányba változik.

Ezekre a kihívásokra adandó válaszok megfogalmazása érdekében jött létre a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer, amely a büntetés megkezdésétől a befejezésig végigkíséri az elítéltet, megfelelő információt szolgáltatva a szabadságvesztés alatti és a szabadulást követő jogkövető magatartás valószínűségére. Lényegét tekintve egy olyan szakmai munkafolyamatról van szó, amely magába foglalja az elítéltek megismerését, az információk elemzését és értékelését, a megfelelő differenciálást, a rezsimbesorolást és az egyéniesített döntések meghozatalát, mindezt egy folyamatosan működő monitoring szisztéma alapján.²⁵

A KEK Rendszer három fő részből tevődik össze, amelynek alapját három szorosan egymásra épülő pillér képezi, úgymint: kockázatelemzés és prediktív mérőeszköz, a fogvatartási és visszaesési kockázat csökkentésére irányuló reintegrációs programok és a progresszív rezsimszabályok.²⁶

- A kockázatelemzés célja, hogy a szakmai kockázatokat jelentő, veszélyes magatartásokat kiszűrje, illetve előre jelezze, amely lehetővé teszi, hogy mindenkit – az egyéniesítés alapelveihez igazodóan – a megfelelő rezsimbe soroljon. Megjegyzendő, hogy ebben a tevékenységben a bv. pártfogó felügyelők is komoly munkát végeznek, azonban az ő tevékenységük alapvetően a visszaesési kockázat mérésére fókuszál. A folyamat végén az elítélteket alacsony, közepes, illetve magas kockázati kategóriákba kell besorolni. Természetesen a gyakorlatban kellő szakmai rugalmassággal viszonyulunk ezekhez a kérdésekhez, ami azt jelenti, hogy nemcsak a prediktív mérőeszközként megjelenő tesztek eredményeit vesszük alapul, hanem az egyes szakterületek jelzéseit, illetve a fogvatartott esetlegesen rendelkezésre álló korábbi anyagát. Itt is tetten érhető a korábbiakban már említett elmélet és gyakorlat közelítésének szándéka, amely itt egy szakmai szükségszerűségben ölt testet. Különös érzékenységgel fordulunk az olyan kockázati tényezők felé, mint az öngyilkossági hajlam, a fogolyszökés, az agresszió bármely formája és iránya, a pszichoaktív anyagok használata, a kiszolgáltatott helyzet (életkor, szexuális beállítottság), vagy a fogvatartotti hierarchiában betöltött magas pozíció.

²⁴ Bv. törvény 92-93 §§

²⁵ A Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet rendszerbe való betagozódása és struktúrájának kialakítása folyamatban van. A jelenlegi elképzelések szerint korlátozott működési feltételek mellett 2016-ban kezdi meg tevékenységét a módszertan kidolgozására helyezve a hangsúlyt.

²⁶ A BvOP Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály munkatársai által összeállított anyag. (2015)

- A reintegrációs célú programok alatt a prediktív mérőeszköz méréseiből kimutatott kockázatokra reagáló programokat, kezeléseket értjük. A jelenlegi szakmai horizonton végigtekintve, ez magába foglalja a droghasználatot megelőző tréninget, az asszertivitást fejlesztő tréninget és az agressziókezelő tréninget. A most működő metódus szerint alapvetően a közepes vagy magas kockázatú fogvatartottak képezik ezeknek a reintegrációs programoknak a rekrutációs bázisát. Az eddigi tapasztalatok alapján, a bevont fogvatartottak szívesen kezdik meg a csoport munkájában való részvételt, azonban a megtartásuk már komolyabb szakmai erőfeszítéseket igényel.
- A progresszív rezsimszabályok bevezetésére irányuló törekvéseinket egyrészt közvetlen szakmai meggyőződés motiválta, másrésztől régóta élénk viták kereszttűzésében álló és alapvető büntetőjogi kérdésekre is reagált. Visszatekintve a korábbi büntetőjogi kodifikációs folyamatokra, szinte minden alkalommal felvetődött javaslat szintjén, hogy a szabadságvesztés végrehajtásának fokozatait (fegyház, börtön, fogház), valamilyen más, rugalmasabb struktúrára kellene átváltani, mert ez merevvé teszi a jogszabályi környezetet. Ennek nehézségeit a szabadságvesztés végrehajtása során a bv. szervezet közvetlenül tapasztalta meg. Minden esetben viszonylag gyorsan eldőlt a kérdés: a végrehajtási fokozatok maradnak, azok megváltoztatására jogalkotói szándék nincs. A végrehajtási fokozatokból adódó merevséget természetesen a jogalkotó különféle jogintézményekkel igyekezett áttörni (végrehajtási fokozat megváltoztatása, feltételes szabadság), vagy a bv. jogban megjelenő progresszív elemek (enyhébb végrehajtási szabályok, átmeneti csoport) alkalmazásával. Mindezek ellenére a Bv. törvény a progresszív rezsimszabályok bevezetésével további és rugalmasabb átjárhatóságot biztosít a végrehajtási fokozatok között, amely az egyes fokozatokban megjelenő, konkrét szakmai tartalmak (látogatási idő, telefonálás, kiétkezési összeg) differenciálásával jut érvényre.²⁷ A progresszív rezsimszabályok kapcsán gyakran felmerül a kérdés, hogy azok használata kiüriti az enyhébb végrehajtási szabályok (EVSZ) alkalmazását. Megítélésem szerint a válasz nem a közvetlen szakmai hatásokban keresendő, hanem elsősorban abban, hogy az EVSZ olyan jogintézmény, amely kapcsán elsősorban a bv. bírónak van döntő szava. Tekintettel, hogy e személy a végrehajtástól független, elsősorban garanciális szempontok támasztják alá az EVSZ további rendszerben tartását. A

²⁷ Bartók Bélának (1881-1945) a nagy magyar zeneszerzőnek volt egy nagyon szép hasonlata a „rubatóra”, azaz a szabad előadói stílusra. A mester a következőket mondta: „Azért ezt úgy kell elképzelni, mint amikor a vastag törzsű tölgyfa áll a szélviharban és a lombkorona hajolhat jobbra és balra is, de a törzs szilárdan és erős gyökerekkel kapaszkodik a földbe, azaz az ütemvonalakat nem írhatja felül semmilyen előadói szabadság.” A mi esetünkben ez azt jelenti, hogy a progresszív rezsimszabályrendszerre vonatkozó jogszabályi előírások a reintegráció céljainak figyelembevételével optimalizálják a rendelkezésünkre álló lehetőségeket és mindezt úgy teszik, hogy az egyes végrehajtási fokozatokra vonatkozó jogszabályi rendelkezések (az ütemvonalak) nem sérülnek.

jogintézmény további átstrukturálásával megoldható, hogy a progresszív rezsimrendszer szabályaihoz harmonikusan kapcsolódjon. Ennek elemeit a gyakorlatnak kell kitermelnie, amelyhez a pragmatikus szemléletmód feltétlenül szükséges.

Nyilvánvalóan reménytelen vállalkozás lenne részemről, ha az eddig elmondottakon túl a KEK Rendszer valamennyi részletszabályát be akarnám mutatni, ezért csak néhány gondolatban az eddig elért eredményeket foglalom össze:

- Kialakult a reintegrációs cél elérését szolgáló olyan szakmai módszer és folyamat, amely komplex és zárt rendszert alkot, ugyanakkor kellőképpen rugalmas.
- Egyértelmű, szakszerű és differenciált iránymutatást ad a fogvatartott veszélyességével kapcsolatban, és az egyéniesített végrehajtás jogszabályi követelményéhez alapvető támpontot szolgáltat.
- A kockázati faktor változása nyilvánvaló összefüggésben van az elítélt reintegrációs hajlandóságával, ezért annak mérésével (amelyet a KEK Rendszer biztosít) pontosabban értékelhető a fogvatartott személyisége, és ez hasznos információt szolgáltat a későbbi döntésekhez. Itt most nem is elsősorban a belső szakmai döntésekre gondolok, hanem például a bv. bíró döntéseire, amelyek sok esetben az intézetből való jogszerű eltávozás lehetőségét biztosítják. A kellőképpen megalapozott döntés minimalizálhatja azt a kockázatot, amelyet a távollét alatti ismételt bűnelkövetés veszélye jelenthet, tehát úgyis fogalmazhatunk, hogy a bv. szervezet itt specifikus eszközeivel, közvetlenül kapcsolódik az általános bűnmegelőzési tevékenységhez.

Közvetítői eljárás²⁸

A modern büntetőfilozófiai törekvések eredményeként ma már nemcsak a polgári jogban, hanem a büntetőjog területén is megtalálhatóak azok a sajátos eszközök, amelyek a mediációs technikák körében értelmezhetők. A büntetőeljárásban való pár évvel ezelőtti megjelenésüket követően sikerült megvalósítani azt, hogy az ún. helyreállító igazságszolgáltatás ideológiája kiteljesedjen a szabadságvesztés végrehajtása során is. Ezen alapvetés figyelembevételével került kidolgozásra a közvetítői eljárás, amely jellegét tekintve az elítéltek fegyelmi ügyeinek alternatív módon történő rendezését teszi lehetővé.

A közvetítői eljárás segítségével lehetőség nyílik arra, hogy a fegyelmi eljárás megszűnjön, vagy a fenyítés végrehajtását fel lehessen függeszteni, amennyiben az elítélt vállalja az ebben való részvételt. Az eddigi tapasztalatok alapján bizonyítottan látjuk, hogy az elítélt azzal, hogy vállalja a felelősséget tetteiért, megérti azt, hogy hozzájárulhat egy olyan biztonságos és rendezett börtönkörnyezet kialakításához, amely a saját komfortját is elősegíti. Tekintettel arra, hogy a közvetítői eljárásban az érintett felek közvetlenül dolgozzák fel a köztük lévő alapkonf-

²⁸ Bv. törvény 171 §

liktus kérdéseit, nagyobb az esély arra, hogy ezzel ténylegesen nyugvópontra jut a probléma, míg egy kiszabott fegyelmi büntetés csak formálisan kezeli, de nem oldja meg a helyzetet. Ennek a módszernek az alkalmazása azért is nagyon fontos, mert ez a börtön szubkultúrájában jelenlévő „betyárbecsületet” áttörheti. Az eddig lefolytatott közvetítői eljárások mindegyike elérte azt az eredményt, hogy az elítéltek személyes felelősségüket felvállalva jutnak el a közös megoldásig, és meg is tartják a megállapodásban foglaltakat. A közvetítői eljárás eredményességének előfeltétele, hogy az érintettek önként és annak számukra valós értékeit felismerve vegyék igénybe ezt a lehetőséget. Dogmatikailag abban látjuk kiemelkedő hasznát, hogy a bv. jogban megjelenik egy olyan korszerű eszköz, amelynek alkalmazása a későbbiek során, hatékonyan a reintegrációs cél szolgálatába állítható. Ennek kereteit adják a felelősség és önbecsülés fenntartása, és a Bv. törvény szellemiségéhez igazodóan az elítélt együttműködési kötelezettsége.

Zárógondolatok

A tanulmányban azt a célt tűztem ki, hogy megpróbáljam érzékeltetni azokat a fontosabb hangsúlyokat és mélységeket, amelyek számunkra valósággá teszik, hogy valóban korszakváltás zajlott le a büntetés-végrehajtásban. Remélem ez sikerült, még akkor is, ha mindezt erősen szubjektív alapon kíséreltem meg.

Biztos vagyok abban is, hogy az átfogó igazságszolgáltatási reform eredményeként a Btk.-val és a reményeink szerint mihamarabb megszülető Be.-vel, olyan zárt és egységes hatásrendszer mentén működő büntetőjogi struktúra valósul meg, amely jól szolgálja a jogpolitikai célkitűzéseket, és nemzetközi kitekintésben is megállja a helyét. Amennyiben ennek a kodifikációnak a közvetlen szakmai hozadékain túltekintünk, akkor szembeötlik egy közvetett hatása is, mely nem más, mint hogy a magyar bv. jog, illetve a magyar börtönügy tekintetében, olyan szellemi pezsgés indult meg, amelyre már nagyon régóta nem volt példa. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a büntetés-végrehajtás most egy fordított „*Sturm und Drang*” korszakot él meg, a vágy után itt a pozitív értelemben vett, teremtmő erejű vihar.

A Bv. törvény nem tökéletes, azaz nem kell arra gondolni, hogy olyan, mintha maga a jóisten mondta volna tollba. Bár, megjegyzem, hogy ezt egyetlen jogszabályról sem lehet elmondani. Természetesen azt is jól érzékeljük, hogy vannak kétkedők és kishitűek, még a munkatársaink között is. Bízom benne, hogy a véleményük a további eredmények hatására megváltozik, vagy legalább konszolidálódik. Azonban sokkal biztatóbb, hogy a jogalkalmazók többségének kedvező tapasztalatai vannak és megértik a szabályozás legfőbb üzeneteit, és ez nagyon fontos eredményként könyvelhető el. Már egy év jogalkalmazási tapasztalatai alapján jól érzékelhető, hogy a jogszabályban nagyon komoly potenciális energia van, amelynek kinetikus energiává való átalakítása úgy tűnik a mindennapok eredményei alapján, hogy sikerrel végbevihető. Mi, akik napi szinten alkalmazzuk a jogszabályt, azt érzékeljük, hogy a pusztá szavakon, a száraz jogi formulákon túl, valamilyen más, jogfilozófiai magasabb tartalom is vegyül belé. A jövő

feladata a jogalkalmazási tapasztalatok figyelembevételével a joganyag további optimalizálása, és annak elérése, hogy a bv. szervezet társadalmi jelentőségének megfelelően jelenjen meg a közgondolkodásban. Ennek fő üzenete, hogy a Szervezet értékek hordozója, mert az egész közösség számára nyújt egy olyan szolgáltatást, amelynek célja a bűnelkövetők reintegrációja, a jogkövető közösségbe való visszavezetése.

Végezetül, ha egy mondatban próbálom megfogalmazni a Bv. törvény elmúlt egy évének lényegét és legfőbb hozadékát, akkor azt mondom, hogy: sokkal több a minőségi válasz, mint a nyitott kérdés, és jóval nagyobb a harmónia, mint a diszharmónia. Ennek pedig egyenes következménye, hogy az elmúlt egy év során a Bv. törvényhez köthető interpretáció egy pillanatra sem került törésbe. Az a tény, hogy tanulmányomat ezekkel a sorokkal zárhatom, jól alátámasztja, hogy a jelenleg hatályos szabályozás, egy modern és nagy eredményekkel biztató fejlődési pályára állította a bv. szervezetet.

Felhasznált irodalom

Az 1993. évi XXXII. törvény

A 2013. évi CCXL törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet. (Hatályba lépett 1979. július 1-jén.)

A BvOP 2015. évi önértékelő jelentése (Munkaanyag)

A BvOP Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály munkatársai által összeállított anyag. (2015)

A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX törvény

A Nemzeti Együttműködés Programja III. 2.3. pont

Finkey F. (1911): Az északamerikai büntetőjog mai vezéreszméi és reformintézményei. Budapest
Kafkaris v. Ciprus (GC), No. 219906/04, (2008) ECHR

Liszt, F. V. (1912): Lehrbuch des Deutschen Strafrechts. Jubili, Berlin

Nagy A. (2015): Szabadulás a büntetés-végrehajtási intézetből, Bíbor Kiadó, 83.

A BÖRTÖNZSÚFOLTSÁG KÉRDÉSE AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA DÖNTÉSEINEK TÜKRÉBEN

Tallódi Zoltán

Az írás ismerteti az Emberi Jogok Európai Bíróságának a börtönzsúfoltság témakörében született magyar vonatkozású döntéseit. Kiemelt figyelmet szentel a Varga és társai ügyben hozott vezető ítéletnek. Ismerteti a Bíróság elvárásainak egyes elemeit, illetve azt, hogy Strasbourg szerint mennyiben sérültek a kérelmezőknek az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. (kínzás, megalázó, embertelen bánásmód tilalma) és 13. cikkében (hatékony jogorvoslatához való jog) biztosított jogai. Azt is vizsgálja a tanulmány, hogy mit értünk vezető ítélet alatt és milyen határidőben, milyen intézkedéseket vár el a Bíróság a vezető ítéletben megfogalmazottak szerint. Ismertetésre kerül, hogy mely államokat marasztalta el a Bíróság a tárgykörben. Kiemelten kezeli az írás az olasz példát, mert a vezető ítélet ennek példája alapján javasolja a magyar helyzet javítását. Kitér továbbá azokra az intézkedési lehetőségekre, amelyek együttes alkalmazása eredményezheti a helyzet javítását.

A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) ítéletei egyre nagyobb teret kapnak a nyilvánosságban. Ezen ügyek között is kiemelt figyelmet szentel a sajtó a börtönzsúfoltsággal kapcsolatosaknak. Néha megalapozott, néha megalapozatlan vélemények látnak napvilágot. Érdeemes tehát megvizsgálni a tényeket.

A börtönök túlsúfoltságával kapcsolatos ügyekben a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága

- a túlsúfoltságot és az elégtelen életkörülményeket („3. Cikk - Kínzás tilalma: Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”), valamint
- az ezzel kapcsolatban rendelkezésre álló hatékony hazai jogorvoslat kérdéseit vizsgálja.

Ez utóbbi mindenképpen magyarázatra szorul.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 13. cikke kimondja: „Bármelynek, akinek a jelen Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg.”

A Bíróság több ügyben megállapította, hogy a hazai jogorvoslatok kimerítésére vonatkozó szabály megköveteli a kérelmezőktől, hogy először a nemzeti jogrendszer által biztosított jogorvoslatokat vegyék igénybe, ilyen módon felmentve az államokat a Bíróság előtti felelősségre vonás alól azt megelőzően, hogy lehetőségük lett volna a jogsértés helyrehozatalára saját jogrendszerükön keresztül. A hazai jogorvoslatok kimerítésének szabálya azon alapul, hogy a nemzetközi bíróság előtti eljárás megindítása előtt a felelősségre vont állam számára lehetővé kell tenni, hogy az állítólagosan okozott kárt a saját jogrendszerének keretében

rendelkezésre álló hazai eszközökkel orvosolja¹. Ezen elvek alapján az állam számára biztosítani kell annak lehetőségét, hogy megvizsgálja, elismerje és orvosolja az Egyezményben védett jogok megsértését. A kisegítő jelleg különösen azon államok vonatkozásában hangsúlyozott, amelyek az Egyezményt nemzeti jogrendszerük részévé tették. Magyarországon az Egyezményt (az 1993. évi XXXI.) törvénnyel kihirdették, ilyen módon az a nemzeti jogrendszer részévé vált, s rendelkezéseit a bíróságok közvetlenül alkalmazhatják.

A 13. cikk az Egyezmény alapján benyújtott, „érvekkel alátámasztható panasz” lényegével foglalkozó, és megfelelő orvoslást nyújtó hazai jogorvoslat biztosítását követeli meg, bár a szerződő államok bizonyos mértékű mérlegelési jogkörrel rendelkeznek azon módot illetően, ahogyan az e rendelkezés alapján rájuk háruló Egyezménybeli kötelezettségnek eleget tesznek. A 13. cikk alapján fennálló kötelezettség terjedelme az Egyezmény alapján tett kérelmezői panasz természetétől függően változik. Mindenesetre a 13. cikk alapján megkövetelt jogorvoslatnak gyakorlatilag és jogilag is „hatékornak” kell lennie. A hatékonyságnak feltétele, hogy az adott jogorvoslat tekintetében az állam joggyakorlatot tudjon bemutatni, ami a rendszer működőképességének biztosítéka.

Magyar ügyek a Bíróság célkeresztjében

Alaptételként leszögezhető, hogy a zárkamérrel kapcsolatos ügyekben a Bíróság az utóbbi időben 4 négyzetméternél kisebb alapterületen elhelyezett fogvatartottak tekintetében mérlegelés nélkül, objektív alapon állapítja meg az egyezmény-sértést.

*Szél kontra Magyarország*²

Az első tárgykörben hozott ítélet a *Szél kontra Magyarország* ügyben született. A kérelmező 2003 és 2008 között olyan cellákban volt fogva tartva, amelyekben az egy főre jutó lakóterület nem haladta meg a 3,15 négyzetmétert. A kiszabott kártérítés 12.000 euró, a megfizetendő költség pedig 3750 euró volt.

Ítéletében a Bíróság így fogalmazta meg a problémát emberi jogi szempontból:

„1. ... A Bíróság észrevételezi..., hogy a Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére Létrejött Európai Bizottság (CPT) a többszemélyes zárkák esetében 4 m² egy főre jutó életteret tart minimálisan elfogadhatónak (lásd például a magyar börtönökkel kapcsolatban a CPT-nek a Magyar Kormányhoz címzett, 2009. március 24. és április 2. közötti magyarországi látogatásáról tett jelentés 65. és 80. bekezdését). ...Ennek megfelelően a Bíróság arra a következtetésre jut, hogy a túlszűfolt és nem higiénikus körülmények kimerítették az embertelen és megalázó bánásmód fogalmát, ami sérti az Egyezmény 3. cikkét.

2. Végül, annak tudatában, hogy a magyar hatóságok elismerték a magyar büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfolttsága és az ebből származó elégtelen élet-

1 Ld. Appl. No. 12945/87, Hatjianastasiou v. Greece, Decision of 4 April 1990, D.R. 65. p. 173, at p. 177.

2 30221/06., 2011. június 7-i ítélet

és higiéniai körülmények problémájának súlyosságát³, a Bíróság úgy véli, hogy az ügyben a szükséges adminisztratív és gyakorlati lépések megtételével biztosítani kell a hatékony jogorvoslat lehetőségét. A Bíróság a hatóságoktól az elítéltek megfelelő fogvatartási körülményeinek biztosítása érdekében gyors választ vár el.

3. A kérelmező panasza a túlsúfoltság ellen, amelyet a fogva tartás jogszerűségéért felelős ügyészségre nyújtott be, nem vezetett eredményre. Egy hasonló panaszára reagálva a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 2008. július 23-án kelt levelében elismerte a túlsúfoltság problémájának létezését, de arra is rámutatott, hogy a börtönhatóságok nem tudják befolyásolni a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartottak számát.⁴

Ezt követően indult el a börtönsúfoltsággal kapcsolatos magyar ügyek sorozata. A magyar precedensek az alábbiak voltak:

Kovács István Gábor kontra Magyarország⁵

A kérelmezőt 2008 és 2010 között 67 napon keresztül olyan cellákban tartották fogva, amelyekben az egy főre eső lakóterület 3,5-4,0 négyzetméter között volt. A kiszabott kártérítés 10.000 euró, a megfizetendő költség pedig 1500 euró.

A Bíróság ezen ítéletében hivatkozott arra, hogy a magyarországi büntetés-végrehajtás honlapján közzétett statisztikák szerint a magyar börtönökben az átlagos telítettségi szint 2008-ban 118%, 2009-ben 124%, 2010-ben pedig 133% volt.

Hagyó kontra Magyarország⁶

Az ítélet fő kérdése nem az elhelyezés volt, de több más cikk megsértése mellett a Bíróság az ítélet 15. pontjában utalt arra, hogy a kérelmezőt 2010 folyamán 4 hónapon keresztül olyan cellában tartották fogva, ahol 3,52 négyzetméter esett egy főre és ezzel az Egyezmény 3. cikkébe ütköző embertelen bánásmódot megvalósították.

Fehér kontra Magyarország ítélet⁷

A kérelmezőt rablás és más bűncselekmények miatt 2006. szeptember 19-én előzetes letartóztatásba vették, majd 2009-ben hat év nyolc hónap börtönre ítélték. Előzetes letartóztatását 2006 és 2008 között a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bv. Intézetben töltötte, ahol kb. 1,7 négyzetméter férőhely esett egy fogvatartottára. Büntetését különböző börtönökben töltötte, de egyikben sem volt 2,75 négyzetméternél nagyobb lakóterülete. A Bíróság az Európa Tanács kínzás elleni bizottságának (CPT) Magyarországra vonatkozó ajánlásából indul ki, amely jelenleg minimum 4 négyzetméter férőhelyet ír elő minden egyes fogvatartott részére.

3 Lásd: 8. és 18. bekezdés

4 30221/06., 2011. június 7-i ítélet

5 15707/10., 2012. január 7-i ítélet

6 62627/10., 2013. április 23-i ítélet

7 69095/10., 2013. július 2-i ítélet

A Bíróság megállapította, hogy Magyarország megsértette a kérelmezőnek az Egyezmény 3. cikkében foglalt jogait és ezért 12.000 euró kártérítés és 2000 euró költség megfizetését írta elő.

*Zsák kontra Magyarország*⁸

A Zsák kontra Magyarország ügyben a Bíróság 2013. június 11-én az ügyet egyezségkötésre küldte meg, mert a kérelmező 2011. augusztus 27-e és október 5-e között olyan zárkában volt fogva tartva, amelyben az egy főre eső lakótér 1,7 négyzetmétert tett ki⁹. A Bíróság ezenkívül az előzetes letartóztatás meghosszabbításának indokait sem tartotta megfelelőnek¹⁰.

A Varga és társai ügyben hozott vezető ítélet

2015-ben felgyorsultak az események. Ekkorra már ügyek százai halmozódtak fel a Bíróság asztalán. A Bíróság 2015. március 10-én hozta meg vezető ítéletét a Varga és mások kontra Magyarország ügyben a börtöntúlszűfolttságot kifogásoló panaszok tekintetében. A Bíróság a kérelmezők által leírt börtönkörülményeket összességükben értékelte és megállapította, hogy azok a kérelmezők megalázó bánásmódját eredményezték, így kellően súlyosnak tekinthetők a 3. cikk megsértéséhez. A Bíróság ezen túlmenően az Egyezmény 13. cikkét érintően sérelmezte, hogy az érintettek számára nem áll rendelkezésre hatékony hazai jogorvoslat panaszaik orvoslására.

Itt kell felhívni arra a figyelmet, hogy ez volt az első vezető ítélet Magyarország vonatkozásában. Először is tisztázni kell, hogy mit értünk vezető ítélet (pilot judgment) alatt. Ha ugyanabban a problémában gyökeredző számos panasz érkezik Strasbourgba, akkor a Bíróság kiválaszthat a kérelmek közül egyet (vagy néhányat), amelyet soron kívül bírál el, és amelynek elbírálása során, a konkrét ügyön túlmutató megoldást keres. Ebben az ún. „vezető ítéletben” a Bíróság nem csak a jogsértés megtörténtét állapítja meg a konkrét ügyben, hanem megjelöli annak a nemzeti jogrendszer működési zavarában rejlő forrását és útmutatást ad az érintett kormánynak, hogy hogyan küszöbölje ki ezt a működési zavart. A Bíróság 2004-ben alkalmazta először ezt az eljárást¹¹.

A strukturális problémát feltáró ítélet célja, hogy lehetővé tegye az „ismétlődő” panaszok számának csökkentését egyrészt a probléma megszüntetésével, másrészt egy olyan hazai jogorvoslat megteremtésével, amely azokban az ügyekben is orvoslást nyújt, amelyek már a Bíróság előtt vannak. Ennek az eljárásnak a célja – a Bíróság ügyterhének csökkentése mellett –, hogy az érintettek gyorsabban jussanak jogorvoslatához egy hazai eljárás keretében, hiszen a tömeges ismétlődő kérelmek a Bíróságot annyira leterhelik, hogy ezeknek a kérelmeknek az

⁸ 71474/11., 2013. november 19-i egyezséget jóváhagyó határozat

⁹ Egyezmény 3. cikk

¹⁰ Egyezmény 5. cikk

¹¹ Vö. Broniowski v. Poland [GC] judgment of 22 June 2004, no. 31443/96

elbírálására – tekintettel arra, hogy a fontos jogi problémát felvető és egyéb sürgős ügyek elsőbbséget élveznek – a Bíróság előtt biztosan évekig kellene várni.

A Varga és társai ügyben a kérelmezők – összesen hat fő – a panaszuk benyújtásának pillanatában mind fogvatartottak voltak Magyarország különböző börtöneiben. Mindegyik kérelmező beadványában közös elem volt a súlyosan túlszűfolt zárka (1,5-3,3 négyzetméter egy főre jutó lélettér). Ezen túlmenően a kérelmezők a fogvatartásuk egyéb körülményeit is kifogásolták (például rossz minőségű és kevés élelem biztosítása, rövid időtartam biztosítása levegőn való tartózkodásra, megfelelő szellőzés hiánya, illemhely nem megfelelő elkülönítése).

A hazai jogorvoslatok kimerítése és az Egyezmény 13. cikkének megsértése

Az ügy érdemi vizsgálata során a Bíróság hivatkozott korábbi ítéleteire¹², melyekben kimondta, hogy a fogva tartás embertelen vagy megalázó körülményeivel kapcsolatos panaszok tekintetében kétfajta jogorvoslat lehetséges: a fogva tartás tárgyi körülményeinek javítása, illetve a fogva tartás körülményei következtében elszenvedett kár vagy veszteség kompenzálása. A kínzás tilalmának alapvető jogát érintő esetekben a preventív és kompenzációs jogorvoslatoknak egymást kiegészítve kell érvényesülniük annak érdekében, hogy hatékonyak minősüljenek¹³. A konkrét ügyben a Bíróság úgy ítélte meg, hogy a Kormány által hivatkozott polgári jogi nem vagyoni kártérítési per nem tekinthető hatékony – és ezáltal kimerítendő – jogorvoslatnak. A kérelmezők által benyújtott egyedi bírósági döntésekre hivatkozva a Bíróság elmondta, hogy a legtöbb esetben vagy az alperes állami szerv vétkességének hiányát állapították meg, vagy arra hivatkoztak, hogy a körülmények a fogva tartás természetes velejárói. Még abban az esetben is, ha megállapították a bíróságok a börtönkörülmények személyhez fűződő jogokat sértő voltát, a büntetés-végrehajtási intézetet felmentették mindennemű felelősség alól.

A büntetés-végrehajtási intézetek vezetőihez, valamint a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó ügyészhez intézett panasz vonatkozásában a Bíróság utalt a *Szél kontra Magyarország* ítéletre, melyben már megállapította, hogy azok sem minősülnek hatékony jogorvoslatnak.

Az Egyezmény 3. cikkének állítólagos megsértése

A Bíróság számos, a börtönkörülményekkel kapcsolatos korábbi ítéletére hivatkozva¹⁴ felidézte a 3. cikk általános elveit. Ilyen panaszok tekintetében a Bíróság három feltétel meglétét vizsgálja: (1) rendelkezik-e minden fogvatartott saját alvóhellyel a cellában, (2) rendelkeznek-e fejenként 3 négyzetméternyi személyes térrel, illetve (3) elég nagy-e a teljes cellaméret ahhoz, hogy a cellában tartózkodó

12 Benediktov kontra Oroszország, 106/02, § 29; Roman Karasev kontra Oroszország 30251/03, § 79

13 Torreggiani és mások kontra Olaszország 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10 és 37818/10, §§ 50 és 96

14 Például Ananyev és mások kontra Oroszország, 42525/07 és 60800/08, § 98

fogvatartottak szabadon tudjanak mozogni a berendezési tárgyak közt. Bármely feltétel hiánya a 3. cikk megsértésének alapos gyanúját alapozza meg. A fejenkénti 3 négyzetméter meglétének hiánya pedig önmagában is a 3. cikk megsértését eredményezi¹⁵. Ugyanakkor a Bíróság számos egyéb körülményt is figyelembe vesz az egyezményesítés megítélése és a kártérítés összege szempontjából, mint például a fogva tartás hosszát, a szabadtéri mozgási lehetőségeket, vagy a fogvatartott testi- és lelki állapotát.

A Bíróság a kérelmezők által említett panaszokat összességükben értékelte és megállapította, hogy azok elég súlyosnak tekinthetők a 3. cikk megsértésének megállapításához. A fogvatartottak rendelkezésére álló korlátozott élettér, melyet az egyéb hátrányos körülmények tovább súlyosbítottak, a kérelmezők megalázó bánásmódját eredményezték.

Az Egyezmény 46. cikkének alkalmazása

A Bíróság emlékeztetett arra, hogy korábban több ügyben állapította meg az Egyezmény 3. cikkének megsértését hasonló fogvatartási körülmények okán. Az Egyezmény megsértése a magyar büntetés-végrehajtási rendszer nem megfelelő működéséből, valamint az elégséges jogi, és adminisztratív garanciák meglétének hiányából fakad. A Bíróság tehát arra a következtetésre jutott, hogy a probléma ismétlődése és állandósulása, az érintettek nagy száma, valamint részükre hazai szinten gyors és megfelelő jogorvoslat megítélésének szüksége a vezető ítéleten alapuló eljárást teszik szükségessé.

A Bíróság kivételes esetekben – az érintett tagállam 46. cikkben előírt kötelezettségének teljesítését elősegítendő – megjelöli azokat a lehetséges intézkedéseket, melyekkel a Szerződő Állam a jogsértő helyzetet rendezni tudja¹⁶. Felhívta a Kormány figyelmét arra, hogy pénzügyi vagy logisztikai nehézségek ellenére is kötelesek a fogvatartottak emberi méltóságát tiszteletben tartó büntetés-végrehajtási rendszert működtetni. A börtönkörülmények javítására nyitva álló lehetőségek közt a Bíróság kiemelte a fogva tartással nem járó büntetések kiszabásának szélesebb körben történő alkalmazását, valamint az előzetes fogva tartás elrendelésének minimalizálását. A Bíróság utalt a Miniszterek Bizottságának azon ajánlására, hogy az ügyészek és bírók a fogva tartás alternatíváit a lehető legszélesebb körben alkalmazzák, mely Olaszországban is látványos eredményeket hozott. Másrészt, az Egyezmény 13. cikkének megsértése fényében az Államnak a már meglévő jogorvoslatait kell módosítania, vagy újakat bevezetni annak érdekében, hogy a hatékony jogorvoslat lehetőségét biztosítsa. Ennek kapcsán a Bíróság emlékeztetett arra, hogy az eljárás elhúzódásának okán a kiszabott büntetés lényeges enyhítése bizonyos esetekben megfelelő jogorvoslatnak minősül. A Bíróság tehát megállapította, hogy a nemzeti hatóságoknak olyan hatékony jogorvoslatot/jogorvoslatokat kell rövid időn belül bevezetniük, amely(ek) mind preventív,

15 Niececki kontra Görögország, 11677/11, §§ 49-51

16 Broniowski kontra Lengyelország, 31443/96

mind kompenzációs természetűek, és a börtöntúlsúfoltsággal szemben érdemi, hatékony jogorvoslatot jelent(enek).

A Bíróság hangsúlyozta, hogy a vezető ítélet által elérni kívánt cél megvalósításához a magyar jogrendszerben és gyakorlatban késedelem nélkül meg kell tenni a szükséges változtatásokat. A probléma természetének fényében a Bíróság a szükséges intézkedések megtételére konkrét határidőt nem kötött ki, hanem azt a Kormányra bízta azzal, hogy azokat a lehető leggyorsabban tegye meg. A Bíróság felhívta a Kormányt, hogy a Miniszterek Bizottságának felügyelete mellett az ítélet véglegessé válásának napjától számított 6 hónapon belül készítsen el egy cselekvési tervet, mely tartalmazza, hogy milyen szükséges intézkedéseket, valamint preventív és kompenzációs jogorvoslatokat vezetnek be a 3. cikk állítólagos megsértésével összefüggésben. A függőben lévő hasonló ügyek tekintetében ugyanakkor a Bíróság úgy ítélte meg, hogy azok vizsgálatát nem függeszti fel. Azok folyamatos feldolgozásával is az ítéletből fakadó kötelezettségére kívánják emlékeztetni az Államot.

Az ítélet végrehajtását az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága a Kormány által 2015. december 9-én benyújtott cselekvési terv alapján fogja ellenőrizni.

Nemzetközi példák, egy olasz vezető ítélet következményei

Nem Magyarország az egyetlen európai uniós állam, amellyel szemben eljárás indult a Bíróság előtt a börtönök túlsúfoltsága miatt.

Lengyelország szintén szembesült a börtöntúlsúfoltság problémájával, melyet több elmarasztaló ítélet is jól mutat¹⁷.

A Bíróság több ügyben elmarasztalta Romániát is az embertelen fogvatartási körülmények miatt az Egyezmény 3. cikke alapján. A 2014. december 2-án, a Cozianu kontra Románia ügyben hozott ítéletében állapította meg a Bíróság, hogy a 4 négyzetméternél jóval kisebb egy főre jutó zárkaterület olyan túlsúfoltságot eredményezett, amely helyzetben a megfelelő higiéniai szint sem tartható fenn.

Korábban, a Iacov Stanciu kontra Románia ügyben 2012. július 24-én hozott ítéletében a Bíróság már megállapította (az Egyezmény 46. cikke alapján), hogy az embertelen fogvatartási viszonyok a román börtönökben visszatérő problémát jelentenek, amelynek megoldása érdekében – a már elfogadott jogszabály-módosítások mellett – Romániának létre kell hoznia egy hatékony hazai jogorvoslati rendszert, amely által a fogvatartottak elérhetik a jogsértő állapot megszüntetését és kártérítést is kaphatnak.

Szlovéniával szemben is megállapította a Bíróság az Egyezmény 3. cikkének megsértését a Mandic és Jovic ügyben¹⁸, valamint a Strucl és mások ügyben¹⁹.

Számos ok vezetett ahhoz, hogy az Egyezmény 3. cikkének Bulgária általi megsértését állapítsa meg a Bíróság a Slavcho Kostov ügyben²⁰, ezek egyike a

17 Például Orchowski ügy, 17885/04, Olszewski ügy, 21880/03, Sławomir Musiał ügy, 28300/06.

18 5774/10. és 5985/10.

19 5903/10., 6003/10, 6544/10.

20 28674/03.

túlsúfolt börtönkörülmények ténye volt. Az Andrei Georgiev ügyben²¹ a túlsúfoltság önmagában még nem eredményezte a 3. cikk megsértését.

Lettországgal szemben is született elmarasztaló ítélet, melyet a túlsúfolt börtönkörülmények és a fogva tartás egyéb hiányosságai eredményeztek²².

Szintén a higiénés körülmények, valamint a túlsúfoltság vezetett a 3. cikk megsértésének megállapításához Litvániával szemben a Savenkovas ügyben²³, valamint a Karalevicius ügyben²⁴.

Hasonló döntés született Belgiummal szemben is, ahol is a három négyzetméternél kisebb cellaméret önmagában is a 3. cikk megsértését eredményezte²⁵. Az ügy érdekessége, hogy a fogva tartás csak viszonylag rövid ideig tartott ilyen körülmények között (15 nap).

Görögországgal szemben az M.S.S. kontra Belgium és Görögország²⁶ ügyben mondták ki az Egyezmény 3. cikkének megsértését a túlsúfolt és nem megfelelő állapotú fogvatartó helyiség okán, igaz, ott nem börtönről volt szó, hanem a repülőtér mellett működő létesítményről, ahol a menekültstátuszért folyamodó személyeket tartották fogva.

Érdemes megemlíteni az Európai Unión kívül Oroszországot, ahol a rendszerszerű problémára tekintettel Olaszországhoz hasonlóan „vezető ítéleten alapuló eljárást” indított a Bíróság az Ananyev és mások ügyben²⁷.

A börtönök túlsúfoltságával kapcsolatban a Bíróság az EU tagállamok közül Olaszország kapcsán hozott ilyen ítéletet, ahol több száz olaszországi fogvatartott nyújtott be panaszt. A Bíróság a Torreggiani és mások ügyben (2013. jan. 8.) megállapította a börtön-túlsúfoltság szisztematikus és strukturális jellegét, és kötelezte az olasz államot, hogy egy éven belül tegyék meg a szükséges lépéseket a probléma kezelésére, hatékony jogorvoslat bevezetésével.

Ezen döntés azért érdemli meg kitüntetett figyelmünket, mert az Olaszország által elkészített, a következőkben részletezett akciótervet javasolta a Bíróság Magyarországon vonatkozásában is kiindulási alapnak tekinteni.

A Bíróság ezen ügyben megállapította, hogy az olasz állam megsértette az Egyezmény 3. cikkét (kínzás tilalma) börtöneik túlsúfoltsága miatt, melyet egyéb körülmények tovább súlyosbítottak. A Bíróság felszólította az olasz hatóságokat, hogy egy éven belül vezessenek be olyan jogorvoslatot vagy jogorvoslatokat, melyek orvosolják a börtöntúlsúfoltságból eredő jogsérelmet.

Az olasz kormány 2013. november 27-én ún. Cselekvési Tervet nyújtott be a bírósági ítéletek végrehajtásáért felelős Miniszteri Bizottsághoz, mely tartalmazta a már megtett, és a tervezett intézkedéseket. A Cselekvési Terv négy pontból áll: 1) jogszabályi változtatások; 2) a börtönök fogvatartási rendjének átalakítása;

²¹ 61507/00.

²² Bazjaks ügy, 71572/01.

²³ 871/02.

²⁴ 53254/99.

²⁵ Vasilescu v. Belgium ügy, 64682/12.

²⁶ 30696/09.

²⁷ nos. 42525/07. és 60800/08.

3) büntetés-végrehajtási létesítményeket érintő reformok; valamint 4) új jogorvoslati lehetőségek bevezetése. A dokumentum ezt követően részletesen ismerteti az egyes pontok terén eddig megtett lépéseket, elfogadott javaslatokat, illetve a parlament által vitára bocsátott előterjesztéseket, melyek összefoglalva az alábbiak:

Jogszabályi változtatások

A cselekvési terv külön ismerteti a korábban már elfogadott, a közeljövőben bevezetésre kerülő és vitára bocsátott intézkedéseket.

Már elfogadott intézkedések

Az olasz Kormány 2013 júliusában egy törvényerejű rendeletet fogadott el annak érdekében, hogy csökkentse a börtön-beáramlást és megkönnyítse az egyéb intézkedések alkalmazását. Az új jogszabály főbb rendelkezései három fő csoportba sorolhatóak.

- 1) „Börtön-beáramlás” csökkentése, börtönbüntetés kiszabásának ritkább alkalmazása
 - azon katalógus frissítése, mely a legsúlyosabb bűncselekmények tekintetében kötelező szabadságvesztés-büntetést ír elő, az enyhébb bűncselekmények kivétele a katalógusból;
 - a kevésbé súlyos bűncselekmények esetében a büntetés felfüggesztésének elősegítése;
 - a házi őrizet lehetővé tétele előzetes fogva tartás helyett nagyobb védelmet igénylő személyek esetén (terhes nők, 70 év feletti nem visszaesők, stb.);
 - a visszaeső bűnözők ismételt bűnelkövetése esetén annak vizsgálata, hogy milyen súlyú a bűncselekmény, a veszélyesség vélelmének eltörlésével a visszaeső bűnözők automatikus szabadságvesztésre ítéelésének eltörlése;
 - a visszaesők tekintetében az alternatív intézkedésekhez való hozzáférés legszigorúbb szabályainak eltörlése a társadalmi visszahelyezkedésük előmozdítása érdekében.
- 2) Az előzetes fogva tartás alkalmazásának korlátozása

Az új jogszabály szakaszosan korlátozza az előzetes fogva tartás alkalmazásának a lehetőségét maximum öt évre, ugyanakkor megtartja a korábbi szabályozást a társadalomra különösen veszélyes bűncselekmények tekintetében. Ennek hatására az előzetes fogvatartásban lévők száma a 2009-es évvel összehasonlítva 25%-kal csökkent.
- 3) A fogvatartási szabályok módosítása
 - a feltételes szabadságra bocsátásra jogosult elítéltek körének szélesítése;

- a börtönön kívüli foglalkoztatás lehetőségeinek bővítése;
- több munkalehetőség biztosítása a fogvatartottak részére.

A közeljövőben bevezetésre kerülő intézkedések

- 1) A beérkező új fogvatartottak számának csökkentése, a kisebb súlyú bűncselekmények enyhébb büntetése
 - a kábítószer birtoklása, előállítása, valamint kereskedelme bűncselekmény elkövetése enyhébb változatainak önálló bűncselekménnyé minősítése, mely enyhébb szankciókat von maga után.
- 2) A börtönből távozó fogvatartottak körének szélesítése: alternatív intézkedések szélesebb körű alkalmazása, ennek kapcsán
 - azon kör szélesítése, akik jogosultak a feltételes szabadságra bocsátás egyik különös válfajára („probation with the social services”) még – az egyébként kötelező – bírósági döntést megelőzően, bizonyos esetekben a lábhoz csatolható elektronikus nyomkövető alkalmazásával egyidejűleg;
 - kábítószerfüggő és alkoholista bűnelkövetők esetében az ún. terápiás célzatú feltételes szabadságra bocsátás kiszabásának lehetősége;
 - a külföldi bűnelkövetők kiutasításának gyakoribb alkalmazása egyrészt az eljárás felgyorsításával, valamint a kedvezményezetti kör bővítésével.

Vitára bocsátott intézkedések

- 1) A börtönből távozó fogvatartottak körének szélesítése: alternatív intézkedések bővítése
 - annak lehetőségnek a bevezetése, hogy a kisebb súlyú bűncselekmények esetében a büntetőeljárást felfüggesztik és az elkövetőt „próbára bocsájtják”, mellyel egyidejűleg az elkövetőt a bűncselekmény negatív következményeinek jóvátételére és kártérítés megfizetésére kötelezik;
 - az előzetes letartóztatás helyett bizonyos kevésbé korlátozó kényszerintézkedések bevezetése, pl. meghatározott, a bűncselekménnyel összefüggésbe hozható tevékenység gyakorlásának megtiltása;
 - annak lehetővé tétele, hogy a bíró kényszerintézkedéseket és bizonyos tevékenységet tiltó intézkedéseket együttesen, azokat kombinálva rendeljen el.

A fogva tartás rendjének reformja

Ez leginkább a közepes, vagy csekély biztonsági intézkedéseket megkívánó elítélteket érinti, mely a börtönlakosság nagy részét teszi ki. Az Európai Börtönszabályok irányelvei mentén a börtönökben való „nyitott” fogva tartás bevezetése is fontos elem, ahol a börtöncellák csak az elítéltek pihenésére szolgálnak, így a napjuk legnagyobb részét nem itt töltik el.

Már elfogadott módosítások, melyeket azóta be is vezettek

- napi minimum 8 óra a zárkán kívül, melyet különböző tevékenységekkel vagy munkával töltenek el;
- a hozzátartozókkal való kapcsolattartási lehetőségek szélesítése és időtartamának növelése;
- telefonkártyák igénylésének lehetősége, illetve adott esetben skype-on keresztüli kapcsolattartás biztosítása;
- közösségi terek létrehozása a cellákon kívüli időtöltéshez;
- a Nemzeti Olimpiai Bizottsággal való együttműködés annak érdekében, hogy a lehető legtöbb intézményben lehessen sportolni.

Már elfogadott módosítások, melyek eredményességét nyomon követik

- az előzetes fogvatartottak, valamint a jogerősen elítéltek külön intézményekben történő elhelyezése;
- helyi egészségügyi hatóságokkal való együttműködés – többek közt – a higiéniai körülmények rendszeres vizsgálata érdekében;
- digitális egészségügyi adatlap fokozatos bevezetése a terápiás folytonosság céljából.

Tervezett módosítások

- a fogvatartottak foglalkoztatásának újraszabályozása;
- a fogvatartottak étkeztetési rendszerének átszervezése;
- az áthelyezések és kijelölések kritériumrendszerének felülvizsgálata;
- az egészségügyi okból történő áthelyezés kritériumrendszerének kidolgozása;
- az anyákat és gyermekeiket elszállásoló különleges intézmények további bővítése.

A börtönlétesítményekkel kapcsolatos reformok

Az olasz állam egyetértett azzal, hogy a börtöntúlsúfoltság orvoslását elsődlegesen nem a létesítményekkel kapcsolatos reformok jelentik. Ugyanakkor szükségserűnek tartották a régi épületek renoválását, valamint új létesítmények felépítését, melyek lehetővé teszik a fenti reformok végrehajtását (közösségi terek, hozzátartozókkal való kapcsolattartás, sportolási lehetőségek, stb.).

Kompenzációs természetű jogorvoslatok bevezetése

Az olasz állam azt a lehetőséget is fontolóra vette, hogy csökkenti az érintett fogvatartott még hátralévő büntetését a nem megfelelő börtönkörülmények közt eltöltött időtartam bizonyos százalékával. Ez egy kivételes intézkedés a 3. cikk megsértése okán fennálló jóvátételi kötelezettség teljesítése érdekében. E jogorvoslat két feltétel bekövetkezése esetén valósulhat meg: egyrészt a nem megfelelő börtönkörülmények felszámolásával, másrészt akkor, ha az érintett kérelmező még

szabadságvesztését tölti. Amennyiben a kérelmező már szabadult, az olasz állam ígéretet tett arra, hogy gondoskodik megfelelő elégtétel kidolgozásán.

2014. szeptember 9-én az olasz állam egy frissített Cselekvési Tervet nyújtott be az Európa Tanácshoz, mely tartalmazta a korábbi dokumentum benyújtása óta bekövetkezett fejleményeket. A legfontosabb változás, hogy 2014. június 27-én kihírdették (és másnap hatályba lépett) az a törvényerejű rendeletet, mely kompenzációs jellegű jogorvoslatot vezet be a 3. cikkel ellentétes fogva tartás orvoslására. Azok, akik még büntetés-végrehajtási intézményben tartózkodnak, kérhetik, hogy a fogvatartásuk hátralevő részét csökkentsék (egy nap csökkentés minden 10 olyan nap után, melyet a 3. cikkel ellentétes körülmények közt voltak kénytelenek tölteni). Akik azóta már szabadultak, vagy akiknek előzetes fogvatartásukat már megszüntették, anyagi kártérítést igényelhetnek (napi 8 euró összeg minden olyan nap után, melyet a 3. cikkel ellentétes körülmények között voltak kénytelenek eltölteni). A két jogorvoslatot vagylagosan lehet csak igénybe venni. A jogorvoslat iránti igényről mindkét esetben bíróság – a fogva tartás csökkentéséről a büntetés-végrehajtási bíró az anyagi kártérítésről pedig polgári bíróság – dönt.

A törvényerejű rendelet átmeneti rendelkezéseket is tartalmaz azokra nézve, akik a jogszabály hatályba lépésekor már nem voltak fogva tartva, illetve akik már kérelmet nyújtottak be a Bírósághoz. Részükre a jogszabály a polgári peres utat nyitotta meg.

Az intézkedéscsomag kiállta a Bíróság próbáját. 2014. szeptember 16-án a Bíróság hétfagú Kamarája elfogadhatatlannak nyilvánított nyolc olyan kérelmet, melyekben a kérelmezők a börtönkörülményekkel és túlsúlyfóltsággal kapcsolatban fogalmaztak meg panaszokat²⁸. A döntés az olasz állam által időközben bevezetett új jogorvoslati lehetőségek hatékonyságát vizsgálta. A fogva tartás időtartamának csökkentése kapcsán megállapította, hogy azt az Egyezmény szempontjából hatékony jogorvoslatnak tekinti, mivel 1) kifejezetten az Egyezmény 3. cikkének megsértését hivatott orvosolni; valamint 2) az érintett személy büntetésének jelentős csökkentését eredményezi. Az anyagi kártérítés kapcsán a Bíróság rámutatott, hogy a tagállamok széles mérlegelési jogkörrel rendelkeznek, hogy olyan jogorvoslatot vezessenek be, amely illeszkedik saját igazságszolgáltatási struktúrájukhoz és hagyományaikhoz. A bíróság mérlegeli, hogy elfogadja-e a jogorvoslat hatékonyságát, amennyiben az ítéletet 1) rövid időn belül meghozzák; 2) megfelelően indokolják; 3) késedelem nélkül végrehajtják; 4) a megítélt kártérítési összeg nem „észszerűtlen” (tehát nem indokolatlanul alacsony – ugyanakkor lehet kevesebb, mint amit a Bíróság ítélné meg). A döntés arra is emlékeztetett, hogy önmagában az anyagi jellegű kártérítés nem jelenthet megfelelő megoldást a börtöntúlsúlyfóltság, mint strukturális probléma kezelésére. Végezetül a Bíróság kihangsúlyozta, hogy e döntés nem jelenti azt, hogy a jövőben ne vizsgálhatná újra meg e jogorvoslatok hatékonyságát, tekintettel például az egységes joggyakorlat kialakításának követelményére.

²⁸ Rexhepi és mások kontra Olaszország, 47180/10.

A Miniszteri Bizottság 2014 decemberében megállapította, hogy az összes kérelmezőt szabadon bocsátották, vagy túlzásúfoltsággal nem érintett cellákba helyezték át. Ugyanakkor megemlíttette, hogy egy olasz civil szervezet kritikai észrevételeket tett a kompenzációs jogorvoslatra, kiemelve, hogy a fogvatartottak számára bonyolult bírósághoz fordulni kártérítésért, és nem világos, hogy a hazai bíróságok milyen kritériumrendszert alkalmaznak annak megítélésére, hogy a fogvatartási körülmények az Egyezmény 3. cikkébe ütköztek-e. Ennek kapcsán a Miniszteri Bizottság kiemelte a folyamatos figyelemmel kísérés fontosságát.

Hogyan tovább?

A Varga ítélet és az abban megjelölt feladatmeghatározás után a jelenlegi helyzet az alábbiakban összegezhető.

A vezető ítélet egy lavinaszerű folyamatot indított el. Ezt követően sorra hozta a Bíróság elmarasztaló ítéleteit. Az alábbi táblázat a 2015-től 2016. január 7-ig megítélt nem vagyoni kártérítések összegét foglalja össze.

Ügy	Ítélet dátuma	Kérelmezők száma	Megítélt összeg (Nem vagyoni kártérítés + költség)	Átlag
Varga és társai	2015. 03. 10.	6	86 050 euró	14 342 euró
Gégény	2015. 07. 15.	1	27 000 euró	27 000 euró
Ligeti és társai	2015. 12. 10.	10	168 200 euró	16 820 euró
Bota és társai	2015. 12. 10.	13	252 300 euró	19 407 euró
Polgár és társai	2015. 12. 10.	10	163 700 euró	16 370 euró
Balogh és társai	2015. 12. 10.	10	155 400 euró	15 540 euró
Tamási és társai	2016. 01. 07.	10	138 800 euró	13 880 euró
Magyar és társai	2016. 01. 07.	11	156 200 euró	14 200 euró
Juhász és társai	2016. 01. 07.	10	131 900 euró	13 190 euró
Bakos és társai	2016. 01. 07.	8	120 700 euró	15 087 euró
Bóday és társai	2016. 01. 07.	10	144 400 euró	14 440 euró
		Összesen: 99	Összesen: 1 544 650 euró	

A tömegesen, nagy összegben kiszabott kártérítésekkel a Bíróság feltehetőleg ösztönözni kívánja a magyar kormányt a hatékony hazai jogorvoslat mielőbbi bevezetésére.

A helyzet nehézségét mutatja, hogy jelenleg legalább további 3500 ügy vár elbírálásra. Ezek elbírálásának ideje nem prognosztizálható. Ráadásul újabb panaszok benyújtása várható, hiszen fogvatartottak és jogi képviselők jó lehetőséget látnak a kialakult helyzetben. Adott esetben azon kérelmezők is újra érvényesít-

hetik jogaikat, akik egyszer már kártérítést kaptak, de továbbra is nem megfelelő méretű zárkában vannak elhelyezve.

Elmondható, hogy a helyzet megoldása komplex intézkedéseket igényel. Erre figyelemmel a Strasbourghoz benyújtott cselekvési terv is több intézkedés együttes alkalmazásával számol. Ezek között talán a legfontosabb a férőhelyek bővítése.

További lehetőség a helyzet javítására a cselekvési tervben hivatkozott reintegrációs őrizet alkalmazásának kibővítése.

Ezen túlmenően a Bíróság által megkövetelt preventív és kompenzációs jogorvoslatként a cselekvési tervben hivatkozott sui generis jogorvoslat kerülhet bevezetésre. Az új jogintézménynek meg kell felelnie a Bíróság által meghatározott hatékonysági követelményeknek, amelyek az alábbiak:

- 1) a döntést rövid időn belül, objektív alapon meghozzák;
- 2) a határozatot megfelelően indokolják;
- 3) a döntést késedelem nélkül végrehajtják;
- 4) a megítélt kártérítési összeg nem „észszerűtlen” (tehát nem indokolatlanul alacsony – ugyanakkor lehet kevesebb, mint amit a Bíróság ítélné meg).

Fontos, hogy a kérelmező egy megelőző jellegű jogorvoslati lehetőséget kapjon, panaszát a hatóságoknak jelezhesse, és azok megvizsgálhassák, hogy van-e lehetőség megfelelő elhelyezés biztosítására. Ennek hiányában lehetne a kompenzációs jogorvoslat eszközével élni.

Lényeges kérdés, hogy milyen összegű kompenzáció biztosítása szükséges annak megelőzésére, hogy a panasz később ne kerülhessen a Bíróság elé. A Bíróság ítéleteiben a kártérítés összegét a nem megfelelő alapterületű cellában eltöltött idő, valamint az elhelyezési körülmények számbavétele (zárka tisztasága, fényviszonyok, tisztálkodási lehetőségek stb.) alapján számítja ki. A legkisebb kiszabott összeg a magyar ügyekben 5000 euró (7-10 hónapos időtartamra), a legnagyobb 26000 euró volt. A kérelmezőknek ezen összeg mintegy felét kell megkapnia ahhoz, hogy a Bíróság azt észszerűnek találja. Ennek hiányában az illető utólag sikerrel fordulhat a Bírósághoz a különbözet megtérítése érdekében.

Összességében elmondható, hogy egy nem csak Magyarországra jellemző probléma orvoslása áll a közérdeklődés homlokterében. Ennek megoldása csak rendkívüli anyagi ráfordítással és egyéb erőfeszítésekkel képzelhető el. A folyamat hosszú lesz, de egymást kiegészítő intézkedések megtételével a Magyar Állam megfelelni a strasbourgi elvárásoknak.

Felhasznált Irodalom

Szemesi S.: Sok (jó) ember kis helyen? A magyar fegyintézetek zsúfoltságával kapcsolatos kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában
<http://ujbtk.hu/dr-szemesi-sandor-sok-jo-ember-kis-helyen-a-magyar-fegyintezetek-zsufoltsagaval-kapcsolatos-kerdesek-az-emberi-jogok-europai-birosaga-gyakorlataban-1/>
 Emberi Jogok Európai Bíróságának honlapja: www.echr.coe.int

SZABADSÁG VAN-E A SZABADULÁS UTÁN?¹

II. rész

Somogyi Zsófia Borbála

A szabadulás utáni visszailleszkedés folyamata számos nehézséggel jár. A nyilvánvaló szociális, anyagi és munkahelyi problémák mellett számos pszichésen megterhelő tényezővel is számolnia kell a szabadulóknak. A tanulmány második részében az ilyen jellegű pszichés problémák feltérképezése érdekében végzett kutatás kerül bemutatásra. Ítéletüket letöltött személyekkel, a szabadulást követő 1 hónapon belül félig strukturált interjú felvételére került sor, majd szövegelemzéssel vizsgáltuk azokat. Az eredmények 5 faktor azonosítását tették lehetővé, melyek a következők: társadalmi szintű visszailleszkedés; felelősségvállalás és autonómia; közvetlen, személyi szintű interakciók; kirekesztettség; valamint probléma. Ezek a témakörök foglalkoztatják leginkább a szabadulás után álló személyeket, az ezekhez kapcsolódó, általában nem tudatosuló szorongásai és félelmeik jelentősen befolyásolják mindennapjaikat.

Előszó

Az előző részben áttekintettük a szabadulást követő pszichés tünetegyütteshez kapcsolódó nemzetközi szakirodalmi ismereteket. Ebben a számban kerülnek röviden bemutatásra a hazai szabályozás adta lehetőségek, valamint a TÁMOP-5.6.3 azonosítószámú projektben végzett kutatásunk, annak eredményeivel. A következő, egyben befejező részben, ismertetésre kerül majd egy segédlet, amit a szerzők „Checklist”-nek neveztek el. Ez az anyag részben az elméleti ismeretek, részben pedig a kutatás eredményeire épülve készült a szakemberek részére annak érdekében, hogy a szabadulást követően segítsék felismerni azokat a pszichés problémákat, amelyekkel az élethelyzet hirtelen és drasztikus változásával általában küzdenek a szabadulók.

Magyarországi helyzetkép

A szabadságvesztés végrehajtását a 2015. január 1. napján hatályba lépett 2013. évi CCXL. törvény: *A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról*, V. Fejezet: *A szabadságvesztés végrehajtása*, 82.§-215. § szabályozza. A szabadságvesztés végrehajtási rendjének lényegi elemeiben a korábbiakhoz képest nem sok a változás. A bíróság által meghatározott fokozatban történik a végrehajtása, a bv. szervezetei által, az országos parancsnok intézkedése alapján, lehetőleg az elítélt lakóhelyéhez legközelebb eső intézetben. Az újdonsága azonban megmutatkozik abban, hogy az elítéltek egyéni igényeinek

1 Az eredeti tanulmány a TÁMOP-5.6.3-12/1-2012-0001 azonosítószámú kiemelt projekt keretében, a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal megbízásából készült. Annak szerzői: Somogyi Zsófia Borbála, Rákóczi Balázs, Balasi Margit és Somoskői Dániel. Jelen írás a megbízó és a szerzők szövegi hozzájárulásával készült.

figyelembe vételét, vagyis a sajátos igényű elítéltek számára a különleges, speciális részlegek kialakítását teszi lehetővé.²

A szabadságvesztés fokozatai különféle eltérésekkel is járnak az elítéltek lehetőségeiben. „A [témánk szempontjából releváns – a szerző megjegyzése] *külvilágtól elkülönítés* azt jelenti, hogy az elítélt elhagyhatja-e, ha igen, milyen feltételekkel és gyakorisággal a büntetés-végrehajtási intézetet. Az elkülönítés nem vonatkozik a külvilággal egyéb módon fenntartott – így különösen a passzív, az intézetben belül is folytatható – kapcsolatokra, mint például a rendszeres informálódás a külső eseményekről a média útján, levelezés, látogató fogadása stb.”³

A bv. intézetben történő szabadságvesztés büntetés letöltése, valamint a pszichiátrián kezelt betegek társadalomból való szegregációja a közösség devianciákra adott válaszát tükrözik. Magyarországon ugyanúgy igaz a Penrose-szabály⁴, mint Nagy-Britanniában és más európai országokban, miszerint „inverz összefüggés van az egy országban található pszichiátriai ágyak száma és a börtönben lévő populáció létszáma között”. Témánk szempontjából elgondolkodtató annak a következménye, hogy a szabadulás utáni segítségnyújtás elmaradása, vagy a szabadult félrekezelése mennyiben növeli a visszaesés valószínűségét, illetve felveti azt a lehetőséget, hogy a visszaesés helyettesítőjeként a szabadulóknál devianciaváltásra kerül sor.

A fogvatartottak szabadulása

A felismerés, amely szerint a szabadságvesztésből szabadulók számára a társadalmi beilleszkedés nehézségekkel jár, egyáltalán nem újdonság. Több kortárs kutatás is kiemeli⁵, illetve megjelöli azokat a problémákat, amelyek a szabadságvesztés következményeként megjelenhetnek. Ilyenek az önálló életvitelre való képesség csökkenése, a társadalom hozzáállása, a szociális kapcsolatok megromlása, a kurrens szakmai tudás hiánya – ha egyáltalán van szakmája a szabadulónak – a szakmában való elhelyezkedéshez, a társadalmi változásokkal, vagy a technikai fejlődéssel való ritmustartás nehézsége, hogy csak néhányat említsünk a várható problémákból.

Két kategóriát különböztet meg a szakirodalom: az egyik a szubjektív eredetű, mint például az önálló életviteli képesség csökkenése, vagy a társadalom szabadultakkal szembeni előítéletei. Emellett megjelennek úgynevezett objektív okok, melyek nagyobb súllyal bírnak – ilyenek a megfelelő lakóhely vagy az életvitel fenntartásához szükséges anyagiak hiánya. Az utóbbiak a fogvatartott beilleszkedési szándékától függetlenül érvényesülnek, míg előbbiek a beilleszkedési készséggel kapcsolatos fogyatékosagra utalnak.⁶ Bár az objektív okok súlya nagyobb, elgondolkodtató, hogy a reintegrációs programok hatékonyságvizsgálatainak egyes eredményeiben mekkora szerepet játszik a szubjektív okok elhanyagolása.

2 Schmehl J., Pallo J. (szerk.) (2014)

3 Tansegédlet a büntetés-végrehajtási jog tanulmányozásához, é.n., p. 21.

4 Kalapos M.P. (2007) p. 1898.

5 Csáki A., Mészáros M (2011)

6 Lőrincz J., Kabódi Cs. (1996)

A szabadulás összes formájának közös jellemzője, hogy az elítélt a bv. intézet elhagyásával visszanyeri minden olyan állampolgári jogát, amiben korlátozta őt az ítélete. Ez abban az esetben nincs így, ha az ítélete vagy valamilyen másik jogszabály további korlátozásokat támaszt elé, mint akár közügyektől való eltiltás, ami a legáltalánosabb, de előfordulhat például járművezetéstől vagy foglalkozástól eltiltás is. Ezeken kívül megszűnik a büntetés-végrehajtás felé támasztott összes kötelezettsége és joga.

A különböző enyhített végrehajtási szabályok (EVSZ, Társadalmi kötődés program, Reintegrációs őrizet stb.), valamint az eltávozás és a kimaradás lehetősége, melyek magukban foglalják a bv. intézet rövidebb-hosszabb időre engedélyezett elhagyását, pszichológiai értelemben (is) jelentősen segítik a visszailleszkedést, a társadalmi adaptációt.

„Az utógondozás a szabadságvesztés büntetés letöltését követően a szabadulás után kezdődik. Fontos eleme – amely hatékonyságát is elősegíti –, hogy kérelemre történik, tehát nem kötelező a szabadultak részére. Célja a szabadult elítélt reintegrációjának elősegítése, tartama egy év. Az utógondozás komplex tevékenység, kiterjed minden olyan területre, amelyben a volt fogvatartott segítséget igényel, így legfőképp a munkavállalásra, letelepedésre, szállásbiztosításra, tanulmányokra, okmányok beszerzésére és gyógykezelésre, gyógyító eljárásra. Az utógondozást a szabadult elítélt letelepedése szerint illetékes büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő végzi.

Az utógondozás, mint feladat a bv. szervezet büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelőire hárul, azonban az egyedi esetekből kiindulva a társszervek széles körének segítségét veheti igénybe, így különösen a munkáltatók, a szabadult elítélt társadalomba való visszailleszkedését elősegítő karitatív tevékenységet végző civil szervezetek, vallási közösségek és egyéb önkéntes közreműködők nyújthatnak támogatást; feladataikat az adott személy szükségletei szerint a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő koordinálja. Az említett szervezetek mellett kiemelt szerepe van a letelepedés helye szerinti önkormányzatoknak is, mert azt az elítéltet, aki szabadságvesztés-büntetéséből folyamatosan legalább tíz évet bv. intézetben töltött, lakhatása és munkáltatása egyéb módon nem biztosítható, úgy kötelességük a lakhatás biztosítása és a munkahelyteremtés közfoglalkoztatás keretében.”⁷

Értelemszerűen a fiatalkorúakra eltérő rendelkezések vonatkoznak, ezért az ő esetükben speciális rendelkezéseket, intézeti szabályokat, gondozási és utógondozási feladatokat ír elő a törvény.

7 Tansegédlet a büntetés-végrehajtási jog tanulmányozásához (2014)

Kutatásmódszertan

Módszertani megfontolások: kvantitatív és kvalitatív kutatások a társadalomtudományok területén; a jelen tanulmány elkészítéséhez a megfelelő módszertani irányzat kiválasztása

A társadalomtudományi kutatások esetében egyaránt megtalálhatóak a kvantitatív adatelemzésre, valamint a kvalitatív elemzésre támaszkodó tanulmányok. A kvantitatív megközelítést alkalmazók a különböző elméleti konstruktumokat számszerűsített változók mentén töreksenek statisztikai úton feldolgozni. Ennek előnye, hogy az ilyen megtervezett kutatások könnyebben kontrollálhatóak és reprodukálhatóak, valamint a statisztikai elemzésnek és az adatgyűjtésre felhasznált eszköztárnak (tesztek, kérdőívek) köszönhetően a tudományos objektivitás könnyebben fenntartható.

Ugyanakkor a társadalomtudományok területén kutatók szívesen folyamodnak a kvalitatív elemzéshez, amely a számos nehézség ellenére egy olyan módszertant kínál, amely segítségével egy adott kutatási területen az egyes koncepciók között feltárulkozó – amúgy rejtett – összefüggések és mintázatok feltérképezhetőek. Mays és Pope⁸ a kvalitatív kutatások célját abban határozza meg, hogy ez egyfajta lehetőséget ad arra, hogy olyan fogalmakat lehessen létrehozni, amelyek mentén a társas jelenségeket a saját természetes közegükben lehet értelmezni úgy, hogy azok megjelenítik a résztvevők által alkotott jelentéseket, az általuk megtapasztalt élményeket és más egyéb szempontjaikat. Ezáltal bepillantást nyerhetünk abba is, hogy az egyes emberek egy adott helyzetben miként gondolkoznak, éreznek, illetve hogy minderről milyen módon számolnak be.⁹ Mindebből kifolyólag az ezúton nyert információk szubjektívek, és sokkal inkább érzéseket és benyomásokat jelenítenek meg, mintsem számszerű adatokat. A kvalitatív módszerek ráadásul teret adnak annak is, hogy az egyes mozzanatokat értelmezve, sokkal inkább a hogyan és miért kérdések mentén tanulmányozzunk egy adott témát.

A kvalitatív módszer választásának indoklásaként elmondható, hogy a vizsgálódásunk alapját szolgáló kérdésfeltevéseinkhez „felismerhető-e a bv. intézetből hosszabb büntetési időt eltöltött szabadulók körében egyfajta, olyan szorongásos jegyeket hordozó „tünetegyüttes”, amely közvetlenül a bv. intézményből való kikerüléshez köthető, és amelynek egyfajta rövid intervenciós kezelése indokolt és lehetséges lenne” az általunk végzett szakirodalmi áttekintést követően nem találtunk a szakterületen jelenleg és/vagy korábban zajló tudományos vizsgálatokat, amelyekhez már a bennük megfogalmazott hipotézisek mentén, a deduktív szemléletet követve kapcsolni tudtuk volna a saját kutatásunkat. Emiatt a problémakörhöz egy „alulról-felfelé” („bottom-up”) építkező módszertani szemléletet választottunk, amelynek a lényegi sajátossága, hogy az adatgyűjtés nem a jól körülhatárolt hipotézisek tesz-

⁸ Rigour and qualitative research. British Medical Journal (1995)

⁹ Bellenger, D., Bernhardt, K. (1996)

telését szolgálja, hanem azt, hogy a jelen tanulmányban benne foglalt jelenségkörrel minél átfogóbban és teljesebben tudjunk információt szerezni, és amelyből a kutatás egy későbbi fázisában megvizsgálhatjuk, hogy miként illeszkedik a feljebb említett saját kezdeti kérdésfeltevésünkhöz. Ebből adódóan a szabadultak élményvilágához kapcsolódó jelenségkör minél teljesebb megértését, és az egyes összefüggések feltérképezését tűztük ki célul, mindezt egy olyan perspektívából tekintve, hogy a feltárt jelenségeknek van-e esetleg olyan pszichopatológiai vonatkozása, amelyre érdemes lehet különböző intézkedéseket kidolgozni.

A bv. intézetből szabaduló személyek viselkedését tekintve nem annak előre jelezhetőségére helyeztük a hangsúlyt, hanem arra, hogy az általuk megjelenített, szabadulást követő élményvilágot minél átfogóbban tudjuk leképezni.

A kutatás alapjául szolgáló kérdéssor (ld. következő alfejezet) összeállításánál nem tartottuk szükségesnek egy szűkebb klinikai látószög fenntartását, ezzel tetter engedve annak, hogy a szabadulók szabadon számolhassanak be arról, hogy miként él meg a bv. intézmény elhagyását követő időszakot. Az élmények és viselkedések tanulmányozását a jelen kutatásban nem lehetett kontrollált körülmények között elvégezni, éppen ezért interjúkérdések mentén kinyert beszámolók rögzítését tűztük ki célul.

Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy az általunk feltett kérdések megválaszolásához – már meglévő tudományos hipotézisek hiányában – a kvalitatív módszertan alkalmazása bizonyult adekvát választásnak. Ezen módszertani megközelítés egyidejűleg lehetőséget nyújt arra, hogy az adatokból építkezve saját elméletet és hipotéziseket fogalmazzunk meg, amelyek a későbbi kutatások és vizsgálatok során tovább tesztelhetők és részletesebben kibonthatóak.

Az interjú vezérfonalának kialakítása

Az interjú vezérfonalát több lépésben alkottuk meg. Az interjúkat megelőző szakmai találkozók és egyeztetések alapján összegyűjtöttük azokat a témaköröket, problémahalmazokat, élettörténeti, családi, kulturális, egészségügyi és pszichológiai jellemzőket, melyekről úgy véltük, befolyásolhatják a szabadulási szindróma megjelenését, lefolyását, illetve súlyosságát. Ezeket megvitattuk, a témaköröket logikailag sorrendbe rendeztük, és megfogalmaztuk a kérdéssor sztenderd vezérfonalát, melytől az interjúkészítő természetesen időről időre eltérhetett, amennyiben úgy ítélte meg.

Az interjú készítésénél a következő szempontokat vettük figyelembe:

- Szeretnénk megismerni, hogy a szabadulás óta, hogyan és miként töltötte el a szabaduló az idejét; kideríteni, hogy miként strukturálta a hétköznapjait;

A bv. intézetből való szabadulás egyik fő élménye, hogy szabadon rendelkezhet az illető az idejével. Azt gondolnánk első ránézésre, hogy ennek csak pozitív hozadéka van, de a tapasztalatok azt mutatják, hogy az idő strukturálása nem mindig könnyű feladat a fogva tartás után. Előfordul, hogy sem testileg, sem lelkileg nem képes a szabaduló egyből viszsztatérni az önállóságra, és ezért különböző tüneteket produkál. Ebben a blokkban arra voltunk kíváncsiak, hogyan hat a szabad időfelhasználás

a szabadultra, illetve amennyiben nehézséget okoz számára, mi ebben a legmegterhelőbb, és mi tudna neki ebben segíteni.

- *Feltérképeznénk, hogy milyen humán és nem humán erőforrásokra támaszkodhatott, amely segíthetett neki újraindítani az életét.*

A szabadulás utáni élethelyzet minden egyes volt elítéltnél máshogy alakul. A lakhatási körülmények, munkavállalási lehetőségek mindenkinél eltérőek, amelyekben segítséget elsősorban a család és a családi kapcsolatok jelentenek. A praktikus segítségnyújtáson kívül az újratálalkozás egyszerre lehet érzelmileg támogató és nagyon megterhelő is. A családi, baráti kapcsolatok mennyisége és minősége, illetve a megszakadt kapcsolatok újrafelvétele talán az egyik legnagyobb megtartó erővel bíró tényező, ami jelentősen befolyásolja, milyen irányt vesz a szabadult további élete.

- *Szeretnénk a bűncselekménnyel és a bv. intézményben eltöltött idővel kapcsolatban eseményekre és élményekre rákérdezni.*

Azt gondoljuk, hogy a fogvatartás ideje, illetve a bv. intézetben megélt tapasztalatok szintén befolyásolhatják a szabadulás utáni élményvilágot, illetve a mentális és testi tüneteket. Ezen összefüggések mélyebb szintű feltárása érdekében kérdezzük rá ez említett eseményekre.

- *Fel szeretnénk mérni, hogy a szabadulás óta vannak-e olyan „tünetjellegű” megélései, amelyek jelezhetnek egy nagyobb fokú pszichés terheltséget, avagy szorongásos állapotot.*

A konkrét tünetek felmérésénél fontosnak tartottuk, hogy első körben nyitottan, nem a tünetekre rákérdezve, hanem ennél általánosabban az élményeket, hétköznapi helyzetek megélését, ezek pozitív, illetve viszonytagságos jellegét járjuk körbe, ezzel teret engedve annak, hogy spontán felmerüljenek ezek a nehézségek. Csak a nyitott kérdéseket követően – amennyiben nem említette ezeket – kérdezzük rá a testi, illetve pszichés tünetekre, melyeket később tesztekkel tovább pontosítunk.

- *Fel szeretnénk mérni, hogy az interjúalany volt-e a bv. intézetben pszichiátriai kezelés alatt, és hogyan áll különböző tudatmódosító szerek fogyasztásával (alkohol és egyéb droghasználat), valamint azt, hogy az illető igénybe vett-e a büntetés letöltés során bármilyen pszichológusi segítséget.*

Ezzel az utolsó blokkal a pszichológiai/pszichiátriai kórtörténetet és az eddig alkalmazott terápiákat kívánjuk felmérni. Ennek jelentősége egyrészt abban rejlik, hogy a korábbi pszichés problémák egyfajta sérülékenységre engednek következtetni, mely befolyásolhatja az illető jelenlegi megküzdési képességét, másrészt az eddigi problémák informatívak lehetnek a várható megküzdési stratégiákat illetően (tehát például egy korábban addikcióval kezelt személy lelkileg erősen megterhelő helyzetben nagyobb valószínűséggel választja a drogot/alkoholt a feszültség kezelésére). Végül, de nem utolsó sorban a korábbi tapasztalatok valószínűsíthetően befolyásolják a pszichológus szakemberrel való beszélgetés jellegét.

Az interjú befejező szakaszában teret engedünk bármilyen – idő közben felmerült – témának, eseménynek, eddig meg nem tárgyalt kérdésnek, amit a szabadult szeretne velünk megvitatni. Ezen a ponton az interjú kutatási része véget ér. Fontosnak tartottuk azonban kihasználni az interjú helyzet adta lehetőséget, hogy minimális pszichoedukációt, illetve intervenciót végezzünk. Amennyiben az interjúalany a beszélgetésben, vagy a tesztekben valamilyen tünetről számolt be, ami egyértelműen jelen élethelyzetéhez, illetve a feltételezett szabadulási szindrómához köthető, elmondtuk neki, hogy nincs egyedül ezekkel a tünetekkel, ezek nagy valószínűséggel rövid időn belül el fognak múlni, nem a megőrlés, megbolondulás jele, hanem a test és a psziché természetes reakciója egy nem mindennapi helyzetre. Az utolsó részbe tehát a célzott tanácsadás és az egyedi problémák megvitatása is belefért.

A megalapozott elmélet, vagyis a Grounded Theory módszertani elemeinek követése a tanulmány alapját képező kutatásban

Kvalitatív kutatásoknál fontos megemlíteni a Grounded Theory-t (magyarul: megalapozott elmélet), amelyben az elmélet az empirikus adatokból fejlődik ki és abban gyökerezik.¹⁰ Tanulmányunkban a felhasznált módszertan leginkább ehhez a kutatási irányzathoz áll közel, éppen ezért fontosnak tartjuk, hogy az adatelemzés egyes gyakorlati szempontjait ezen elmélet mentén mutassuk be.

A grounded theory-t alkalmazó kutatások szerves részét képezi az adatok folyamatos elemzésén és interpretálásán alapuló adatfelvételi eljárás, amely során a felvétel iránya folyamatosan újrakalibrálható és tovább finomítható.¹¹ Elmondható tehát, hogy a grounded theory egy puzzle kirakós játékhoz hasonlítható, ahol a kirakás folyamata során nem látjuk a kirakandó nagyobb teljes képet, egészen addig, amíg készen nem vagyunk vele. Ariel¹² megfogalmazásában „míg a mozaikkészítő már a munkája legelején tudatában van annak, hogy mit akar létrehozni, addig a grounded theory-t alkalmazó kutató előre el sem tudja képzelni, hogy miként fog a kép kinézni, hiszen közben alakul az alkotás”.

Az elméletet és a hozzá tartozó módszertant megalkotó Glaser és Strauss¹³ jelentős újításai abban rejlenek, hogy megkérdőjelezték az elmélet és a kutatás, valamint az adatgyűjtés és elemzés elkülönítésének szükségességét. A módszertan alkalmazását tekintve, a megvalósítás egymásra épülő lépéseit a 1. táblázat foglalja össze.

¹⁰ Glaser, B., Strauss, A. (1967)

¹¹ Charmaz, K. (2006)

¹² Ariel, Z. (2012)

¹³ Glaser, B., Strauss, A. (1967)

1. Elmerülés az adatokban
2. Egyidejű adatgyűjtés és elemzés
3. Mintavétel, amely finomítja a kutatóban kialakuló elméleti ötleteket
4. Állandó összehasonlítás használata
5. Többlépcsős kódolási folyamat
6. Feljegyzések (memók) írása
7. Elméleti telítődés elérése
8. Elmélet teljessé tétele
9. Eredmények prezentálása

1. táblázat: A grounded theory megvalósításának lépései¹⁴

A táblázatban található néhány lényegesebb, bővebb magyarázatra szoruló pont mentén bemutatásra kerül a grounded theory gyakorlati alkalmazása, egyúttal rámutatunk azokra a módszertani különbségekre is, amelyekben a jelen kutatás eltérő sajátosságokat mutat.

Az elmerülés az adatokban arra vonatkozik, hogy a munkát egyből a terepen kell kezdeni, nem előzi azt meg szakirodalmi áttekintés. Jelen vizsgálódás esetében a szakirodalmi áttekintés előzőleg már megtörtént, amelynek az indokoltsága abban rejlik, hogy a kutatási design kiválasztásánál lényeges szempontnak bizonyult a kérdésfeltevéshez tartozó kutatásoknak a hiánya. Gyakori mintavételi sajátosság, hogy míg a többi kutatásban igyekeznek előre meghatározni a részt vevő alanyok számát és egyéb jellemzőit, addig a mintavétel az elmélet fejlődésével folyamatosan alakul. Jelen tanulmány alapjául szolgáló kutatásban a mintavételezésnél egy fontos szempont volt a résztvevők hozzáférhetősége, erre bővebben a minta jellemzésénél visszatérünk.

Fontos szempont továbbá, hogy az adatok gyűjtése és azok interpretálása egyidejűleg zajlik. Glaser¹⁵ elemzési stratégiájára az adatok folyamatos összehasonlítása jellemző, és egyidejűleg igyekszik elkerülni azt, hogy az adatokat előre kialakított kategóriák mentén csoportosítsák. A jelen kutatásunk esetében már az adatfelvétel során relevánsnak tartottuk, hogy a tartalomelemzési eljárásoknál számos könnyen felismerhető, és több tanulmányban is publikált kategóriák mentén is megvizsgáljuk a felvett adathalmazt, ezért ezen feltétel mentén sem követtük Glaser útmutatását.

A feljegyzéseket közös szakmai összefüggésekkel helyettesítettük, amelyek során a tapasztalatokat egyeztetve finomítottuk a vizsgálódás irányvonalát.

Többféle kódolási stratégia is létezik. Glaser *szubsztantív kódolása* azon logikát követi, hogy az adatokból spontán módon, nyitott kódok emelkednek ki. Ez a fajta kódolás mindig az adatokhoz kapcsolódik, és a hangsúly a kódok összeha-

¹⁴ Ariel, Z. (2012)

¹⁵ Glaser, B. (1978)

sonlításán, illetve ezzel egyidejűleg az elmélet fejlesztésén van. Saját kutatásunknál Glaser megközelítéséhez közelebbi módszertant választottunk némi módosítással: a bevezetett kódok egy részét az adatok feldolgozása során hozták létre a kódolók, azonban néhány kategóriát a – korábban már bebizonyosodott – jó gyakorlati alkalmazhatóságuk miatt már a kódolás kezdetén felhasználtak (ilyenek pl. az *aktivitás-ágencia* /tanulmányban: aktivitás/, vagy a *passzív szószerkezet* /tanulmányban passzív/). A kódok száma elérte a 105-öt, amely a későbbi feldolgozásnál egyfajta redukciós eljárás szükségességét vonta maga után, melynek tanulságairól „A tartalomelemzés folyamata” részben további említést teszünk.

A grounded theory számos előnye mellett érdemes még néhány hátrányát is megemlíteni¹⁶, mivel az eredmények értelmezésénél fontos tudatában lenni annak, hogy a módszertan „szabados” keretei nagyobb teret engednek a kutatók spekulációinak és az eredmények összegzése során fellépő esetleges szubjektív torzításoknak. A grounded theory során a mintavétel sajátosságai miatt lehetetlenség előre meghatározni a minta nagyságát és jellemzőit, amely zárt határidejű projektek esetén alacsonyabb mintaszámot eredményez. Fennáll továbbá a túl korai lezárás lehetősége is, amely abban merül ki, hogy a kutató túl hamar visszavonul a terepről, vagy nem sikerül elérnie az elméleti telítődést. Mivel a grounded theory-nél nincs világos elkülönülés az adatgyűjtés és elemzés között, ezért a gyűjtésnek elviekben addig kellene folytatódnia, amíg fel nem táródott minden lehetséges szempont¹⁷. A túl korai kiszállás azt eredményezheti, hogy lényeges kategóriák nem merülnek fel.

Kutatásunk a fentiek figyelembevételével a következő fő lépésekre bontható: *Tervezési fázis* – *Adatgyűjtés* 1. *alkalom (interjú, Beck Szorongás leltár, Önjellemző Panaszleltár)* – *Adatgyűjtés* 2. *Alkalmak – Adatok elemzése (tartalomelemzés, statisztikai elemzés)* – *Eredmények értelmezése, Tanulmányírás*. A kvalitatív kutatásokra jellemző módon, az adatgyűjtés megkezdésekkor megkezdődött azok feldolgozása is, amelyek tapasztalatait a második alkalommal történő adatgyűjtésnél már felhasználtunk. Az eredmények értelmezése és a tanulmányírás folyamata a záró szakaszban egyidejűleg zajlott.

A tanulmány centrális kérdésfeltevése a kutatás tágabb keretinek figyelembevételével

A tanulmány érdeklődési területe egy gyakorlatból eredő megfigyelés köré épül: a korábbiakban már megemlítésre került, hogy számos, a területen dolgozó szakember számára feltűnt, hogy közvetlenül a szabadulást követően a szabaduláson több, jelentős stressz megélésre utaló jel fedezhető fel. Ennek a jelenségnek a verifikálása, illetve annak feltérképezése, hogy e mögött milyen esetleges okok húzódnak meg, egy feltáró tanulmány elkészítésének szükségességét vetette fel. Erre a célra a tanulmány készítői a korábban olvasható részekben indokoltak alapján a kvalitatív módszertani megközelítést találták a legalkalmasabbnak,

¹⁶ Ariel, Z. (2012)

¹⁷ Ariel, Z. (2012)

azonban fontos ezt egy olyan tágabb kontextusba helyezni, amely rávilágít azokra a korlátokra, amelyek miatt a kvalitatív jellegű kutatásokban esetlegesen fellépő torzításokat és módszertani gyengeségeket csak részben lehetett kiküszöbölni. A kutatásnál a fellépő nehézségek közül az egyik legnehezebben áthidalhatónak az a probléma tűnt, hogy nagyon kevés volt azon szabadulók száma, akiket a kutatásba be lehetett vonni, így jelentős erők mentek el arra, hogy a legkülönbözőbb forrásokból jussunk lehetséges vizsgálati személyekhez.

A kvalitatív kutatás adatait szolgáló interjú előkészítésének és felvételének szempontjai

A tartalomelemzés egyik lényeges pontja, hogy az elemzés adatait szolgáló interjú struktúrája, és maguk a kérdések megfelelően legyenek kiválasztva. A kérdés-sor formája és tartalmi egységei ugyanis nagyban megszabják a válaszadás kerekeit, ezért annak meghatározása alapos tervezést, és több szakmai és kutatásbeli szempont együttes figyelembevételét igényli.

A kvantitatív kutatásoknál alkalmazott interjúkra a kötött struktúra a jellemző, ugyanakkor a kvalitatív szemléletnél fontos, hogy a kérdések minél nagyobb mozgásteret adjanak a válaszadónak ahhoz, hogy a kutatni kívánt jelenséggel kapcsolatos véleményüket és érzéseiket kifejezzék. Herbert és Riene Rubin¹⁸ szerint a kvalitatív interjúkra inkább a flexibilitás és a folytonosság a jellemző, és sokkal kevésbé az előre megtervezettség és a bebetonozottság. Ennél fogva az interjú folyamatában az interjút készítő és az interjúalany közötti interakcióra tevődik a hangsúly, és nem lényeges, hogy a kérdések mindig ugyanabban a sorrendben, és szó szerint hangozzanak el, illetve maga az interjú, sokkal inkább egyfajta aszimmetrikus párbeszédre hasonlít, amelyben a kérdéseket intéző személy kevesebb, mint az idő 5%-ban beszél. Steinar Kvale¹⁹ éppen ezért az interjú készítésére a „bányász” vagy „utazó” metaforákat használja, amelyből az első arra utal, hogy az interjúalany magában hordozza a szükséges információkat, és a kérdéseket feltevőnek, mint egy ki kell ásni és a felszínre kell hozni azokat.

Fontos azonban a kutatás során tudatában lenni annak, hogy ezzel a módszertannal kinyert adatok számos torzítást tartalmazhatnak. Ezek közül az egyik leggyakrabban előforduló jelenség, hogy a válaszadók igyekeznek saját magukat kedvező színben feltüntetni, és olyan feleleteket adni, amelyek megfelelhetnek a társadalmi normáknak, vagy az interjút készítő feltételezett elvárásainak. Ez különösen szembejövő volt azokban az esetekben, amikor az interjúalany a fizikai állapotáról, illetve az esetleges különféle szomatikus tüneteiről való beszámolója, illetve az önjellemző panaszleltárban adott válaszai ellentmondtak egymásnak. Egy másik torzító hatás pont azáltal jelenik meg, hogy az adatgyűjtés az adatszolgáltató és az adatgyűjtő közötti interakció mentén történik, és ez a jelen vizsgálati populáció sajátosságait tekintve különösen erősen a felszínre került, nevezetesen, hogy a bv. intézetből frissen szabadulók másképpen viszonyultak a női, illetve a

¹⁸ Rubin, H.J. Rubin R.S. (1995)

¹⁹ Kvale, S. (1996)

férfi interjúkészítő kollégákhoz. Megfigyelhető volt például, hogy a párkapcsolati és a szexualitással kapcsolatos témák gyakrabban előfordultak, amennyiben a kérdéseket a férfi szabadultaknak egy ellenkező nemű kolléga tette fel. Egy másik fontos tényező, amely jelentős mértékben befolyásolhatta az interjú kimenetelét, az maga a beszélgetés kontextusa. A minta tulajdonságai részben bővebb kifejtésre kerül, hogy milyen feltételek mentén kellett azokat a kompromisszumokat meghozni, melyek a szabadulókhoz való hozzáférést biztosították, azonban az interjú során fellépő torzító hatásokat tekintve lényeges megemlíteni, hogy a beszélgetés a pártfogó felügyelőknél kötelezően megjelenő, általában siető, és a kooperációban kevésbé motivált személyekkel történt. Fontos hozzátennünk, hogy egy további lényeges szempont volt, hogy csak kizárólag azok a személyek végezhesenek adatgyűjtést (interjú + tesztfelvétel), akik a kutatásban közvetlenül részt vesznek, más szóval a munka ezen fázisát ne lehessen delegálni olyan szakembereknek, akiknek nincsen rálátása a jelen vizsgálódásra, és nincsen legalább egy alapfokú megértése a kvalitatív módszertannal kapcsolatban. Erre azért fontos itt külön kitérni, mert a kutatás szakmai és pénzügyi kereteit megteremtő pályázat managementje jelezte a pszichológus szakértők számára, hogy a projekt egyéb résztvevőinek (pl. utógondozó koordinátoroknak) az adatgyűjtést ki lehetne szervezni. Viszont a jelen fejezetben kifejtett módszertani megközelítés nem választja el külön az adatgyűjtés és adatelemzés folyamatát, illetve az interjú design-ja nem egy kötött, egy-két mondatos instrukcióval ellátott kérdéssorhoz áll közel, hanem sokkal inkább egy, a kutatás lényegét és célkitűzését megértő, és azt folyamatosan szem előtt tartó, tudatosan vezetett és rögzített interakcióhoz. A másik ok, amiért nem kértük/kérhettük más szakemberek segítségét az adatgyűjtéshez az, hogy a legtöbb sztenderdizált, klinikumban használt kérdőív felvétele pszichológusi végzettséghez kötött.

Végül pedig egy lényeges torzító hatás jelentkezhet abban is, hogy a második alkalommal felvett interjúkat csak azokkal tudtuk elkészíteni, akik értelemszerűen újból jelentkeztek vagy elérhetőek voltak, viszont nem tudtuk az adatfelvételt azokkal folytatni, akik végül eltűntek a kutatók szeme elől (drop-out). Ez számos kérdést is felvet arra vonatkozóan, hogy vajon azok a személyek, akik továbbra is elérhetőek maradtak a segítő szakemberek számára, mutatnak-e olyan sajátosságokat, amelyek kizárólag azokra a személyekre jellemzőek, akik a szabadulást követően továbbra is kooperatív magatartást tanúsítanak, és hajlandóak a problémát felismerni, azokkal kapcsolatban segítséget kérni és azt elfogadni. Ennek további átgondolása a Statisztikai eredmények ismertetése és értelmezése részben található.

A minta tulajdonságai: hozzáférhetőség, elemszám

Mint már a „*A kvalitatív kutatás adatait szolgáló interjú előkészítésének és felvételének szempontjai*” részben az esetlegesen fellépő torzításoknál is utaltunk rá, fontos kiemelni, hogy a kutatás egyik legnagyobb kihívásának a kutatás tárgyául szolgáló személyekhez való hozzáférés bizonyult. Fontos megjegyezni, hogy bár egyfelől valóban a létező egyik legnehezebben utánkövethető személyekkel kellett együttműködést kialakítanunk (ennek feltételezhetően oka lehet többek között az érin-

tettek között nagy arányban előforduló hajléktalanság; a rendkívül küzdelmes és időigényes álláskeresés és önfenntartás; a régen nem látott családdal intenzíven együtt töltött idő stb.), viszont a kutatás kontextusául szolgáló kiemelt projekt nem tudta azokat az alapvető feltételeket biztosítani, amely során nagyobb számú szabadulót el lehetett volna érni. Ilyen feltételeknek számít egy rendelkezésre álló külön, zárt irodahelyiség, ahol az interjúkat bármely időpontban fel lehetne venni, illetve az utógondozói rendszerrel egy olyan fokú együttműködés, amelyben a szakemberek bejáratott úton tudták volna a szabadulókat a kutatásban való részvételre motiválni és a pszichológus kollégáknak továbbküldeni. A kutatás későbbi esetleges folytatása esetén, a jelen tanulmány tapasztalataiból kiindulva rendkívül fontos tényezőnek bizonyult, hogy a kutatás feltételeit biztosító szervezet/intézmény/oktatási rendszer/stb. nagyobb hangsúlyt fektessen a minta elérésének támogatására, a szabadultakban a motiváció megermentésére, akár már a bv. intézetben szabadulásra felkészítés keretében, akár az interjún túl egyéni esetkezelés lehetőségének biztosításával. Erre remélhetőleg szélesebb lehetőséget ad a jogszabályilag újonnan bevezetett reintegrációs gondozás ellátása a reintegrációs tiszt és a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő együttműködésével.

Jelen kutatásban 17 személy vett részt, a projekt ügyfelei, valamint pártfogó felügyelet alatt álló személyek, akikkel a fővárosi és pest megyei pártfogó felügyelői osztály munkatársaival kötött megállapodás keretében sikerült adatot felvenni. Az interjúk készítése a pártfogó felügyelőknél kötelezően megjelenő személyekkel zajlott úgy, hogy a pszichológus kollégák meghatározott időpontokban ügyeletet tartottak. A pártfogó felügyelőket egy előzetes egyeztetés során felkértük arra, hogy amennyiben egy hónapnál nem régebben szabadulók megjelennek náluk, akkor ajánlják fel számukra a kutatásban való részvételi lehetőséget, segítve ezzel munkánkat. Az interjúk egy külön helyiségben zajlottak, azokról hangfelvétel készült,²⁰ a tesztkitöltés során azonosító kódokat használtunk. A részvételükért cserébe felajánlottuk, hogy amennyiben szükségük van pszichológiai tanácsadásra, úgy ezt biztosítjuk a számukra, valamint személyes elérhetőséget kértünk tőlük és adtunk nekik, hogy az egy hónappal az első felvételt követő második felvételre időpontot tudjunk egyeztetni velük.

A 17 személyből mindössze 5 ember esetében sikerült második interjút felvenni, ami a teljes minta kb. 30%-a. Ennek feltételezett okairól a „*Statisztikai eredmények ismertetése és értelmezése*” részben bővebben értekezünk. A mintaadók életkora 20 és 40 év között mozog, közülük 16 férfi és 1 nő (mindez jól mutatja a magyarországi helyzetet, mivel a börtönpopuláció legnagyobb hányada ebbe a korosztályba esik, illetve a női fogvatartottak száma országosan a 2011. év végi adatok alapján az összes fogvatartott 7,2 %-át teszi ki²¹).

20 Az interjú megkezdése előtt ismertettük a szabadulókkal, hogy a beszélgetés és a tesztkitöltés kutatási célokat szolgál, a részvételük önkéntes alapon történik, ebből kifolyólag a rögzített hanganyagot bizalmasan kezeljük, és amennyiben valamely kérdésre meg szeretnék tagadni a választ, úgy ezt jogukban áll megtenni. A bizalmi légkör fenntartása érdekében további személyes adatokat nem kértünk a válaszadóktól.

21 Megvalósíthatósági tanulmány (2012) Társadalmi Megújulás Operatív Program

A tartalomelemzés folyamata

A kvalitatív kutatások során gyűjtött adatok természetükben különböznek a kvantitatív kutatásokból nyert adatoktól, ugyanis ebben az esetben ezek nem számszerűsített formában jelennek meg, hanem nagy mennyiségű írott szöveg formájában. Mivel a gyűjtött információ rendkívül komplex és jelentős kiterjedésű, ezért ennek a feldolgozásához a tartalomelemzés eljárást választottuk, amelyhez az ATLAS/ti²² szoftvert használtuk. A program minden olyan adat-elemzési eljárás során alkalmazható, ahol az adatok nem numerikus, hanem szöveg/kép/videó formájában állnak a rendelkezésünkre, ezért nagyon népszerű az antropológiai, orvosi diagnosztikai, üzleti, földrajztudományi, grafológiai stb. területeken történő használata.

A tartalomelemzés egyik sarokköve annak meghatározása, hogy milyen tartalmi kategóriák (későbbiekben *kódok*) jelölését tartják a kutatás szempontjából relevánsnak a kódolást végző személyek. A Grounded Theory módszertanának bővebb kifejtésénél már utaltunk rá, hogy a kódok megalkotásánál többféle stratégiát is lehet követni, melyek közül mi Glaser²³ eljárásához közelálló módszert választottunk, amely a jelen kutatásunknál azt jelentette, hogy az interjúk rögzítését követően a pszichológus szakértők egyeztetéseket folytattak, és az interjúképzés során szerzett tapasztalatokból kiindulva, egy közös megegyezésen alapuló kódlistát hoztak létre, amely egyfajta vezérfonalként szolgált a kódolás megkezdéséhez. A kódokhoz egy pontos definíciós lista is készült, amely rögzítette, hogy egy-egy kód milyen koncepciót reprezentál, illetve a meghatározások mellett tipikus példák is bekerültek a listába a könnyebb megértést segítőként. A kódok használatát és jobb érthetőségét példatárakkal segítjük.²⁴ Az elemzés során a bevitt szöveg (továbbiakban szövegkorpusz) tartalmi kódolását két személy egymástól függetlenül végezte (továbbiakban *kódolók*), amelyre azért volt szükség, hogy a későbbiekben meg lehessen vizsgálni, hogy a kódolók mennyire használták konzisztensen és egységesen a közösen felállított kategóriákat. Amennyiben egy-egy kód esetében nagyarányú eltérés mutatkozott (pl. az egyik kódoló gyakran olyan szövegbeli elemekhez is hozzárendelt egy adott kódot, amelyhez a másik kódoló nem), úgy az adott kódot a végső elemzésből kihagytuk. Ez elsősorban arra vonatkozik, amikor az eltérés egyértelműen a kód eltérő értelmezéséből, illetve ennek következtében a használatából fakadt.²⁵ A folyamat során a kódolók valahányszor újabb kódok bevezetését találták indokoltnak, úgy egy újabb szakmai egyeztetésen bővítették a kódlistát, amely a tartalomelemzés során folyamatosan bővült. A kódolási rész végeztével a végterméket az úgynevezett golden standard

²² Atlas/ti Version 6.2 Computer Software (2010)

²³ Glaser, B. (1978)

²⁴ Az eredeti tanulmány tartalmazza a teljes kódlista definícióit és azokra adott példákat, de jelen írásban – terjedelme miatt – ez csak hivatkozás formájában jelenhet meg.

²⁵ A tevékenység természetéből adódóan akadtak olyan esetek, amikor a kódolók „figyelmetlenségből” fakadóan keletkeztek eltérések. Ez azt jelenti, hogy az egyik kódoló jelölt valamit, amit a másik esetleg nem vett észre, azonban a golden standard ellenőrzés során egyértelműnek tűnt a jelölés relevanciája. Ezeket a kódokat nem vettük ki az elemzésből.

bevonásával egyeztetttük, amely egy olyan „független” harmadik személyre utal, aki nem vett közvetlenül részt a kódolásban, és aki a definíciós lista alapján a kódolók munkájának eredményét összehasonlította. A golden standard tehát mintegy a kódolók hitelességét, avagy a kvantitatív kutatásban használatos analógiájaként az *inter-rater reliabilitását* vizsgálta, és minden olyan kód megszürése volt a feladata, amely előfordulását tekintve jelentős eltérést mutatott a két kódoló munkájában.

A golden standard munkáját követően a fennmaradó kódok mellé immáron számok is rendelhetőek, amelyek a kódok teljes szövegtörzsből (ez alatt az összes interjúból álló egyesített szöveg értendő) előfordulását jelzik. Itt fontos megjegyezni, hogy a kódolás folyamatában egy adott kódot egy interjúkérdésre adott válasz során maximum egy alkalommal adtunk (vagyis ha pl. egy interjúalany válaszában egy adott kód többször adható lett volna, akkor is csak egy alkalommal rendeltük hozzá a megadott felelethez; valamint az interjúkészítő kérdéseiben előforduló esetleges kódokat természetesen nem rögzítettük).

Így végül számszerűsített változókon statisztikai elemzéseket tudtunk végezni, amelyről bővebben az „*a statisztikai eredmények ismertetése és értelmezése*” részben írunk.

A kutatás során felvett egyéb tesztek

A kutatásban két további mérőeszköz: a *Beck Szorongás Leltár* és az *Önjellemző Panaszleltár* felvételére került sor (ezekre a későbbiekben, mint *tesztekre* fogunk hivatkozni, de emellett fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy az *Önjellemző Panaszleltár* nem követi a kutatásokban megkövetelt pszichometriai szigorú követelményeket, hanem ez elsősorban egy, a hazai klinikai munkában használatos diagnosztikai segédeszközként kerül felhasználásra).

A tesztek felvételével arról szándékoztunk információt gyűjteni, hogy az interjúalanyoknál fellépnek-e bármilyen szorongásos és/vagy szomatizációs tünetek, amelyek esetleg összefüggésben állhatnak az általunk feltételezett, a szabadulást közvetlenül követő átmeneti adaptációs szakaszban együtt járó stresszel, valamint a szabadulók élményvilágát jellemző bizonytalansággal és kilátástalansággal.

A Beck Szorongás Leltár 21 darab (4 fokú skálán mérő) item mentén, a szorongás élettani jellemzőit figyelembe véve térképezi fel a kitöltő személy szorongási állapotának a fokát, amelyből egy számszerű indikátor, az úgynevezett Beck-féle szorongás mutató képezhető. Ez a mutató három kategóriába sorolja be a válaszadót: az *alacsony szorongási szint*; a *közepes mértékű szorongás*; és az *erőteljes, súlyos szorongás* valamelyikébe.

Az *Önjellemző Panaszleltár* pedig 21 kérdés mentén igyekszik felmérni az egyén élettani funkcióit, megküzdési készségeit és fiziológiás reakcióit. A kutatásunk során az *Önjellemző Panaszleltárt* szakmai szempontok alapján kissé módosítottuk úgy, hogy a 21 kérdésből 10-et kivettünk (ezeket a kutatásunk tárgyát tekintve irrelevánsnak véltük), és a fennmaradó kérdésekhez tartozó válaszokat két kategóriába soroltuk: az egyik kategória a szomatizáció meglétét jelöli, míg

a másik a hiányát. Így egy tizenegy itemből álló dichotóm változójú kérdéssort hoztunk létre, amelyből egyetlen változót képeztünk a következő módon: amennyiben a 11 kérdésből háromnál kevesebbnél jelent meg szomatizációra utaló válasz, úgy a válaszadó a „nem szomatizál” értéket, ha a kérdezett 3 és 5 közötti szomatizációra utaló választ adott, úgy az „enyhén szomatizál” értéket, ha meg 5 fölötti szomatizációra utaló válasz jelent meg, úgy az „erősen szomatizál” értéket rendeltük a válaszadóhoz.

A két tesztből tehát képeztünk egy szorongási szintre utaló, három értéket felvevő változót, illetve egy szomatizációs szintre utaló, szintén három értéket felvevő változót. Ezen két változót használtuk fel a statisztikai elemzéseknél, amelyek eredményeit és értelmezését „a statisztikai eredmények ismertetése és értelmezése” résznél fejtünk ki bővebben.

Statisztikai eredmények ismertetése és értelmezése

Az immáron számszerűsített adatok az egyes kódokhoz hozzárendelve jelennek meg, amelynél fontos szem előtt tartani, hogy minden egyes kód mintegy külön változóként kezelendő.

Vizsgálatunkban összesen 17 vizsgálati személy vett részt. A vizsgálati személyek interjúi összesen 435472 leütés (nagyjából 206 oldal) hosszúságú volt. A 17 résztvevőből 5 személlyel sikerült második interjút készíteni, a többi vizsgálati személy nem állt rendelkezésre a második interjúkörre. A következőkben a korábban ismertetett tartalomelemzési kategóriákból és tünetlistából származó eredmények statisztikai összehasonlítását mutatjuk be. Az alábbiakban bemutatott statisztikai elemzéseket az IBM SPSS 20.0, és a ROPStat statisztikai szoftverekkel végeztük. Vizsgálatunk statisztikai szempontból kis elemszámára való tekintettel, a megszokott 0,05-ös p értéknél magasabb, 0,1-es p érték alatti szignifikanciaszinteket vettük figyelembe. Az eredményeinknél minden esetben jelezzük a szignifikanciaszintet (p érték), és annak a tényét, hogy az adott eredmény statisztikailag szignifikáns-e ($p < 0,05$), vagy tendencia szinten szignifikáns ($p < 0,1$).

Az első és második interjú közötti különbségek statisztikai eredmények tükrében

Vizsgálatunk szempontjából fontos kérdés, hogy az első (friss szabaduláserőlmény) interjú és a második (szabadulás utáni) interjú között fellelhető-e jelentős különbség. A két interjú tartalmi kategóriáinak súlyozott szófelhőit ld. az 1. és 2. ábrán. A kérdés megvizsgálásának érdekében, az interjúkban tapasztalt tartalomelemzési kategória gyakoriságokat el kellett osztanunk az interjúk szószámával. Erre azért volt szükség, mert enélkül a többet beszélő vizsgálati alanyok sokkal több kóddal rendelkeznek, ám ez nem feltétlenül jelenti, hogy annál is nagyobb súlya van az adott kategóriának. Az abszolút gyakoriságok helyett tehát relatív gyakoriságokkal dolgoztunk az összes statisztikai eljárásban, melyek általában nagyon alacsony számértékűek.

1. ábra: Az első interjú tartalmi kategóriáiból alkotott súlyozott szófelhő. Minél nagyobb karakterrel van szedve az adott kategória, annál jelentősebb arányban jelent meg az interjúkban.

2. ábra: A második interjú tartalmi kategóriáiból alkotott súlyozott szófelhő. Minél nagyobb karakterrel van szedve az adott kategória, annál jelentősebb arányban jelent meg az interjúkban.

Annak szemléltetéséhez, hogy mik azok a főbb témák, amik a szabadulókat foglalkoztatják, az egyes kategóriák súlyozott szófelhőkön való ábrázolása mellett döntöttünk.

Az ábrák értelmezésénél figyelembe kell vennünk, hogy ebben mindazon kategóriák is megjelennek (pl.: tagadás, aktivitás, idő stb.), amelyeket a későbbi statisztikai elemzésből kivettünk, mert vagy túlságosan általánosak, vagy pedig a két kódoló által valamekkora eltéréssel lettek kódolva. Így például nagyon szembevetődnek a „tagadás” (a tagadást jelző szavak száma a szövegben, pl.: „nem”, „se”, „sem”, „nincs”) és az „idő” (az idői dimenzióra vonatkozó szavak, szóösszetételek, pl.: „holnap”, „egy óra múlva”, „negyven éves”) kategóriák, azonban ezek az értelmezésnél kevesebb jelentőséggel bírnak. A szófelhőre tekintve azonban feltűnhet, hogy a család, a munka, a negatív értékelés és a bizonytalanság is jelentős helyet foglal el, mind az első, mind a második interjúban. A szófelhők közötti esetleges eltérések statisztikai összehasonlítása, és annak bővebb értelmezése az *„eredmények további értelmezése: első és második interjú összehasonlítása”* részben olvasható.

A két interjú közötti különbség megvizsgálására összetartozó mintás t-próbát alkalmaztunk, mely a két adatfelvétel között tapasztalható, átlagos relatív kategóriagyakoriságok különbségeit veti össze. Fontos megjegyezni, hogy élelemszerűen csak azoknál a vizsgálati személyeknél tudtuk ezt az összehasonlítást megtenni, akik a második interjúra is rendelkezésünkre álltak. A 2. táblázatban közöljük a statisztikailag szignifikáns eredményeket.

	Átlag - 1. interjú	reláció	Átlag - 2. interjú	p
Bizonytalanság	.003855	>	.003688	0,011*
Cirkadián ritmus	.000680	>	.000187	0,047*
Család	.004652	>	.003437	0,054+
Egyéb fontos személy	.002094	<	.003435	0,038*
Ellenállás	.000776	<	.000937	0,009*
Evés	.001338	>	.000884	0,045*
Élvezeti szerek	.002132	>	.001096	0,05*
Holding	.000053	<	.000427	0,026*
Intenció	.002505	<	.003808	0,008*
Munka	.002093	<	.004075	0,072+
Sajnálát	.000498	<	.001106	0,011*
Szégyen	.000306	<	.000342	0,001*
Távolítás	.003262	>	.003195	0,036*
Vágy a változásra	.000888	<	.001159	0,004*

2. táblázat: A két interjú relatív tartalmi gyakoriságai közötti szignifikáns különbségek (N = 6).

A *-gal jelölt p értékek szignifikánsak, a +-szal jelölt p értékek tendencia szintű szignifikanciát mutatnak. A reláció oszlop jelöli, melyik interjúban volt több az adott tartalmi kategóriából.

Számos – statisztikailag szignifikáns – különbség figyelhető meg az első és második interjú között. Az első interjúban szignifikánsan több bizonytalanságról számolnak be a vizsgálati személyek (p = 0,011), többször említik a cirkadián

ritmusukat ($p = 0,047$), többször utalnak a családjukra ($p = 0,054$), jelentősen többször esik szó az evésről ($p = 0,045$), élvezeti szerekről, ($p = 0,05$) és több távolítással élnek ($p = 0,036$). Ezzel szemben, a második interjúban többször jelennek meg a párkapcsolaton és családon kívüli, egyéb fontos személyek ($p = 0,038$), sokkal több ellenállást ($p = 0,009$), holdingra utaló tartalmat ($p = 0,026$), intenciót ($p = 0,008$) tartalmaznak ezek az interjúk az elsőhöz képest. A második interjúban nagyobb hangsúllyal jelennek meg a munkával ($p = 0,072$), sajnálattal ($p = 0,011$), szegénnyel ($p = 0,001$) kapcsolatos kijelentések, illetve a vizsgálati személyek nagyobb arányban fejezik ki vágyat a változásra ($p = 0,004$).

Az első és második interjú közötti különbségek értelmezése

Az első és második alkalommal is interjút adó személyek révén lehetőségünk nyílt valamilyen szinten bepillantást nyerni abba, hogy hogyan alakulnak idővel a személyes narratívák. A lényeges különbségek mélyebb szakmai értelmezése előtt, a tényekhez és az eredményekhez kapcsolódóan figyelembe kell vennünk néhány szempontot.

1. A 17 vizsgálati személyből csak 5 személlyel sikerült második interjút készíteni. Az interjúk felvételére a pártfogó felügyelőnél történő jelentkezéskor került sor, így tehát az interjúalanyoknak az önkéntes segítségnyújtás összekapcsolódott egy számukra kötelezően előírt helyzettel. A második interjút adó 5 személyről elmondható, hogy a pártfogó által kijelölt időpont kellő súllyal számított ahhoz, hogy megjelenjenek. Mindez azért fontos, mert olyan attribútumokat hordoz, melyek magukban foglalják a szabálykövetés, a megfelelni vágyás vagy akár a visszailleszkedésre törekvés valamilyen mértékű igényét. Következtetéseink tehát, ezekben az esetekben érvényesek és helytállóak.
2. A második interjút nem adó személyekre nézve azonban nem vonhatók le általános következtetések, mivel nem minden esetben van információnk arra nézve, hogy mi volt ennek az oka. Voltak például olyanok, akik időben már későn adták az első interjút, így lehetőségük sem adódott arra, hogy második alkalommal találkozzunk velünk. Előfordult az is, hogy az alanyok egészen egyszerűen nem jelentek meg pártfogójuknál a megadott időpontban, és az általuk megadott elérhetőségeken nem voltak elérhetők.
3. A vizsgált populáció sajátosságain túl a feldolgozott anyagok sajátosságait is meg kell említenünk. Bizonyos kódok előfordulási gyakorisága teljesen érthető módon változott a két interjú során. Könnyen belátható ugyanis, hogy az első interjú alkalmával sokkal többet beszéltek még a börtönélményeikről, az elkövetett bűncselekményeikről, illetve az olyan általános kérdésekről, mint például, hogy milyen betegségeik vannak. A második alkalommal már ismerősként találkoztak velünk, így ezeket nem sorolták fel ismét, meglévő közös tudásként hivatkoztak rájuk, ha valamiért szóba kerültek, így nyilvánvalóan nem kerültek itt kódolásra.
4. Fordítva, az sem meglepő, hogy a legtöbb esetben nincsenek a két alkalom közt szignifikáns különbségek, hiszen alapvetően hasonló dolgokról kér-

deztük az interjúalanyokat a két helyzetben, tehát saját koherenciájukból fakadóan, szükségképpen hasonló kódmintázat várható el a két szövegben.

5. A kódok sztenderdizálásának folyamata közben kiderült, hogy vannak olyan kódok (például az Aktivitás, az Idő, az Edzés stb.), melyeket a kódolók túl széleskörűen értelmeztek, így az ezekből kapott eredmények értelmezése pusztán spekuláció lenne.

Ha a fenti szempontokat szem előtt tartjuk, akkor ebben a kontextusban érdemes megtárgyalni a két interjúhelyzetben megjelenő szövegtartalmak relatív gyakoriságának szignifikáns különbségeit.

Az eredmények részben láthattuk, hogy a Bizonytalanság, a Cirkadián ritmus, a Család, az Evés, az Élvezeti szerek és a Távolítás kódok relatív gyakorisága az első interjúkhoz képest csökkent, míg az Egyéb fontos személy, az Ellenállás, a Holding, az Intenció, a Munka, a Sajnálat, a Szégyen és a Vágy a változásra kódok relatív gyakorisága nőtt a második interjúk esetén. Csoportosítva a kódokat, és a mögöttük húzódó tartalmakat, általánosságban elmondhatjuk, hogy az első interjúhelyzetekben több olyan kifejezést, szófordulatot, tartalmat használtak a (frissen) szabadultak, melyek a gyermeki, regresszív én-állapotnak megfeleltethetők, míg a második esetben a felnőtt én-állapotra utalás a domináns. A gyermeki én-állapot sajátja, hogy a család kiemelt szerepet kap az egyén életében, tőle várható a támogatás, az elfogadás és a szükségletkielégítés, azaz egy bizonytalanságban lévő személynek szüksége van egy olyan pszichológiai értelemben vett tárgyra, aki megeteti, kényeztet, illetve amikor alszik, vigyáz rá. Mindezt azonban szükséges valamilyen mértékben eltávolítani, távolsággal kezelni önmaguktól és önmagukhoz képest, azaz saját szelfjükhöz viszonyítva az önvédelem érdekében, és legalább a megfogalmazás szintjén általánosítani („az embernek szüksége van arra, hogy...”), mivel alapvetően a felnőttektől nem ez a társadalmilag elvárt viselkedésmód, attitűdrendszer. Az idő múlásával előtérbe is kerülnek a felnőtt tartalmakat hordozó jegyek, a családot mintegy felváltják a párkapcsolatok és a barátok, megváltozik a támogatás iránti igény jellege (szükséglet kielégítésből szociális támogatásba fordul), megerősödik az individuáció folyamata, ami kifejeződik a helyzetnek való nagyobb ellenállásban, illetve a saját egyéni szándékok kifejeződésében. Teret kapnak a negatív érzelmek is, mint a szégyen és a sajnálat, ezek a „felnövő én” számára már elfogadhatók és integrálhatók. A szándékok mellett nagyobb súllyal kap helyet a változás iránti vágy, illetve a társadalomhoz való kapcsolódás a munka, munkába állás, dolgozás által.

Tartalomelemzési kódok faktorelemzése, az egyes faktorok leírása

Tekintettel arra, hogy több mint száz tartalmi kategóriát vizsgáltunk a szövegekben, a változók sokaságát redukálандó, feltáró faktorelemzéssel öt faktorba rendeztük a tartalomelemzési kódokat. A változók típusának megfelelően főkomponens elemzés mellett döntöttünk, a végső faktorstruktúrát varimax rotációk után értük el. Az így kialakult faktorstruktúra a teljes megmagyarázott varian-

cia 57,7%-át fedi le, a kialakult faktorok belső konzisztenciája minden faktornál meghaladja a 80%-os értéket ($\alpha > 0,8$). A faktorelemzési eljárás során a statisztikai program további faktorok adását is felvetette, azonban az ötödik faktortól felfelé haladva, egy-egy újabb faktor bevezetése a megmagyarázott variancia alacsony mértékű növekedését hozta volna magával. Az egyes faktorok elnevezésénél olyan átfogó és értékítélettől mentes címkék adására törekedtünk, amelyek megragadják az adott faktoron található változók közös lényegi elemét. A kialakult faktorokat és a hozzájuk tartozó tartalmi kategóriákat ld. a 3. táblázatban.

A táblázat faktorai tulajdonképpen azokat a témaköröket foglalják magukban, amelyek a szabadultak számára a legnagyobb jelentőséggel bírnak. Az interjúkban a legerősebb mértékben a társadalomba való visszailleszkedés, és az attól való félelem jelent meg (társadalmi szintű visszailleszkedés). Ezzel kapcsolatban olyan félelmek fogalmazódtak meg, mint a többi ember vélt kirekesztő viselkedése a szabadulttal szemben, az új élethelyzettel való megküzdéssel kapcsolatos aggályok, illetve nagymértékű ambivalencia a szabadulással kapcsolatban. Az ambivalencia egyik oldalán a nyilvánvaló felszabadultság, öröm jelentkezik, ugyanakkor a szabadultak a társadalmi folyamatok, kötelezettségek stb. hiányos ismerete miatt jelentős szorongást is megélnék.

Nagy jelentőséggel jelenik meg a felelősségvállalás, autonómia kérdésköre (felelősségvállalás, autonómia). Ez a faktor arról tanúskodik, hogy a vizsgálati személyeket nagymértékben foglalkoztatja, hogy tudnak-e önállóan boldogulni a szabadulás után. Ebben a kérdésben segítségükre lehet a család vagy egyéb közeli kapcsolatok, hátráltatóként jelenhet meg a magány. A magány és a boldogulás képtelensége együttvéve nagy eséllyel eredményezheti addiktív szerek fogyasztását, vagy a korábbi szerfogyasztás folytatását.

Külön témaként jelennek meg a személyközi interakciókkal kapcsolatos félelmek (közvetlen, személyi szintű interakciók). Míg az első faktorban a társadalomba való beilleszkedéssel kapcsolatosan az emberek, mint csoport véleményét mérlegelik a vizsgált személyek, addig ebben a faktorban sokkal inkább abbéli aggályait fejezik ki, hogy képesek-e bensőséges, bizalomteli kapcsolatokat kialakítani, fenntartani a bv. intézetén kívüli életükben. Ebben a faktorban jelenik meg jelentős faktorsúllyal az emberismeret fontossága, melyet a börtönben túlélési képességként jelölnek a vizsgált személyek. Aki jó emberismerő, nagyobb eséllyel képes átlátni a bv. intézet hierarchiáját, nagyobb eséllyel lesz simább a bentléte. A résztvevők jelentős arányban hozzák összefüggésbe a börtönben szerzett emberismeretüket a kinti világban való személyközi kapcsolatok sikerességével.

A negyedik (kirekesztettség) faktor arra utal, hogy az objektíve megfigyelhető stigmatizációs folyamatokon túl, a vizsgált személyek belsővé tették saját elfogadhatatlanságuk gondolatát. Ez a faktor tulajdonképpen a saját belső bűnhődésükről szól, hiszen megjelennek benne a veszteségek, a vágyaik elérhetetlensége, a vágyaikhoz kapcsolódó bűntudatosság, a szégyenérzet. Ehhez kapcsolható az ötödik, egyben utolsó faktor, mely sokkal inkább az objektív nehézségekre, problémákra helyezi a hangsúlyt. Tehát, míg a negyedik faktor a belső szenvedést fogja meg, az ötödik faktor sokkal inkább a problémák objektív megfogalmazásáról szól.

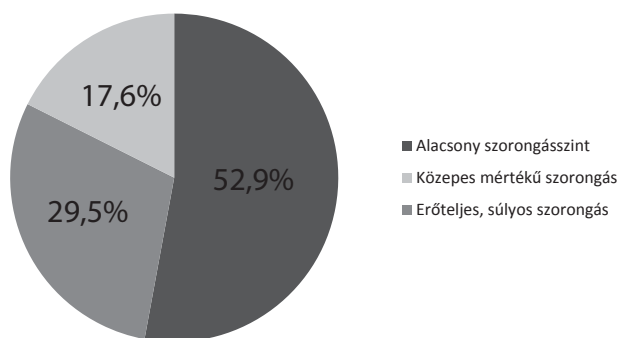
Faktor elnevezése	Leírás	Faktorba tartozó kódok és faktorsúlyaik
Társadalmi szintű visszailleszkedés	A kódokban egy közös dimenzió, hogy egyfajta társas közegbe történő beilleszkedést járnak körül. Ehhez kapcsolódik az alkalmazkodás készsége, a szabadság gyakori említése. A faktor érzelmi töltete negatív, és félelem tapad az egyes kategóriákhoz (visszaeséstől való félelem, félelem a szabadulástól). A kategória utal a társas közeg fenyegető mivoltára, amely egyben tömegként jelenik meg, ill. egy másik szituációban nem hagy intim szférát.	Adaptáció (0.682), Ambivalencia (0.879), Ellentmondás (0.811), Félelem a szabadulástól (0.885), Intim szféra hiánya (0.848), Stigmatizáció (0.779), Szabadság (0.617), Tömeg (0.749), Vágy a változásra (0.603), Visszailleszkedéstől való félelem (0.817)
Felöltségvállalás, autonómia	A kódokban közös, hogy a viselkedés és döntések feletti kontrollt járják körül, vagy annak elvesztése (addikció, élvezeti szerek), vagy annak visszaszerzése mentén (intenció, munka). A visszaszerzett és kellően gyakorolt kontroll vagy egy felöltségvállalást és autonómiát, vagy egy teljes kiszolgáltatottságot eredményez. A kódhoz negatív érzelem (szenvedés), ugyanakkor némi optimizmus, illetve tünetképzésre való hajlam is hozzájárul.	Addikció (0.592), Bizonytalanság (0.784), Börtön (0.844), Elvezeti szerek (0.643), Feketemunka (0.769), Gyógyszer (0.625), Intenció (0.682), Magány (0.697), Munka (0.853), Negatív értékelés (0.752), Optimizmus (0.652), Pénz (0.754), Szabadulás (0.675), Szenvedés (0.907), Szomatikus (0.686)
Közvetlen, személyi szintű interakciók	A kódokban közös, hogy az egyes faktorhoz hasonlóan szintén emberekhez való kapcsolódást jelöl, de ezt nem egy társas átfogóbb szinten, hanem a személyi szintű kapcsolódásokat jelölve. A felöltség hátrítása negatív előjelű korreláció, vagyis itt megjelenik a felöltségvállalás, ill. a lakhatás mentén a stabilitás iránti igény is.	Bizalom (0.566), Család (0.608), Emberrismeret (0.939), EÜ intézkedés (0.8), Felöltség hátrítása (-0.602), Identitás (0.75), Lakhatás (0.56), Várakozás (0.748)
Kirekeszttség / Elutasítottság	A kódokban közös, hogy egy mélyebb elutasítottságot, és kirekesztettséget jelölnek, amely nagyon érzéketlenített (mind pozitív, mind negatív érzelmek mentén, de lehet, hogy a pozitív érzelmek tagadásaként fordultak elő az eredeti szövegben). A kapcsolattartás negatív előjelű együttjárása is ezt támasztja alá. Ehhez még kontrollvesztettség (kényszer) és félelem is társul.	Bezártság (0.607), Elutasítás (0.533), Félelem (0.651), Kapcsolattartás (-0.618), Kényszer (0.642), Negatív érzelem (0.642), Paranoia szorongás (0.766), Pozitív érzelem (0.731), Szex (0.782), Szégyen (0.822), Válasz, szakítás (0.621)
Probléma	A kódok az élet csapásait jelölik, betegséget, fájdalmat és problémát. Az ehhez tapadó érzelem a sajnálat és a megbánás.	Betegség (0.694), Fájdalom (0.818), Probléma (0.597), Sajnálat (0.915)

3. táblázat: A tartalomelemzési kategóriákból kialakított faktorok leírása

Az ötödik (probléma) faktor minden olyan nehézségre, problémára és betegségre utal, amely megnehezíti a hétköznapi életben való boldogulást. Ezek nem abban a minőségben jelennek meg, hogy fejlődni lehessen belőlük, sokkal inkább akadályoztató tényezőkként.²⁶ Mindezek a faktorok lehetővé teszik, hogy összehasonlítsuk őket a kitöltött tünetlistákkal. Ezek az összehasonlítások azonban statisztikai értelemben nem tekinthetők validnak az alacsony elemszámok miatt. Az ismertetett faktorstruktúra viszont szemléletesen festi le, milyen jellegű problémákkal küzdenek a frissen szabadultak és mi foglalkoztatja őket.

A kérdőívek statisztikai eredményeinek bemutatása

A tünetlista legfontosabb skálája a Beck szorongásleltár, melynek eloszlását ld. a 3. ábrán.

3. ábra: a Beck-féle szorongásleltárra adott válaszok eloszlása százalékos értékben

Amint az a Beck-féle szorongásleltárra adott válaszok eloszlásából is látszik, a vizsgált személyek közel harmada (29,5%-a) erőteljes, súlyos szorongásról számol be, míg további 17,6% közepes mértékű szorongással bír. Mindezek alapján elmondható, hogy a vizsgálati minta közel fele beszámol érezhető szorongásról, és a minta közel harmada esik a kockázati övezetbe szorongás szempontjából.

Azok a vizsgálati személyek, akik nagymértékű idegességről számoltak be, sokkal inkább tartanak az elhagyástól, mint azok, akik akár csak mérsékelt, vagy enyhe fokú idegességről beszéltek ($F(3) = 14,009$, $p < 0,001$). Minél nagyobb szorongásról számoltak be a vizsgálati személyek, annál több észlelt kényszert említettek az életükben ($F(2) = 3,638$, $p = 0,056$). A szorongással együtt járt a bizalom hiánya is: minél magasabb szorongásról számol be a személy, annál kevesebbszer említi, hogy bízhat más emberekben ($F(2) = 3,412$, $p = 0,064$).

A kérdőívek eredményeinek értelmezése

Két alkalmazott kérdőívünk kapcsán sem szignifikáns különbségeket, sem korrelációkat nem kaptunk a statisztikai elemzések révén. Természetesen min-

26 Lásd Lőrincz J., Kabódi Cs. (1996) szubjektív okokról szóló definícióját

den önkítöltős kérdőívnek megvan az a nehézsége, hogy nem ellenőrizhető a válaszadás őszintesége, de tulajdonképpen az itemek megértése, és a kérdőívhez kapcsolódó félelmek, szorongások, preconcepciók megléte sem. Ezeket minden esetben lehetséges torzító tényezőként figyelembe kell vennünk. Ráadásul nem tudhatjuk, hogy az egyes interjúalanyok a feltett kérdésekre represszív vagy szenzitív módon hajlamosak-e inkább válaszolni, azaz bagatellizálják vagy túlértékelik-e saját érzéseiket, élményeiket. Annyi azonban általánosságban mégis elmondható, hogy az interjúk során az volt a jellemző, hogy kognitív szinten különböző hárítási és tagadási manőverekkel igyekeztek képviselni, hogy életükben nincsen különösebb probléma, így az olyan kérdőíveknél, amelyek ennyire direkt és konkrétak, várható, hogy a hárítás és a tagadás felerősödik. Mikor a kérdőíveket kiválasztottuk, az a szempont volt a döntő, hogy olyanokat vegyünk fel a személyekkel, amik jól összefoglalják és csoportosítják a lehetséges tüneteket, és nem számoltunk azzal a lehetőséggel, hogy ezeknek az embereknek meg lehet a maguk oka arra, hogy ezeket ne vállalják akár még maguk előtt sem. Érdekes tapasztalat volt, amikor például az egyik interjúalany arról számolt be, hogy semmilyen feszültséget nem érez, nem ideges, ugyanakkor kívülről az látszott rajta, hogy remeg, jár a lába, a kezét tördeli és izzad. A kérdőívben ezzel együtt azt jelölte be, hogy egyáltalán nem zavarja a lábremegés, sem az izzadás. Ezek a tapasztalatok és eredmények (vagy az eredmények hiánya) megerősítettek bennünket a kvalitatív módszertan használatának értelmességében és jogosultságában, hiszen a sztenderdizált, széles körben használt kérdőívek nem mutattak szignifikáns különbséget a két időpontban felvett interjúk között, illetve nem korreláltak egyetlen kód relatív gyakoriságával sem, annak ellenére, hogy az interjúfonal megalakításakor külön figyelmet fordítottunk arra, hogy a szorongás fizikai, vegetatív és pszichés tüneteire rákérdezzünk.

Mindenesetre elgondolkodtató, hogy még a torzító hatások ellenére is, a vizsgálati személyek egyharmada erős szintű szorongásról számolt be, de mivel ez 3-4 embert jelent a csoportban, a statisztikai lehetőségek erősen korlátozottak voltak.

Vizsgálódásunk során nehézséget jelentett a szabadulók elérése, interjúhelyzetbe vonása, ezért alacsony elemszámmal tudtunk dolgozni. Ugyanakkor az egyes interjúkból olyan gazdag információanyaghoz jutottunk, amely alkalmasnak bizonyult az eredetileg megfogalmazott kérdések górcső alá vételére. Sikertült feltárni olyan összefüggéseket, és leírni olyan szubjektív megéleéseket, élményeket, melyek jelentős mértékben hozzásegítenek a szabadulók élethelyzetének, élményvilágának jobb megértéséhez.

A következő számban, az utolsó fejezetben, az a segédanyag kerül bemutatásra, amelyet a szakemberek számára dolgoztunk ki, hogy eredményeinket és megfigyeléseinket a saját gyakorlatukba tudják ültetni.

Felhasznált irodalom

- Ariel, Z.** (2012): Grounded Theory, a kvalitatív kutatás klasszikus mérföldköve. *Vezetéstudomány*, 43(1), 17-30. Letöltve: http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/501/1/vt_201201p17.pdf
- Atlas/ti Version 6.2. [Computer Software] (2010) URL: <http://atlasti.com/support/downloads>. Date of retrieval: 18/Oct/2014.
- Bellenger, D., Bernhardt, K.** (1976): *Qualitative research in marketing*. Chicago: American Marketing Association.
- Charmaz, K.** (2006): *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. London: Sage Publications.
- Csáki A., Mészáros M.** (2011): *BE/KI/ZÁRVA Fogvatartottak és szabadultak társadalmi és munkaerő-piaci beilleszkedése (Munkáim: A kapukon kívül és belül. Börtön/ki/tekintés.)*. Váltó-Sáv Alapítvány, Budapest, (Letöltve: http://www.valtosav.hu/szakmai_anyagok/be_ki_zarva.pdf)
- Glaser, B.** (1978): *Theoretical sensitivity: Advances in the methodology of grounded theory*. Mill Valley, Calif.: Sociology Press.
- Glaser, B., Strauss, A.** (1967): *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine Pub.
- Kvale, S.** (1996): *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Lőrincz J., Kabódi Cs.** (1996): A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere. In: Gönczöl K., Korinek L., Lévai M. (szerk.). *Kriminológiai ismeretek, Bűnözés, Bűnözés kontroll*. Budapest, Corvina K., 350-370. o.
- Kalapos M. P.** (2007): Társadalmi dilemmánk: börtön vagy elmekórház?: érvényes-e Penrose tézise az ezredforduló Magyarországn? *Orvosi Hetilap*, 148. évf. 40. sz., 1895-1898. o.
- Mays, N., Pope, C.** (1995): Rigour and qualitative research. *British Medical Journal*, 311, 109-112. (Letöltve: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2550154/?page=1>)
- Megvalósíthatósági tanulmány.* (2012): Társadalmi Megújulás Operatív Program: A fogvatartottak többszakaszos, társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és az intenzív utógondozás modellje c. kiemelt projekt. Kódszám: TÁMOP-5.6.3-12/1
- Rubin, H.J., Rubin R.S.** (1995): *Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Schmehl J., Pallo J.** (szerk.) (2014): Új utakon a büntetés-végrehajtás. Tananyag a 2013. CCXL. törvény oktatásához. BVOP, Budapest. (Letöltve: http://www.bvop.hu/download2/Bvtvtananyag_140929.pdf)
- Tansegédlet a büntetés-végrehajtási jog tanulmányozásához* (én). 21-22. o. (Letöltve: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:jdx-OBdrIgJ:jogikar.unimiskolc.hu/download.php%3FfileName%3D/projectSetup/files/bue/bvjogjegyzet.pdf+&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>)

Felhasznált kérdőívek

- Beck Szorongásleltár, letöltve: http://www.gyaszportal.hu/secure_files/Beck%20szorongas%20leltar.doc/
- Önjellemző panaszleltár. In: *A klinikai pszichológiai és pszichiátriai gyakorlatban, valamint normál populáció szűrésére jól használható 75 papír-ceruza teszt.* (én.) Animula K., Bp.

MIÉRT ÉPPEN MODELLKÖRLET?

HÁROM ÉRV A MODELLKÖRLET BEVEZETÉSE MELLETT

Forgács Judit

Kísérleti modellkörletek segítségével kerestük a választ arra, hogy milyen megoldás létezhet a büntetés-végrehajtás szervezeti struktúrájához köthető, csoport szinten megjelenő belső ellentmondásaira. A program lezárultával számos kérdésre releváns válaszok születtek. A modellkörlet egyfajta megoldást jelenthet néhány igen fontos és aktuális problémára, melyből a cikk hármat kiragadva megkísérli alátámasztani a modellkörlet bevezetésének időszerűségét. A közvetlen eredmények bemutatásán túl, a tanulmány felhívja rá a figyelmet –és igazolja is –, hogy a szakmai pragmatizmus egyre inkább teret nyer a mindennapokban.

A modellkörlet létrehozásának gondolata 2012 tavaszán született meg, leginkább abból kiindulva, hogy az elméleti kezdeményezéseket és javaslatokat végre valós gyakorlati tapasztalatokkal tudja alátámasztani az a szűk szakmai csoport, mely a TÁMOP 5.6.3 kiemelt projekt¹ folytatásának megtervezéséért volt felelős. Hangsúlyoznom kell ezen időszak különlegességét, amely abban nyilvánult meg, hogy a büntetés-végrehajtás majd minden rétegét megérintette a változás és a változtatni akarás. A bv. törvény² előkészítésének szakmai munkálataiban már nem csak bizottságok és számos albizottság vett részt, hanem az intézetek részéről véleményezésre többször felkért szakmai csoportok is. A bv. törvény koncepciójának alapkötetetele óta eltelt 4 év jelentős időbeli távolsága okán, szakmatörténeti tényként kezelhető, hogy több száz büntetés-végrehajtási szakember javaslatát, véleményét, gondolatait tükrözi vissza.

Nem mehetünk el amellett a tény mellett, hogy a törvény – hatályba lépését követően –kétségkívül vegyes fogadtatásra talált. Azt gondolom, egyetérthetünk abban, hogy akkor lehet komfortos egy jogszabály az alkalmazói számára, ha szellemiségében és tartalmában minél inkább közelít a hétköznapi gyakorlathoz. Ennek a természetes folyamatnak első lépcsője esetünkben, hogy a hatályba lépett új jogszabályokat eleinte idegenkedve fogadjuk. Visszatekintve a büntetés-végrehajtás újkori múltjára, ma már nehezen értelmezhető az 1979-es szabályozás,³ és annak 1993-ban bekövetkezett novelláris módosítását⁴ övező ellenállás az állomány részéről. Bizonyára élénken él emlékeinkben, hogy például az EVSZ megjelenése milyen szakmai viharokat kavart. De ugyanezt el lehet mondani a

1 „A fogvatartottak többszakos, társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és intenzív utógondozási modellje” „A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” című kutatás

2 A büntetések, az intézkedések egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény

3 1979. évi 11. törvényerejű rendelet a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról

4 1993. évi XXXII. törvény a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet módosításáról

FAR⁵ rendszerbe állításával kapcsolatban is, amely ugyan nem jogszabályon alapult, de megkövetelte egy teljesen új szemlélet alkalmazását. Az 1993-as novella legjelentősebb vívmányai a mai napig is fennmaradtak, és ha úgy alakulna, hogy meg kellene válnunk bizonyos elemeitől, azt értelmetlen veszteségként élné meg a szakma.

Az új törvény vegyes fogadtatása leginkább annak volt köszönhető, hogy végrehajtása kiábrándult, a zsúfoltságtól leterhelt állományra hárul. Tévedés lenne azt gondolni, hogy napjaink társadalmi és szakmai problémái egyedülállók.⁶ Jelen korunk elméleti és gyakorlati szakembereinek a 80-as évek kísértetiesen ismétlődő szakmai valóságával kell újra szembenéznie, így – igen jó érzékkel – néhány szakértő figyelme egyre inkább az állományt ért negatív hatásokra összpontosul.

Mindezt felismerve, egy sokáig érdemtelenül elhanyagolt területre irányult a 2012 decemberében kezdődött TÁMOP 5.6.3 kiemelt projekt folytatása, melynek részeként lehetőség nyílt az egyes szakmai csoportok együttműködési hatékonyságának vizsgálatára és a büntetés-végrehajtás személyi állomány általános attitűd, motivációs és sajátos belső presztízsszisztemének feltárására.⁷ A program megvalósíthatósági tanulmánya tartalmazza a kutatás szakaszait, melynek első állomása a büntetés-végrehajtás személyi állományát, valamint a szervezeti diszfunkciókat érintő *hazai és nemzetközi tudományos eredmények feldolgozása volt*. Továbbiakban a vizsgálat tárgyát képezte a kelet-európai országok rendszerváltás utáni útkeresésének, szervezeti alternatíváinak feltérképezése. A kutatás második szakaszának célja az egyes szakterületek és állománycsoportok közti törésvonalak jellemzőinek, egymásra gyakorolt hatásának feltárása volt, *fókuszcsoportos interjúk* segítségével. A kutatás harmadik lépcsőjében a fókuszcsoportos interjúkra alapozva egy *országos reprezentatív felmérés* készült. A felméréssel párhuzamosan – a fókuszcsoportos interjúk és az egyes országok megoldási alternatívájának elemzését, kiértékelését figyelembe véve – *kísérleti modellkörletek* segítségével vizsgáltuk azok gyakorlati megvalósulásának eredményességét.

A vizsgálat abból a feltevésből indult ki, hogy a büntetés-végrehajtás belső ellentmondásait erősítő és leginkább a szervezeti struktúrából kiinduló problémáit csoport szinten lehet hatékony kezelni. *„Az alapvetés tehát az volt, hogy a büntetés-végrehajtási rendszer legfőbb kiemelt alapértéke maga a személyi állomány, amely a hatékony működés legfontosabb forrása és elengedhetetlen feltétele. A körleteken végzett munkát összetettségénél és speciális jellegénél fogva semmilyen más börtönbeli munkához nem lehet hasonlítani, a szervezeti kultúrában – érdemtelenül – még sincs megfelelő elismertsége.”*⁸

A program lezárultával számos kérdésre releváns válaszok születtek, ebből most hármat kiragadva megkísérlem alátámasztani a modellkörlet bevezetésének időszerűségét.

5 Fogvatartotti alrendszer

6 Pallo J. (2015) p. 18-19.

7 Schuckertné Szabó Cs. (2012) p. 30.

8 Somogyvári M. (2015) p. 7.

Mert differenciált szakmai választ ad a túltelítettségéből fakadó problémákra

A 80-as évek első felében, az addigi mértékben soha nem tapasztalt, tartós zsúfoltság következményeként, a szakmai hangsúly a nevelési feladatokról áttevődött a biztonsági tevékenység végrehajtására. Lőrincz szerint mindez a „rendkívüli események megelőzésének irányába kényszerítette csoportosítani a szervezet erőforrásait.”⁹ Fiáth Titanilla is hasonlóképpen vélekedik a jelenlegi helyzetet vizsgálva: „A hazai börtönökben lefolytatott ombudsmani és emberi jogi vizsgálatok rendszeresen rámutatnak arra, hogy a zsúfoltság következtében leginkább a büntetés-végrehajtás reintegrációval kapcsolatos célkitűzései sérülnek.”¹⁰ A szerző a 2011-es ombudsmani jelentésből idéz, miszerint „a túlterhelt és alulfizetett hivatásos személyzet¹¹ épp a nevelést és a reszocializációs funkciót hanyagolja el főszabályként a jóval egzaktabban számon kérhető, és a börtön belbiztonsági alapját képező biztonsági funkció fenntartásával. Így a szabadságvesztés-büntetéseket töltő fogvatartottak egyre nagyobb hányada válhat visszaesővé, avagy a további életvitelüket megnehezítő börtönabúzus hordozójává.”¹² Fiáth úgy értékeli, hogy a vonatkozó kutatások alapján egyértelmű, hogy a túlzású zsúfoltság egyre súlyosbodó, és többnyire azonnali intézkedéseket megkívánó problémákat generál a fogvatartotti állományban. A reintegrációt célzó munkát az elítéltek között gyakorivá váló erőszak és fegyelemsértések – illetve az ezekkel való foglalkozás kényszere – ássák alá. Az elvégzendő feladatokhoz kevésnek bizonyuló munkaidő és ennek következtében fokozódó stressz rontja a munkával kapcsolatban érzett elégedettséget, és a dolgozók, – ezen belül – egyes szakterületek egymáshoz való viszonyát is.

Nemes András¹³ a büntetés-végrehajtás egyik legégetőbb problémáját abban látja, hogy a személyi állomány létszáma a hivatalosan megállapított befogadóképességhez viszonyított ideális szint szerint van meghatározva, ami a fogvatartotti létszám tartós növekedése esetén sem változik, determinálva a dolgozók túlterheltségét. Szintén az állománytábla 2000 fős bővítését igényelné a nemzetközi normák által is szorgalmazott 2:1 arány, mely a fogvatartottak és a személyzet létszámának ideális állapota lehetne¹⁴. A magas fogvatartotti létszám személyi állományra gyakorolt hatását szintén Nemes vizsgálta. Megállapításai között szerepel az érzékenység elvesztése, magas munkahelyi feszültség, belső ellentétek, verbális agresszió lehetősége is. A büntetés-végrehajtás nyilvántartása alapján,¹⁵ 2007-től kezdődően – párhuzamosan a fogvatartotti létszám emelkedésével – jelentős növekedés ta-

9 Lőrincz J. (2009) p. 83.

10 Fiáth T. (2015) p. 3.

11 Megjegyezném, hogy azóta már működik az életpályamodell, amely magában foglalja a hivatásos állomány anyagi megbecsülésének növelését is.

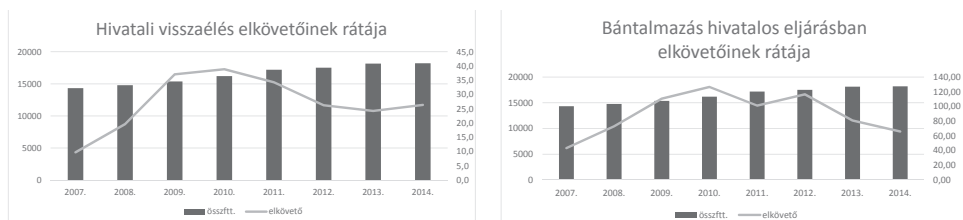
12 Fiáth T. i.m. p. 4.

13 Nemes A. (2014) p. 36.

14 2015. szeptember 16-án a fogvatartotti létszám 17 850 volt.

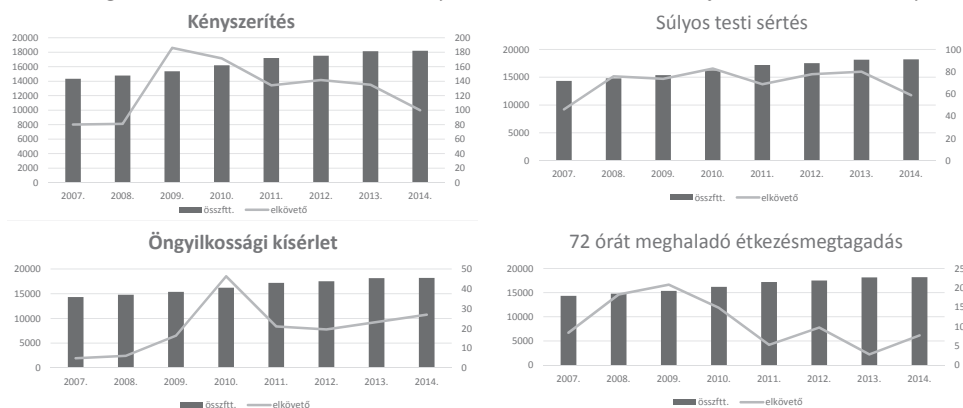
15 Az intézetek által jelentésköteles események statisztikai adatait a BvOP Fogvatartási Ügyek Szolgálata bocsátotta rendelkezésemre.

pasztalható a hivatali bűncselekmények¹⁶ elkövetése miatt indult büntetőeljárások számában.

A 80-as évek analógiájával élve Lőrincz¹⁷ már akkor szoros párhuzamot velt felfedezni a zsúfoltság és a fogvatartottak által előidézett események előfordulási gyakoriságában: „A fogvatartottak romló hangulatához nyilvánvalóan hozzájárultak a zsúfoltság olyan mellékhatásai, mint a foglalkoztatottság csökkenése, a zárkán belüli életér zsu-gorodása, az egyéni problémák, sérelmek feloldásának késedelmessége, vagy elmaradása, de a személyi állományban megjelenő sok új, a szakmában eddig nem tapasztalt emberi konfliktus-kezelési járatlansága is.” Nemes,¹⁸ már többször említett, 2013-ban végzett kutatásában is hasonló megállapításra jutott: „Azt találtam, hogy majdnem minden területen komoly deficitet okoz a büntetés-végrehajtásban tapasztalható nagy fogvatartotti létszám.” Néhány fontosabb tényezőt kiemelve, kedvezőtlen hatással bír a fogvatartottak fegyelmi helyzetére, az elkülönítésre, az egészségügyre, a foglalkoztatásra, a kapcsolattartásra és a vallásgyakorlásra egyaránt. A fogvatartottak által elkövetett jelentésköteles események¹⁹ statisztikai összesítőjét vizsgálva, kerestük a fenti megállapítások alátámasztását szolgáló bizonyítékokat. Kijelenthetjük, hogy az események száma 2008-tól 2010-ig a létszám emelkedésével párhuzamosan nőtt, majd a tendencia megfordult és hasonlóképpen az állománynál tapasztalhatóakhoz, csökkenést mutatott.

A fogvatartottak által elkövetett jelentésköteles események elkövetői rátája:

16 Kiemelkedő esetszámot mutat a „hivatali visszaélést elkövetők”, „bántalmazás hivatalos eljárásban” és a „vesztegetés” minősítés alapján bejelentett elkövetők aránya.

17 Lőrincz J. (2009) p. 83.

18 Nemes A. i.m. p. 34.

19 Súlyos testi sértés, kényszerítés, rablás, öngyilkossági kísérlet, zsarolás, 72 órát meghaladó étkezésmegtagadás, hivatalos személy elleni erőszak.

A fogvatartottak és a személyi állomány által elkövetett jelentésköteles események előfordulási gyakoriságát, ha egymás mellé rendeznénk, azt láthatnánk, hogy majd minden vizsgált esetben hasonló változás tapasztalható.

Felvetődött a kérdés, hogy az évről évre tovább növekvő fogvatartotti létszám és az azzal járó túlterheltség és feszültség vajon miért nem eredményezte az unos-untalan hangsúlyozott, kiemelt események párhuzamos növekedését? Mi lehet az oka, hogy a 2009-ig, bizonyos esetekben 2010-ig tartó emelkedő esetszám – majd minden jelentésköteles esemény esetében – megfordult és csökkenni kezdett?

Az okokat kutatva, arra a megállapításra jutottam, hogy a vezetők – a kialakult helyzetben – a probléma megoldásához elsősorban a *belső tartalékok mozgósítására* helyezték a hangsúlyt. Erről tanúskodnak a 2008 végétől egyre növekvő számban kiadott országos parancsnoki körlevelek, melyek kortörténeti dokumentumként is jelentősek. Az állomány minden tagja számára eljuttatott dokumentumok több alkalommal is felhívták a figyelmet a helyzet súlyosságára. Elvárást fogalmaztak meg a személyi állomány és a fogvatartottak által elkövetett események megelőzésére, visszaszorítására:

- a személyi állományra vonatkozóan, legszigorúbb szankciók kilátásba helyezését vetítették előre a hivatali bűncselekmények elkövetése esetén,
- felhívták az előjárók figyelmét a gyakoribb és szakszerűbb ellenőrzések végrehajtására,
- utasították az állományt a zárkán belüli tevékenységek gyakori ellenőrzésére,
- kiemelték a fogvatartotti kérelemre indult meghallgatások számának növelését,
- nagy hangsúlyt fektettek a hangulatváltozások figyelemmel kísérésére, a zárkaközösségek összetételének rendszeres felülvizsgálatára,
- a zárkán kívüli programok további növelésére utasították az állományt, azon programok előtérbe helyezésével, melyek feszültségoldók és nagyobb fizikai igénybevétellel járnak,
- eszközként határozták meg a sűrűbb intézeti, munkahelyi áthelyezések lehetőségét,
- felszólították az állományt, hogy fordítsanak nagyobb figyelmet az áldozattípusú, gyenge fizikumú fogvatartottak elhelyezésére.

A körlevelek külön kiemelték az öngyilkosságok növekvő esetszámát, melynek visszaszorítására számos szakmai elvárást fogalmaztak meg:

- az egyedül történő elhelyezés körütekintő engedélyezése és gyakori felülvizsgálata,
- külön eligazítás az öngyilkossági hajlamot mutató fogvatartottak esetében,
- a kapcsolattartás és hangulatváltozás figyelemmel kísérése.

Vélhetően a közvetlenebb, és szokatlan tartalmú körlevelek indíthattak el egy sajátos szakmai regenerációt, mely a romló fogvatartási körülmények között is képes volt visszaszorítani a súlyosabb bűncselekmények elkövetésének gyakoriságát. Az országos vezetés irányából érkező utasítások özöne generálta a meglévő, de

eddig még kihasználatlan szakmai potenciált, mellyel nem csak egy szakterület tevékenységére hatott, hanem szorosabb együttműködést, jobb információáramlást kívánt meg a különböző területek, kiemelten a biztonság és reintegráció részéről.

A fentiekből is következik, hogy sokszor jelentéktelennek tűnő intézkedések, a figyelem egy bizonyos területre történő fókuszálása, nagyobb eredményekkel kecsegtethet, mint amire a szakma képviselői számíthatnának. Az elkövetkező időszak²⁰ problémáinak kezelésekor nem szabad lebecsülnünk a jelentősebb szakmai együttműködést és az ebből fakadó kontroll jótékony hatását. A modellkörlet működtetésének tapasztalataiként meg kell említeni, hogy átgondoltabb munkaszervezéssel, az egyes beosztásokhoz köthető feladatrendszerek kiegészítésével egy olyan minőség hozható létre, mely nagyobb anyagi ráfordítás nélkül képes ellensúlyozni a tartós zsúfoltságból eredő kiélezett szakmai helyzeteket.

Mert növekszik a körleten dolgozók elégedettsége

A körlet működésével kapcsolatban szerteágazó elvárások rendszerével kellett szembesülnünk. Az előzetes kutatások²¹ és forráselemzés²² eredményeiből egyértelműen következett, hogy a jelenlegi feladatrendszer átértelmezésekor törekedni kell a polarizált (biztonsági-reintegrációs) feladatmegosztás elkerülésére, ezzel párhuzamosan a kettő szintézisével támogatni annak megbonthatatlan egységét. Fiáth Titanilla²³ szakirodalmi összefoglalójára hivatkozva elmondható, hogy a fegyintézetek céljainak ellentmondásossága – reintegráció, reszocializáció, kezelés versus kontroll, represszió, megtorlás – egyidős a börtön intézményével. A bv. intézetek megjelenése óta időről időre fellángolnak az elzárás „valódi célját” érintő társadalmi viták. Hepburn és Abonetti vizsgálatai²⁴ megállapítják, hogy a körleten szolgálatot teljesítő személyek szerepfeszültségéért elsősorban a büntetés-végrehajtás ellentmondásos céljai a felelősek.

A börtönnel szemben támasztott jogi, szakmai, szakpolitikai és társadalmi elvárások tartalmában alapvető kettősség figyelhető meg. A büntetés céljának és tartalmának történetileg kialakult intézmény és eszmerendszere egyszerre jeleníti meg egyfelől a *társadalom intézményesült igazságérzetét*, az állam büntetőhatalmát, a társadalom védelmét, másfelől a jobbitás, a nevelés, a *társadalomba való visszavezetés igényét*. Ruzsonyi szerint²⁵ nemcsak a régi neveléssel összefonódott célok irrealitása, hanem a fogvatartottak passzív „elszenvedőiként” történő kezelés gyakorlata felett is eljárt az idő. A dolgozók gyakran szembesülnek a jogalkotó által meghatározott feladat- és célrendszer, illetve annak gyakorlati megvalósulása között feszülő, kibékíthetetlennek tűnő ellentétekkel. Az ellentmondásos elvárások következménye egyfajta szakmai értékkonfliktusként lépten-nyomon tetten érhető a gyakorlatban. Az értékkonfliktus értelmezésében nem a jó és a rossz, nem a szükséges és az elvetendő, nem az erő és a gyengeség egymással való szembenállása, hanem két egyenértékű, a szakmaisághoz egyaránt köthető érték halma-

20 Itt a migrációs problémák miatt várható fogvatartotti létszámnövekedésre is gondolhatunk.

21 „Büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” Kutatási beszámoló (2014)

22 Fiáth T. (2015) p. 11-25.

23 Fiáth T. i.m. p. 12.

24 Fiáth T. i.m. p. 12.

25 Ruzsonyi P. (2004) p. 39.

za, melyek közös elemekkel rendelkeznek. Ezt a vélekedést támasztja alá Tewksbury és Erhardt Mustaine²⁶ 2008-as kérdőíves vizsgálata is, miszerint az egymásnak ellentmondó értékeket képviselő felügyelői és a kezelésért felelős személyzet között éles és világos határvonal nem létezik, mivel mindkét csoportra nehezednek olyan elvárások, amelyeket a másik csoporttól is számon kérnek.

2013-ban megjelent tanulmányomban²⁷ utaltam rá, hogy a *reintegrációs tiszthez*²⁸ köthető szerep ellentmondása leginkább ott érhető tetten, hogy segítőként is át kell vennie a felügyelőkre jellemző magatartásmintákat, továbbá meg kell felelnie a rendszer által közvetített értékeknek és elvárásoknak, így a fegyőr-szubkultúra a felügyelőkéhez hasonlóan érvényre jut a reintegrációs tiszttel szerepmegvalósításában is. A jelzett csoport sajátos feladataiból adódóan *több szempontból kirekesztett helyzetű*. Mivel a reintegrációs tiszttel büntetés-végrehajtás dolgozója (nem iskolában, nevelőotthonban tevékenykedik), nem lehet tagja a pedagógus társadalomnak és szociális munkásnak sem tekinthető. A börtönben végzett speciális feladatai miatt az *„igazi fegyőrök” közé sem tartozhat, mivel a feladataihoz köthető humán értékeket nem fogadja magába a fegyőr-szubkultúra*.

Szabó Judit doktori értekezésében²⁹ kiemeli, hogy a felügyelői szubkultúra korántsem az egyetlen, ami alááshatja a reintegrációs törekvéseket. A felügyelők és a fogvatartottak között létrejövő, börtönadaptációt segítő és kölcsönös előnyök megszerzésére irányuló viszonyrendszer súlyos akadálya a bűnismétlést megelőző gyakorlatnak. *„A korszerű és hatékony harmadlagos prevenciók gyakorlatok működésének egyik alapvető feltétele ennek a viszonyrendszernek a kordában tartása.”*³⁰

Jelentős különbséget mutat a felügyelők és reintegrációs tisztek munkavégzésének megítélésekor a mérhetőség. Fiáth³¹ értelmezésében a felügyelők értékelése egyértelműbb, mivel feladatuk jellemzően a büntető jellegű ellenőrzés, melynek eredményességét a rendkívüli események száma adja meg. Azonban a reintegrációs tisztek esetében a nagyobb érzelmi bevonódás és a csökkent távolságtartásból táplálkozó felismerésen alapuló meggyőzés (reintegrációs hajlandóság kialakítása) igen nehezen mérhető. A TÁMOP projekt keretében történt, személyi állományra vonatkozó kutatás tanulmánya³² mutatott rá arra a felettlébb érdekes tényre, hogy a körletélet polarizáltságaért két különálló csoport – a biztonság és a reintegráció – képviselőinek „szakmai közérzete” felelős leginkább. A 2014-ben született kutatási beszámolóra támaszkodva elmondható, hogy a legfontosabb szakterületek munkahelyi elégedettségét, szakmai autonómiáját és döntési kompetenciáját vizsgálva a *biztonsági és a reintegrációs szakterület képviselői találhatók a képzeletbeli mező két legtávolabbi pontján*.

Fontos törvényszerűsége mutatnak rá Hepburn és Abonetti³³ vizsgálatai: minél hangsúlyosabb a kezelésközpontúság egy intézetben, a felügyelők annál élesebb szerepkonfliktust élnek át, amivel párhuzamosan *növekszik a büntetésre*

26 Fiáth T. i.m. p. 13.

27 Forgács J. (2013) p. 1-16.

28 Korábban nevelői szerepmagatartásként említettem.

29 Szabó J. (2015) p. 1-321.

30 Szabó J. i.m. p. 188.

31 Fiáth T. i.m. p. 13.

32 „Büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” Kutatási beszámoló. 2014.

33 Fiáth T. i.m. p. 13.

való hajlandóságuk. Hepburn és Knepper³⁴ igyekeztek a korábbinál jobban meghatározni a bv. dolgozókra jellemző szerepkonfliktust, melynek következményeként az találták, hogy csökken a dolgozó motivációja és a kezelési ideológia támogatottsága, ezáltal romlik a munkateljesítménye. Mindezek hatására csökken a munkahelyi elégedettsége, elkötelezettsége. A szervezettel kapcsolatos bizalom csökkenése jelentősen befolyásolja a hiányzások számát, végső soron növeli a felmondási hajlandóságot. „A pályaelhagyó távozásával a kollégák közötti kommunikáció, társas háló is sérül, amely alapvető volna a biztonságos környezet fenntartásában. A felmondók ráadásul ördögi kört indíthatnak el: mivel a helyettesítő kollégák terhelése aránytalanul megnövekszik, a fokozódó feszültség miatt ők is a pályaelhagyást fontolgatják.”³⁵

A célként meghatározott munkahelyi elégedettség rengeteg pozitív következménnyel jár együtt. „Az elégedett dolgozó munkára való motiváltsága, kreativitása és produktivitása nő. Azokban az intézetekben, ahol a munkavállalók elégedettebbek voltak, az elítéltek is nagyobb biztonságban érezték magukat, és javultak a személyi s fogvatartotti állomány közti kapcsolatok, erősebb volt a reszocializációra irányuló szándék, illetve csökkent az elítéltek büntetésére való törekvése.”³⁶

A fentiekből következően körvonalazódott, hogy a modellkörlet kapcsán kiemelt figyelmet kell szentelnünk a biztonsági szakterülethez sorolt körletfelügyelőknek, mely csoportról elmondható, hogy feladatrendszerét és munkaidő beosztását tekintve elavult rendszerben, *jelentős szakmai tapasztalatuk nem kellő hatékonyságú kihasználásával látják el szolgálati feladataikat.* Ezért a modellkörlet legfontosabb novuma a körletfelügyelők szolgálati időbeosztásának és szakmai feladatainak újragondolása volt.

A modellkörletről konkrétan

A körlet működtetésével kapcsolatban több szempontot is figyelembe kellett vennünk: *számolja fel a polarizált körletstruktúrát, team rendszerben működjön, kevés eszköz és anyagi ráfordítással mozgósítsa a rendszerben rekedt szakmai tartalékokat.*

A TÁMOP 5.6.3 kiemelt projekt keretei között 4 és fél hónapig működtetett modellkörlethez a Szegedi Fegyház és Börtön kínálta a feltételeket. A munkát egy szakértői team összeállítása előzte meg, majd a későbbiekben kerültek bevonásra a szakma és gyakorlat különböző helyszínei. A kísérleti időszak tervezésének idején világossá vált számunkra, hogy alapvetően csak a jelenlegi anyagi és személyi feltételrendszerből lehet gazdálkodni és *kisebb léptékű változtatásokkal kell egy újfajta minőséget létrehozni.*

A leginkább kiaknázatlan szakmai potenciál a körletfelügyelők éjszakai szolgálatteljesítéséhez köthető, ezért a jelenlegi váltásos,³⁷ klasszikusnak nevezhető szolgálatrendszer helyett bevezettük a kizárólagos nappali 12 órás szolgálatot, amelyet két munkanapnyi pihenőidő követett. A modellkörleten szolgálatot teljesítő körletfelügyelők új típusú szakmai feladatai közé tartozott a heti

34 Fiáth T. i.m. p. 14.

35 Fiáth T. i.m. p. 15.

36 Fiáth T. i.m. p. 19.

37 12 óra nappali szolgálatot 24 óra pihenőidő, majd 12 óra éjszakai szolgálatot 48 óra pihenőidő követ.

rendszerességű véleményezés a fogvatartotti (zárka) csoport együttműködési hajlandóságával és belső konfliktusaival kapcsolatban. Előre meghatározott szempontrendszer szerint megfigyeléssel, és az ezt követő értékeléssel járultak hozzá a reintegrációs tiszt által a fogvatartottról készített szakterületi vélemény elkészítéséhez. Javaslattételi és ügyintézési jogkörre tettek szert meghatározott fogvatartotti kérelmek ügyintézésével kapcsolatban.

A körletfelügyelők párban, állandó személyi összetételű team rendszerben teljesítettek szolgálatot. A folyamatosan 140%-os telítettségi adatokkal működő Szegedi Fegyház és Börtön modellkörletén az alábbi tapasztalatokról számoltak be: *„A fogvatartottak kezdetben büntetésként élték meg a felügyelők személyének állandóságát. A felügyelői munka hatékonyságának növekedése, a fokozottabb figyelem, az információk minőségének és mennyiségének javulása, természetesen nem kedvezett a fogvatartottak azon rétegének, akik illegális tevékenységet folytattak. Rövid idő alatt egységes elvárásokat képviseltek a felügyelők. A fegyelemsértések számának csökkenésével a felszabadult idő, energia és figyelem átfordítható lett a normakövető fogvatartottak felé. Az ügyintézés gördülékenyebbé vált, ami növelte a fogvatartottak bizalmát az őket körülvevő személyzettel szemben. A bizalmi szint növekedése pedig újabb információk szolgáltatásához és az egyének mélyebb megismeréséhez vezetett.”*³⁸

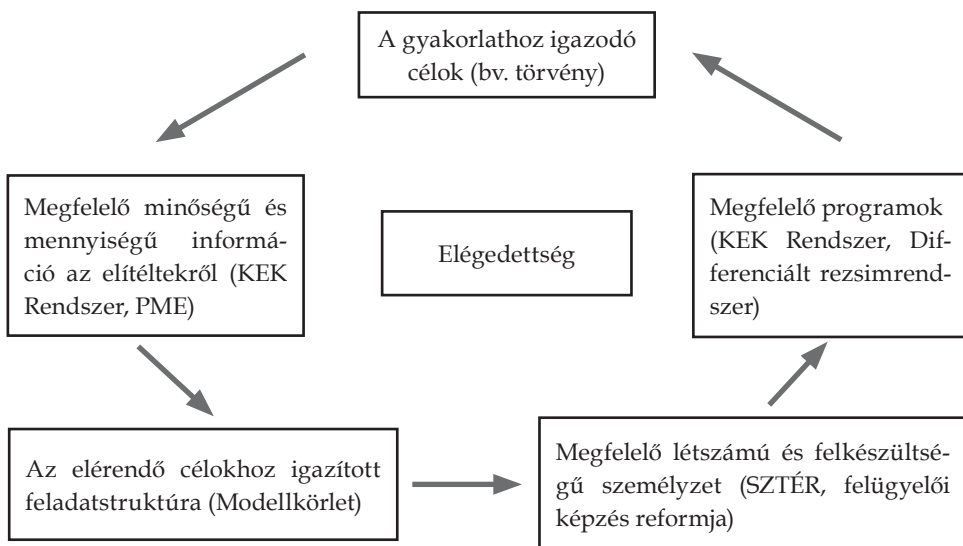
Az bv. törvény kapcsán egyik legfontosabb feladatunk a biztonság és a reintegráció között feszülő ellentét feloldása – vagy legalábbis közelítése –, mely leginkább a munkafeladatok és kompetenciák újraosztásával, a jelenlegi struktúra átértelmezésével lehetséges. A modellkörleten működtetett csoport elnevezése, és a meglévő struktúra módosítása (reintegrációs csoport = team rendszer) már egy másfajta minőségű körletélet lehetőségét hordozza magában. A csoport vezetője a felsőfokú végzettséggel rendelkező reintegrációs tiszt, kinek feladatrendszerében szintetizálódnak a vezetői, biztonsági-kezelési, adminisztratív tevékenységek. Terveink között szerepelt még – de sajnos a megvalósításig nem tudott eljutni –, hogy a belső kohézió és az információáramlás erősítése céljából a reintegrációs tiszt havonta egy alkalommal kötelező jelleggel team-gyűlést tartson. A gyűléseken a csoportvezető értékeli az elmúlt időszakot, és ismerteti a csoport jövőbeni feladatait (pl.: az időszakos és soron kívüli szakterületi vélemények, folyamatban lévő jutalmazási/fenyítési ügyek). Az elmúlt időszak kiemelt eseményei kapcsán felszínre kerülhetnek a követendő és kerülendő gyakorlatok, jellemző problémák, belső konfliktusok stb.

ÚJ SZOLGÁLATELLÁTÁSI REND A KÖRLETFELÜGYELŐKNÉL
- csak nappalos szolgálat (2×12, 24)
KIBŐVÍTETT MUNKAKÖR A KÖRLETFELÜGYELŐKNÉL
- véleményezés, egyéni értékelés, kérelmek ügyintézése
TEAM-MUNKA
állandó személyi összetétel, team-gyűlések, esetmegbeszélés

³⁸ A Szegedi Fegyház és Börtön által készített jelentés a modellkörlet helyi tapasztalatairól. Kézirat, 2015, p. 6.

Erősíti a reintegrációs kohéziót

A büntetés-végrehajtásra ható modernizációs folyamat több kiemelkedően fontos eleme – sajnálatosan – egymástól elszigetelve működik. A programok összehangolását indokolja, hogy jelentős mértékű átfedést mutatnak az idő, a célcsoport és az elérendő célok vonatkozásában is. A modellkörlet létrehozásával kiemelt szándékunk volt, hogy a törvény által meghatározott feladatok végrehajtását segítsük elő, mivel hatékonyabban képes elősegíteni a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer (KEK Rendszer) által kockázati elemként azonosított tényezők felismerését, mindemellett megfelelő terepként szolgál ahhoz, hogy a kockázatelemzési vizsgálatok eredményeit a gyakorlat a lehető legnagyobb mértékben képes legyen felhasználni a kezelés során. De nem csak a bv. törvényben felsorakoztatott egyik újdonsághoz, a KEK Rendszer működéséhez ad segítséget, hanem a differenciált rezsimerendszer végrehajtásához is hozzájárulhat egy olyan új típusú, gyakorlati megoldással, mely az ún. *reintegrációs kohéziót* teremthetné meg a büntetés-végrehajtási működésben. A továbbiakban ehhez nyújthatna hathatós támogatást a felügyelői képzés reformjába beilleszthető új ismeretrendszer a körletfelügyelők mindennapi gyakorlatában.

Zárógondolatok

A bv. törvény hatályba lépése óta eltelt rövid egy esztendő még nem termelte ki azokat a tapasztalatokat, amelyek alkalmasak lennének általános tendenciák megállapítására. Fontos eredménynek tartom, hogy a főbb irányokban, amelyek a bv. törvény szellemiségének megújítását tűzték ki célul, kedvező változások következtek be. Bizonyosságot nyert, hogy a kellőképpen átgondolt szakmai pragmatizmussal hatékonyan járulhatunk hozzá tevékenységünk racionalizálásához.

hoz.³⁹ Ennek emblemikus terméke és eredménye a tanulmányban bemutatott modellkörlet, amely egyértelművé teszi, hogy a rendelkezésre álló eszközeink optimalizálásával munkánk hatékonysága növelhető. Az adekvát és azonos irányba ható döntési mechanizmus és az elmélet, valamint a gyakorlat szintézise olyan távlatokat nyithat meg a napi tevékenységünkben, amelyek koherensebbé teszik a legtöbb értelemben vett büntetés-végrehajtási munkát.

Felhasznált irodalom

- Fiáth T.** (2015): Javaslatok a modellkörlet kialakításával kapcsolatban. A vonatkozó kutatások összefoglalása. Kézirat, 3-4. o.
- Fiáth T.** (2015): Szerepkonfliktusok és szervezeti problémák a büntetés-végrehajtásnál. In: Csóti András (szerk.) *Körletmozaikok 2015. A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata* című kutatás tanulmányai, 11-25.o.
- Forgács J.** (2013): Miért beteg a magyar büntetés-végrehajtási nevelés. *Börtönügyi Szemle*. 2013.2. 1-16. o.
- Lőrincz J.** (2009): Büntetőpolitika és börtönügy, Rejtjel Kiadó, Budapest, 83.o.
- Nemes A.** (2014): A zsúfoltság másik oldala. A nagy fogvatartotti létszám hatásai a felügyeletre. *Börtönügyi Szemle*, 2014/2. 34-36. o.
- Pallo J.** (2014): „Omnia mutantur...”, *Börtönügyi Szemle*, 2014. 1. 30-31.o.
- Pallo J.** (2015): Egyre jobban éget a seb... , *Börtönügyi Szemle*, 2015. 1.szám, 18-19. o.
- Ruzsonyi P.** (2004): Hagyomány és innováció. *Börtönügyi Szemle*. 2004. 2. 39. o.
- Schuckertné Sz. Cs.** (2012): Dialógus a büntetés-végrehajtás humán erő-fejlesztéséről mint a szervezetfejlesztés lehetőségeiről. *Börtönügyi Szemle*, 2012. 4. 30. o.
- Somogyvári M.** (2015): Bevezető. In: Csóti András (szerk.) *Körletmozaikok 2015. A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata* című kutatás tanulmányai, 7.o.
- Szabó J.** (2015): Speciális prevenció és dezisztencia. Doktori értekezés. 1-321.o.

Hivatkozott dokumentumok

- „Büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata” Kutatási beszámoló. 2014.
- A Szegedi Fegyház és Börtön által készített jelentés a modellkörlet helyi tapasztalatairól. Kézirat, 2015, 6.o.

³⁹ Pallo J. (2014) p. 30-31.

AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK A TÚLZSÚFOLTSÁGGAL KAPCSOLATOS ESETJOGA

Juhász Andrea Erika

A tanulmány az Emberi Jogok Európai Bíróságának a túlzásúfolttsággal, illetve az egyéb inadekvát fogvatartási körülményekkel kapcsolatos gyakorlatát kívánja bemutatni. A strasbourgi testület esetjagából az a következtetés vonható le, hogy egyrészt az ún. Ananyev-ügyben elfogadott standardot veszi alapul annak a kérdésnek a megválaszolása során, hogy hány négyzetméter mozgástér jusson egy fogvatartottra többszemélyes elhelyezés esetén. Ugyanakkor számos ítéletében hivatkozik a Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottság által javasolt 4 négyzetméter nagyságú mozgástérre is. A strasbourgi ítéleteket megvizsgálva az a konklúzió vonható le, hogy az EJEB gyakorlata nem egységes arra vonatkozóan, hogy mekkora mozgástér esetén veszi figyelembe az egyéb inadekvát végrehajtási körülményeket az egyezményesítés megállapításához.

Elöljáróban leszögezhető, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) a túlzásúfolttság és a nem megfelelő fogvatartási körülmények miatt állapítja meg a leggyakrabban az Emberi Jogok Európai Egyezménye¹ (a továbbiakban: EJE) 3. cikkének, azaz a kínzás tilalmának² a megsértését.

Az *Ananyev és mások kontra Oroszország ügy*³ alapügynek tekinthető a túlzásúfolttság szempontjából. Ezen ügy azért bír döntő jelentőséggel, mert ítéletében az EJEB meghatározta azt a releváns standardot, amely alapján eldönthető, hogy a megfelelő mozgástér hiánya sérti-e az EJE 3. cikkét, vagy sem. Ez a következő:

1. minden fogvatartott számára biztosítani kell saját alvóhelyet a zárkában;
2. minden fogvatartott számára legalább 3 négyzetméter mozgástérnek kell rendelkezésre állnia;
3. a zárka összterületének lehetővé kell tennie, hogy a fogvatartottak szabadon mozogjanak a berendezési tárgyak között.⁴

1 Convention For Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome, 4. XI. 1950. Magyarországon az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki.

2 „Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”

3 *Ananyev and Others v. Russia*. Application nos: 42525/07, 60800/08, judgment of 10 Marc 2012. Az EJEB azért állapította meg a 3. cikk megsértését, mert az első és a második kérelmező az egyórás séta kivételével az egész napot túlzásúfolt zárkában töltötte, ilyen körülmények között étkeztek és tisztálkodtak. A kérelmezőknek a zárkáikban kevesebb, mint 1,25 négyzetméter illetve 2 négyzetméter személyes tér jutott.

4 *Ananyev and Others v. Russia*, 148. bekezdés.

Amennyiben a felsoroltak közül bármelyik feltétel hiányzik, akkor ez a tény a bíróság számára azt az erős feltételezést adja, hogy a fogvatartási körülmények elérik a megalázó bánásmód szintjét, és sértik az EJEE-t.⁵

Ebből a standardból az a következtetés vonható le, hogy az EJEB a 3 négyzetméter egy főre jutó személyes mozgásteret fogadja el irányadó mérceként többszemélyes elhelyezés esetén, és általánosságban megállapítható, hogy amennyiben az egy fogvatartottra jutó személyes mozgástér kevesebb, mint 3 négyzetméter, azt az EJEB *extrém túlszűfolttságnak* tekinti, így álláspontja szerint ez a tény már önmagában kimerítheti az EJEE 3. cikkében megfogalmazott tilalom megsértését.⁶

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az EJEB számos ítéletében hivatkozik a Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőző Hivatott Európai Bizottság (a továbbiakban: CPT) által javasolt 4 négyzetméter nagyságú mozgástérre is,⁷ így pl. az alapügynek számító Ananyev-ügyben.⁸

Fontos leszögezni, hogy az EJEB ennek ellenére visszautasítja azt, hogy meghatározza: pontosan, számszerűsítve hány négyzetméter mozgásteret kellene biztosítani a fogvatartottak számára az EJEE értelmében. A testület szerint ugyanis tekintettel kell lenni számos egyéb releváns tényezőre annak meghatározása során, hogy a fogvatartás körülményei összhangban állnak-e az EJEE 3. cikkével, úgymint a fogvatartás tartamára, a szabadtéri tevékenységek lehetőségére, a fogvatartott fizikai és mentális állapotára.⁹

5 Uo.

6 L. pl. Melnik v. Ukraine. Application no: 72286/01, judgment of 28 June 2006, 102-103. bekezdés.

7 Az Európai Börtönszabályok Kommentárja [Commentary to Recommendation Rec (2006) 2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. Strasbourg, Council of Europe, 2005.] kifejti, miszerint a CPT az egyes országlátogatások során – kommentálva a börtönkörülményeket, valamint a fogvatartottak számára biztosított mozgásteret – számszerűsítve javasol néhány minimum standardot. Az EJEB is kifejtette Ananyev és mások Oroszország elleni ügyében, hogy a CPT egyes országjelentéseiből vonható le az a következtetés, miszerint a kínzás elleni bizottság többszemélyes elhelyezés esetén a 4 négyzetméter személyes mozgásteret tartja elfogadhatónak személyenként. Így például az EJEB ítéletében rögzíti, hogy ez a konklúzió vonatkozik a következő jelentésekből: CPT/Inf (2006) 24 (Albania), 93 §; CPT/Inf (2004) 36 (Azerbajdzsán), 87 §; CPT/Inf (2008) 11 (Bulgária), 55, 77 §; CPT/Inf (2008) 29 (Horvátország), 56, 71 §; CPT/Inf (2007) 42 (Géorgia), 42, 51, 61, 74 §; CPT/Inf (2009) 22 (Litvánia), 35 §; CPT/Inf (2006) 11 (Lengyelország), 87, 101, 111 §; CPT/Inf (2009) 1 (Szerbia), 49 §; CPT/Inf (2008) 22 (FYROMacedónia), 38 § (Ananyev and Others v. Russia, 144. bekezdés).

A CPT 2015-ben azonban úgy döntött, hogy mintegy iránymutatásként egy dokumentumban összefoglalja az általa elfogadott mértékeket. Ebben a dokumentumban továbbra is 4 négyzetméter egy főre jutó személyes mozgásteret javasol a bizottság a többszemélyes elhelyezés esetén úgy, hogy ebbe a területbe nem számít bele az illemhely területe. Ez a mérték azonban a testület szerint csak egy *minimum standard*, és ezért meghatározott egy *kívánatos* (álláspontom szerint illuzórikus) *standardot* is javasolva az Európa Tanács tagállamai számára elsősorban új bv. intézetek létesítésének esetére): többszemélyes elhelyezés esetén azt javasolja, hogy az egyszemélyes zárka ideális 6 négyzetméteréhez hozzá kell adni a személyenkénti 4 négyzetmétert. Így az illemhelyet bele nem értve 3 fős elhelyezésénél például a kívánatos mérték legalább 14 négyzetméter ($6\text{ m}^2 + 2 \times 4\text{ m}^2$) lenne. CPT: *Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards*. Strasbourg, 2015. CPT/Inf (2015) 44, p. 3-4.

8 L. Ananyev and Others v. Russia, 144. bekezdés.

9 L. pl. Gégeny v Hungary. Application no: 44753/12, judgment of 16 October 2015. 24. bekezdés.

Mindezek alapján, illetve az EJEB esetjogát alapul véve, a konklúzió az, hogy a strasbourgi testület túlzásúfóltsággal kapcsolatos döntései a következőképpen csoportosíthatók:¹⁰

Többszemélyes elhelyezés esetén az egy főre jutó személyes mozgástér kevesebb, mint 3 négyzetméter:

1. Egyes ügyekben az EJEB úgy foglalt állást, hogy ez a mérték *extrém túlzásúfóltságnak* minősül, ezért a túltelítettség ilyen mértéke már **önmagában sérti az EJEE 3. cikkét, így nem szükséges valamennyi további inadekvát fogvatartási körülmény valóságátartamának egyesével történő feltárása.**

Például *Dmitriy Sazonov Oroszország elleni ügyében*¹¹ a fogvatartottra kevesebb, mint 1 négyzetméter személyes mozgástér jutott. Az EJEB így azt a következtetést vont le, hogy a mozgástér ilyen alacsony mértéke önmagában is elegendő ahhoz, hogy a fogvatartással szükségszerűen együtt járó szenvedés mértékét meghaladja a fogvatartott szenvedése, valamint alkalmas volt szorongás, kisebbrendűségi érzés kiváltására is, így egyértelműen megvalósult az egyezményesértés jelen ügyben.¹²

*Blejușcă Románia elleni ügyében*¹³ a panaszos személyes mozgástere ugyancsak kevesebb volt, mint 3 négyzetméter. Bár a higiéniai körülmények vonatkozásában a felek között nem volt egyetértés, az EJEB leszögezte, hogy nincs szükség valamennyi vitatott körülmény valóságának feltárására, ugyanis a túlzásúfóltság ilyen mértéke már önmagában egyezményesértést eredményez.¹⁴

2. Az ügyek egy másik csoportjában az EJEB leszögezte, hogy a 3 négyzetméter alatti egy főre jutó személyes mozgástér már önmagában sértheti az EJEE 3. cikkét, **azonban ezen megállapítást követően megvizsgálta a további inadekvát fogvatartási körülményeket is.**¹⁵ Álláspontom szerint a további inadekvát körülmények vizsgálatának különösen jogalkalmazói szinten lehet jelentősége, a nem vagyoni kártérítés mértékének megállapításakor.¹⁶

A fent kifejtettekből következik, hogy az EJEB esetjoga e vonatkozásban nem egységes, nem következetes.

10 EUROPEAN COMMITTEE ON CRIME PROBLEMS: *White paper on Prison Overcrowding*. Strasbourg, 2015. p. 22-23.

11 Dmitriy Sazonov v. Russia. Application no: 30268/03, judgment of 1 June 2012.

12 L. 31-32. bekezdés.

13 Blejușcă v. Romania. Application no: 7910/10, judgment of 19 March 2013.

14 L. 43-45. bekezdés.

15 L. pl. Torreggiani and Others v. Italy. Application nos. 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10 and 37818/10, judgment of 8 January 2013, 77. bekezdés; Vasilescu v. Belgium. Application no. 64682/12, judgment of 25 November 2014, 100-104. bekezdés; Melnik v. Ukraine. Application no: 72286/01, judgment of 28 June 2006, 102-103. bekezdés; Karalevicius v. Lithuania. Application no: 53254/99, judgment of 7 July 2005, 36-41. bekezdés; Orchowski v. Poland. Application no: 17885/04, judgment of 22 January 2010, 131-132. bekezdés.

16 Azaz a további inadekvát fogvatartási körülményeket súlyosító körülményekként veszi figyelembe a testület. Vö.: EUROPEAN COMMITTEE ON CRIME PROBLEMS: i. m. p. 23.

A *Kalashnikov kontra Oroszország* ügyben¹⁷ a túlszűfolttság már önmagában sér-tette az EJEE 3. cikkét (fogvatartása során a panaszosnak mindösszesen 0,9-1,9 négyzetméter jutott), azonban emellett még számos inadekvát végrehajtási kör-ülmény előfordult. Így például a kérelmező dohányosokkal volt körülvéve, ezért passzív dohányossá vált. Lehetetlen volt aludnia a fogvatartottnak, mivel a cellá-ban folyamatosan világítottak. Ezenkívül, mivel kevesebb ágy volt, mint ahány fogvatartott, ezért társaival felváltva kellett az ágyat használniuk. A zárka csótá-nyokkal és hangyákkal volt tele. A végrehajtási körülményeket jól tükrözi, hogy *a kérelmező fogvatartása során számos bőrbetegséget és gombás megbetegedést szerzett, amelynek következtében elvesztette körmeit is.*¹⁸

A *Modarca kontra Moldova* ügyben¹⁹ a kérelmező csonttritkulásban szenvedett. Kilenc hónapot töltött egy 10 négyzetméteres cellában három másik fogvatar-tottal együtt. Ha a zárkában található bútorzatot is figyelembe vesszük, akkor a fogvatartottakra fejenként mindösszesen 1,19 négyzetméter mozgástér jutott. A túlszűfolttságon túlmenően az EJEB kifejtette ítéletében, hogy a zárkába na-gyon kevés fény jutott be, nem volt megfelelően fűtve, vagy adott esetben hűt-ve, az elektromos áram és a víz hozzáférhetősége is rendszeresen megszűnt. A kérelmező nem kapott ágyneműt, illetve ruházatot, az étkezőasztal közel volt a WC-hez, és a napi ételre szánt összeget minden fogvatartott esetében 0,28 euróra korlátozták.²⁰

Többszemélyes elhelyezés esetén az egy főre jutó személyes mozgástér 3-4 négyzetméter közötti:

1. A strasbourgi testület *a személyes mozgástér mértékén túl megvizsgálja az egyéb fogvatartási körülményeket*, és ezek – a mozgástér mértékét is figyelembe véve – összességében alapozhatják meg az EJEE 3. cikkének megsértését. A megfelelő személyes tér hiánya mellé párosuló nem megfelelő fogvatartási körülmények²¹ tehát különösen akkor jutnak jelentőséghez az egyezményesértés megállapítása szem-pontjából,²² ha a személyes mozgástér 3 és 4 négyzetméter között biztosított.²³

Inadekvát fogvatartási körülmény lehet például:

- ha nem megfelelő a szellőztetés a zárkában;²⁴
- ha nem választották le megfelelően az illemhelyet az élettértől;²⁵

¹⁷ Kalashnikov v. Russia. Application No: 47095/99, judgment of 15 October 2002.

¹⁸ L. 97-99. bekezdés.

¹⁹ Modarca v. Moldova. Application No: 14437/05, judgment of 10 August 2007.

²⁰ L. 63-69. bekezdés.

²¹ Az EJEB a hivatkozott Ananyev-ügyben különösen a szabad levegőn tartózkodást, a természetes fényt és levegőt, a szellőztetés lehetőségét, a fűtési berendezést, valamint a higiéniai követelmé-nyek betartását emelte ki (149. bekezdés).

²² Vö. Szemesi S., (2014.) p. 88.

²³ L. pl. Idalov v. Russia. Application no. 5826/03, judgment of 22 May 2012, 108. bekezdés.

²⁴ L. pl. Vlasov v. Russia. Application no. 78146/01, judgment of 12 September 2008, 84. bekezdés.

²⁵ L. pl. Belevitskiy v. Russia. Application no. 72967/01, judgment of 1 June 2007, 73. bekezdés.

- ha a cella koszos, rovarok, csótányok, patkányok vannak benne;²⁶
- vagy ha nemdohányzó fogvatartottat dohányzó fogvatartottakkal helyeznek el egy zárkában.²⁷

Az EJEB emellett a döntés meghozatala során figyelembe veszi a túlszúfolt zárkában töltött idő hosszát is.²⁸

A *Longin kontra Horvátország ügyben*²⁹ a horvát kormány nem vitatta, hogy a panaszosra 4 négyzetméternél kevesebb mozgástér jutott, azonban állítása szerint nem a fogvatartott által elmondott méretek voltak a jellemzőek a börtönben. A kormány szerint mind a két zárkában, amelyben fogva tartották a panaszost, 21,2 négyzetméter volt az összterület, amelyre 5-6 ember jutott. Ezzel szemben a panaszos úgy adta elő, hogy 16-20 négyzetméterre 6-7 elítélt jutott. Az EJEB ítéletében kifejtette, hogy akár a kormány, akár a fogvatartott verzióját veszi alapul, az egy elítélre jutó mozgástér a CPT által elfogadott standard alatt marad. Tekintettel azonban arra, hogy a túlszúfolttság nem tekinthető extrémnek (azaz a mozgástér nem 3 négyzetméter alatti volt), önmagában a személyes mozgástér nem vizsgálható, azt egyéb fogvatartási körülményekkel együtt kellett a testületnek górcső alá vennie. Mindkét zárkában öt ágy állt rendelkezésre, asztallal és székekkel együtt, így még inkább lecsökkent a mozgástér. Az illemhelyet nem teljesen választották le az élettértől, és mindösszesen egy méterre volt az asztaltól, így a fogvatartottnak ilyen körülmények között kellett étkezniük, amely tény komoly kérdéseket vet fel a higiéniaival és az egészséges elhelyezéssel kapcsolatban. A panaszos hozzátételegesen napi 22 órát töltött el ilyen körülmények között. Az eset összes körülményét figyelembe véve állapította meg az EJEB az egyezmény sértést.³⁰

*Jirsák Csehország elleni ügyében*³¹ az elítélt két és fél hónapot töltött a panaszában megjelölt börtönben. A fogvatartott kizárólag a túlszúfolttságot kifogásolta. Az EJEB megállapította, hogy 10 fogvatartottra 36 négyzetméter jutott, azaz személyenként 3,6 négyzetméter. Tekintettel arra, hogy a mozgástér 3-4 négyzetméter között volt jelen ügyben, az EJEB nagy alaposággal vizsgálta meg a fogvatartási körülményeket. A strasbourgi testület hangsúlyos szerepet tulajdonított annak, hogy a fogvatartott a munkanapokon 9 órát tölthetett a zárkáján kívül, a munkahelyén. További napi 1 órát lehetett kint a szabad levegőn, valamint ugyancsak adott volt a lehetőség számára, hogy egyéb, zárkán kívüli tevékenységekben vegyen részt. A cella két nagy ablakkal volt felszerelve, így bármikor szellőztethettek a fogvatartottak. A WC-t teljesen leválasztották, zárható ajtóval. Ezeken túlmenően hideg víz rendszeresen rendelkezésre állt a zárkában. A strasbourgi testület tehát valamennyi, kiemelten fontosnak vélt területet megvizsgált jelen ügyben, és arra a következtetésre jutott, hogy nem valósult meg egyezmény sértés.

26 L. pl. Mihăilă v. Romania. Application no. 66630/10, judgment of 11 May 2014, 8-9., 34. bekezdés.

27 L. pl. Florea v. Romania. Application no. 37186/03, judgment of 14 September 2010.

28 L. pl. Kalshnikov v. Russia. Application no. 47095/99, judgment of 15 October 2002, 102. bekezdés.

29 Longin v. Croatia. Application no: 49268/10, judgment of 6 February 2013.

30 L. 58-62. bekezdés.

31 Jirsák v. the Czech Republic. Application no: 8968/08, judgment of 24 September 2012.

tés.³² Külön felhívta a figyelmet arra az EJEB, hogy amennyiben a zárka területe összességében nagy, illetve a fogvatartott mozgási szabadsága széles körben biztosított, az kompenzálhatja a panaszost a szűkös mozgástérrel szemben.³³

2. Ugyancsak meg kell jegyezni, hogy *volt olyan eset*, amikor az EJEB úgy foglalt állást, miszerint ha a fogvatartott személyes mozgástere a testület ítélkezési gyakorlatában elfogadott 4 négyzetméteres standard alatt marad, az már önmagában megalapozhatja az egyezményesítés megállapítását.

Így a *Bulea kontra Románia ügyben*³⁴ arra az álláspontra helyezkedett az EJEB, hogy a kevesebb, mint 4 négyzetméteres mozgástér önmagában elegendő lehet az egyezményesítés megállapításához. Annak ellenére, hogy az egyéb végrehajtási körülmények vonatkozásában nem volt egyetértés a felek között, a testület úgy foglalt állást, miszerint a zárkák túlszűfolttságának ténye önmagában elegendő ahhoz, hogy a testület érdemi következtetéseket vonjon le arra vonatkozóan, hogy a fogva tartás körülményei ellentétesek voltak-e az EJEE 3. cikkében rögzített tilalommal.³⁵

Korábban már kifejtésre került, hogy önmagukban – a mozgástér mértékétől függetlenül – az *inadekvát fogvatartási* körülmények is eredményezhetnek egyezményesítést.

A *Trepashkin kontra Oroszország ügyben*³⁶ az EJEB ítéletében leszögezte, hogy bár a fogvatartott egy 6,6 négyzetméteres zárkában kapott elhelyezést, amely méret önmagában nem vet fel kérdést az EJEE 3. cikkével kapcsolatban, azonban a fogvatartó helyiség egyrészt gyér megvilágítású volt, másrészt 25 napon keresztül nem biztosították a panaszos számára a szabad levegőn való tartózkodást, mivel az annak végrehajtására szolgáló területet ez idő alatt renoválták. Ez pedig a fogvatartott asztmájára is rossz hatással volt.³⁷

A fogvatartási körülmények miatt állapította meg az EJEB a 3. cikk megsértését *X. Törökország elleni ügyben*.³⁸ A fogvatartott homoszexuális volt, akit fogva tartása kezdetén heteroszexuális fogvatartottakkal közös zárkában helyeztek el. Mivel zárkatársai terrorizálták és megfélemlítették, áthelyezték egy magánzárkába, ahol egyébként a fogvatartottak fegyelmi büntetésüket szokták tölteni. A *magánzárk nagyon koszos, patkányjárta volt, és gyér megvilágítású. A zárka 7 négyzetméter alapterületű volt ágygal és WC-vel, viszont mosdót nem helyeztek el benne. Ezek a körülmények nem voltak megfelelőek és a fogvatartott méltóságát sem tartották tiszteletben, így egyértelműen megvalósult a 3. cikk megsértése*.³⁹

32 L. 66-73. bekezdés.

33 L. 64. bekezdés. L. még pl. Valašinas v. Lithuania. Application no: 44558/98, judgment of 24 October 2001, 107. bekezdés.

34 Bulea v. Romania. Application no: 27804/10, judgment of 3 March 2014.

35 L. 47-50. bekezdés.

36 Trepashkin v. Russia. Application no: 36898/03, judgment of 19 October 2007.

37 L. 94. bekezdés.

38 X. v. Turkey. application no: 24626/09, judgment of 27 May 2013.

39 L. 36-45. bekezdés.

Honi szabályozás

A fent kifejtettek azt eredményezik, hogy az *Ananyev-ügyben* meghatározott standard 2. pontjának megfelel a honi szabályozás. Miként az már fentebb kifejtésre került, a hivatkozott ügyben az EJEB úgy foglalt állást, hogy akkor merül fel az EJEE 3. cikke megsértésének erős feltételezése, amennyiben nem biztosított többszemélyes elhelyezés esetén fogvatartottanként legalább 3 négyzetméter személyes mozgástér. A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírásg helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló új Bv. Szabályzatban [16/2014. (XII. 19.) IM rendelet] a „lehetőség szerint” kifejezés megváltoztatása „legalább”-ra⁴⁰ azonban mindösszesen azt eredményezte, hogy a jogi szabályozás nem ütközik az EJEE 3. cikkébe, ellenben in concreto az a jellemző, hogy jelenleg a büntetés-végrehajtási intézetek nem tudnak eleget tenni az új Bv. Szabályzatban deklarált kógens szabálynak.

Meg kell jegyezni, hogy a módosítás ellenére sem felel meg teljes egészében a magyar szabályozás az EJEB által elfogadott gyakorlatnak. Fentebb már részletezésre került, hogy a strasbourgi testület egyrészről a 3 négyzetméteres személyes mozgásteret veszi alapul, másrészről a CPT által meghatározott 4 négyzetméternek is különös jelentősége van az EJEE 3. cikke szempontjából. Az EJEB esetjoga alapján az a következtetés vonható le, hogy az inadekvát fogvatartási körülmények vizsgálatának akkor van kiemelt jelentősége az egyezményesértés megállapítása szempontjából, ha az egy főre jutó személyes mozgástér 3 és 4 négyzetméter közötti. Ugyanakkor, ha biztosított is lenne a gyakorlatban a CPT által, többszemélyes elhelyezés esetén javasolt 4 négyzetméteres mérték, az egyéb inadekvát körülmények is eredményezhetnének önmagukban egyezményesértést. Az EJEB esetjogával így elsősorban az állna összhangban, ha a fogvatartottaknak, többszemélyes elhelyezés esetén, egységesen legalább 4 négyzetméter mozgástér jutna, és ez megfelelő fogvatartási körülményekkel párosulna.

40 Ismeretesen az Alkotmánybíróság a 32/2014. (XI.3.) AB határozatában megállapította, hogy a régi Bv. Szabályzat 137. § (1) bekezdése nemzetközi szerződésbe (Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikk) és az Alaptörvénybe [III. cikk (1) bekezdés] ütközik, ezért annak 2015. március 31-ei hatállyal történő megsemmisítése mellett döntött. Tekintettel ugyanis a hivatkozott szabályozás permisszív jellegére „ad absurdum az sem le[tt volna] jogellenes, ha a jogalkalmazó teljesen megvon[ta volna] a mozgásteret a fogvatartottaktól” [32/2014. (XI.3.) AB határozat 5. bekezdés]. Az Alkotmánybíróság ezért a jogalkotó kötelezettségévé tette, hogy kógens jelleggel határozza meg a fogvatartottak részére biztosítandó mozgástér minimális mértékét (55. bekezdés). L. Juhász Andrea Erika: *Varga és mások kontra Magyarország – az EJEB döntése*. <http://www.ugyvedvilag.hu/rovatok/szakma/varga-es-masok-kontra-magyarorszag-az-ejeb-dontese>

Felhasznált irodalom

- Council of Europe: Commentary to Recommendation Rec(2006) 2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules. Strasbourg, 2005.
- European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards. Strasbourg, 2015. CPT/Inf (2015) 44.
- European Committee on Crime Problems: White paper on Prison Overcrowding. Strasbourg, 2015.
- Juhász A. E.:** Varga és mások kontra Magyarország – az EJEB döntése. <http://www.ugyvedvilag.hu/rovatok/szakma/varga-es-masok-kontra-magyarorszag-az-ejeb-dontese>
- Szemesi S.** (2014): Sok (jó) ember kis helyen? A magyar fegyintézetek zsúfoltságával kapcsolatos kérdések az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában. Büntetőjogi Szemle 2014. 2. sz. 85-88. o.

Az EJEB ítéletei

- Ananyev and Others v. Russia. Application nos: 42525/07, 60800/08, judgment of 10 March 2012.
- Belevitskiy v. Russia. Application no. 72967/01, judgment of 1 June 2007.
- Blejușcă v. Romania. Application no: 7910/10, judgment of 19 March 2013.
- Bulea v. Romania. Application no: 27804/10, judgment of 3 March 2014.
- Dmitriy Sazonov v. Russia. Application no: 30268/03, judgment of 1 June 2012.
- Florea v. Romania. Application no. 37186/03, judgment of 14 September 2010.
- Gégény v Hungary. Application no: 44753/12, judgment of 16 October 2015.
- Idalov v. Russia. Application no. 5826/03, judgment of 22 May 2012.
- Jirsák v. the Czech Republic. Application no: 8968/08, judgment of 24 September 2012.
- Kalashnikov v. Russia. Application No: 47095/99, judgment of 15 October 2002.
- Kalshnikov v. Russia. Application no. 47095/99, judgment of 15 October 2002. ECHR 2002-VI.
- Karalevicius v. Lithuania. Application no: 53254/99, judgment of 7 July 2005.
- Longin v. Croatia. Application no: 49268/10, judgment of 6 February 2013.
- Melnik v. Ukraine. Application no: 72286/01, judgment of 28 June 2006.
- Melnik v. Ukraine. Application no: 72286/01, judgment of 28 June 2006.
- Mihăilă v. Romania. Application no. 66630/10, judgment of 11 May 2014.
- Modarca v. Moldova. Application No: 14437/05, judgment of 10 August 2007.
- Orchowski v. Poland. Application no: 17885/04, judgment of 22 January 2010.
- Torreggiani and Others v. Italy. Application nos. 43517/09, 46882/09, 55400/09, 57875/09, 61535/09, 35315/10 and 37818/10, judgment of 8 January 2013.
- Trepashkin v. Russia. Application no: 36898/03, judgment of 19 October 2007.
- Valašinas v. Lithuania. Application no: 44558/98, judgment of 24 October 2001. ECHR 2001- VIII.
- Vasilescu v. Belgium. Application no. 64682/12, judgment of 25 November 2014.
- Vlasov v. Russia. Application no. 78146/01, judgment of 12 September 2008.
- X. v. Turkey. application no: 24626/09, judgment of 27 May 2013.

VALLÁSI ALAPON SZERVEZŐDŐ RÉSZLEG A SZOMBATHELYI ORSZÁGOS BÜNTETÉS- VÉGREHAJTÁSI INTÉZETBEN

Tömő János

A tanulmányom célja a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben működő vallási részleg bemutatása. Külön figyelmet fordítok a részleg működését biztosító jogszabályi háttérre, de sokkal inkább teológiai oldalról közelítem meg ezt az – egyre több intézetben megjelenő – új reintegrációs módszert. Cikkem tájékoztatást és ösztönzést kíván nyújtani minden bv. intézet dolgozója, illetve a szélesebb közvélemény felé.

„Mivel már sokan megkísérelték, hogy a köztünk beteljesedett eseményeket leírják, jónak láttam én is, hogy elejétől kezdve mindennek szorgalmasan utánajárjak, és sorban leírjak neked mindent.” (vö. Lk1,1-3)

Azt gondolom, hogy ennél pontosabban nem tudnám megfogalmazni jelen tanulmány célját. Egyre több büntetés-végrehajtási intézetben jelennek meg a vallási alapon szerveződő speciális részlegek (továbbiakban: vallási részleg), egyre több helyen találkozhatunk ezekről készült híradásokról a sajtóban, ami azt jelzi, hogy egy olyan újfajta kezdeményezéssel találkozunk a büntetés-végrehajtás berkeiben, ami figyelemre méltó és sokak érdeklődését felkeltette. Mindazon túl azonban, hogy tárgyyszerűen leírom a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben (a továbbiakban: intézet) működő vallási részlegen történő eseményeket, reflektálok is rá mind büntetés-végrehajtás szakmai, mind teológiai oldalról. Merthogy minden esemény az értelmezéssel együtt nyeri el a teljesebb tartalmat. Az értelmezés pedig sohasem objektív, hanem egy bizonyos szemüvegen keresztül történik. Az én szemüvegem pedig – katolikus börtönlelkészként – csakis a katolikus egyházban már kétezer éve dolgozó „kegyelem” lehet.

Egy vallási részlegről soha nem beszélhetünk csupán tudományosnak és objektívnek nevezett szemszögből, mert a hit nem osztályozható, és meghaladja a kategóriáinkat. Így már most az elején elnézést kérek azoktól, akik a mai közfelfogás szerinti tudományos értekezést várnak.

Mit nevezünk vallási részlegnek?

Jelenleg vallási alapon szerveződő részlegen azt értjük, hogy keresztény vallású fogvatartottakat egy olyan meghatározott helyre költöztetünk, ami a börtön többi részlegéről fizikailag el van választva. Az ott elhelyezettek kifejezik, hogy elmélyülten szeretnék gyakorolni hitüket, a börtön előírásainál – több tekintetben – szigorúbb rend szerint kívánnak élni. Rendszeresen részt vesznek saját lelki fejlődésük érdekében a börtönlelkész által felkínált programokon, melynek igénybevétele számukra előnyös megkülönböztetéssel nem jár. Magyarul ez egy olyan körletrészt,

ahol viszonylag alacsonyabbak a börtönártalmak, nagyobb személyes figyelemben részesülnek a fogvatartottak a börtönlelkésztől. Egyébként ugyanúgy élik az „átlag” magyar bv. intézetben elhelyezett elítéltek életét, mint bármely más fogvatartott.

A lelkész gyakorlatilag mentorként van jelen a részlegen, aki abban segít, hogy az illető közelebb kerüljön Istenhez. Nem feladata, hogy erősítse a fogvatartott családi kapcsolatait, de közreműködhet benne. Kiscsoportos foglalkozásokat, egyéni meghallgatást és civilek számára is nyilvános foglalkozásokat szervez. Önkénteseket, segítőköt hív meg, akik szintén képesek a fogvatartottakkal foglalkozni, vallási foglalkozást, előadást, szentmisét tartani. Teológiai szempontból a lelkész feladata, hogy szüntelenül imádkozzon a gondjára bízottakért, adjon meg nekik minden lehetőséget, hogy Istenhez közelebb kerüljenek. Akik pedig már elkötelezték magukat a hit mellett, azokat tanítani is kell arra, hogy meg tudják vallani hitüket szóban és tettben egyaránt.

A vallási részleg célja

A hatályos jogszabályok alapján elmondható, hogy a büntetés-végrehajtás célja, hogy a fogvatartott reintegrációját segítse a társadalomba. A büntetés-végrehajtás szervezete a gyakorlatban egyfajta eszközként és módszerként tekint a vallási részlegre, mint egy újfajta műhelymunkára, ahol olyan egyházi erőforrásokat tud bevonni a zárt rendszerbe, ami új színt hoz az intézet életébe és segíti elérni a büntetés-végrehajtás célját.

A vallási részleg célja a katolikus hit szempontjából az, hogy a fogvatartottak részesüljenek a beavató szentségekben és katakézisben (hitoktatásban), továbbá rendszeresen részt vegyenek szentmisén. Ebben az értelemben semmi különbség nincs civil és fogvatartotti állapot között. A cél mindig az, hogy az illető közel kerüljön Istenhez.

A vallási részleg jogosultsága

A vallási részleg létrehozása nem kötelessége sem a bv. intézetnek, sem a börtönlelkésznek. Úgy gondolom, hogy a börtönben történő vallási foglalkozások ugyanolyan hatékonyak, ha a fogvatartottak nincsenek egy helyre költöztetve. A civil életben sem költöznek össze a vallásos emberek. Nem találunk erre vonatkozó utasítást sem az ősegyház életében, sem későbbi korokból.

A vallási részleg létrehozásának oka leginkább az a praktikus megfontolás lehet, hogy a lelkileg aktívabb fogvatartottakat így könnyebb az intézetnek kezelni, mozgatni. Mivel nagy távolságok vannak az intézeten belül, előfordulhat, hogy egy vallási foglalkozásra tizenhét szintről kell lekísérni a fogvatartottakat, tehát egy időben tizenhét körletfelügyelőnek kell(ene) összehangolt tevékenységet végezni.

Sokkal nagyobb eséllyel megy végbe a tényleges reintegráció, ha minél szélesebb spektrumban figyelnek oda a fogvatartottakra. Egészen más bizalmi fórumot képes biztosítani a lelkész, mint akár a reintegrációs tiszt, akár a pszichológus. Amennyiben a vallási részleg valóban eléri a célját, működik a valódi kommunikáció, akkor ott csökkenő fogvatartási kockázatokkal lehet számolni a többi részleghez képest. Mivel gyakorlatilag folyamatos a kommunikáció a fogva-

tartottak és a személyi állomány között, rendszerezsek a programok, ezért a dinamikus biztonság is növekszik.

Leginkább azonban azt a fajta műhelymunka jelleget emelném ki, ahol az emberi kreativitás talán a legerősebb módon jelenik meg a bv.-i tevékenységben. A büntetés-végrehajtási munka alapvetően végrehajtói, és nem kreatív munka. Bár a jogi környezet mindinkább igyekszik serkenteni az új részlegek beindítását és működtetését, a valóságban a minimális kockázatra való törekvés, és adott esetben az adminisztrációs túlterheltség miatt a személyi állomány kevésbé fogékony az új lehetőségek alkalmazására.

Teológiai megfontolás: a katolikus hagyomány ismeri a vallási indíttatású közösségépítést, hiszen a szerzetesség is meglehetősen hasonló alapokon nyugszik. Felnőtt emberek úgy döntenek, hogy belső indíttatásra elköteleződnek arra, hogy az imádságnak éljenek. A karthauzi szerzetesek gyakorlatilag egyszemélyes zárkákban élnek, az ebédet „tátikán” adják be nekik, és némasági fogadalmat tesznek. Tehát a szerzetesi hagyománnyal több tekintetben párhuzamba állítható egy vallási alapon működő körlet rész.

Motiváció a gyakorlatban

Parancsnoki intézkedés szabályozza, hogy az itt elhelyezett fogvatartottak:

- fényképes azonosító kártyával szabadon mozoghatnak az imaterem és a zárka között kijelölt útvonalon;
- a havi soros beszélőn felül, istentisztelettel egybekötött családi beszélőn vehetnek részt, melynek időtartama másfél óra;
- a havi soros látogató fogadás elválasztó paraván nélküli asztal mellett történik;
- zárkájuk falát díszíthetik, a falon polcot helyezhetnek el és rajta virágokat tarthatnak;
- a szabad levegőn tartózkodás ideje alatt a sétaudvaron sport tevékenységet folytathatnak.

Látható tehát, hogy nagyon fontos motivációs eszköz a szabad mozgást biztosító kártya, a paraván nélküli látogató fogadás és a gyakoribb sportfoglalkozás. Ezen kívül fontos szempont, hogy a zárkaajtók nyitási ideje jóval hosszabb, mint a hagyományos fegyházas vagy börtönös részlegen. Vannak kötelező és választható programok. A választható programok célja, hogy döntési helyzetbe kerülhesen a fogvatartott, mellyel fejlődik az önbecsülése, felelősségérzete, csökkennek a börtönártalmak.

A Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben működő vallási részleg létrejöttének körülményei, historia domus

Tanulmányi úton vettünk részt 2014. júniusában egy kisebb delegációval a Váci Fegyház és Börtön vallási (APAC) részlegén. Az ottani tapasztalatok azt igazolják, hogy eredményesen lehet dolgozni a fogvatartottakkal. Bár, a váci körletet APAC-

nak nevezik, valójában nem azonosítható teljes mértékben az eredeti dél-amerikai modellel. Mindig felmerül a kérdés, hogy át lehet-e venni egy másik országban működő, jogi és kulturális eltérésekkel rendelkező módszert a mai magyar börtönhelyzetbe. Úgy tűnik, hogy bár inspirációt lehet meríteni, azonban tudnunk kell, hogy amit megvalósítunk, az nem ugyanaz lesz, mint az eredeti. Ugyanez elmondható a szombathelyi kezdeményezésről is: bár a váci részleg mintaként szolgálhat, mégsem lehet cél, hogy ugyanazt létrehozzuk egy másik közegben.

Az intézetben 2014. október 29-én kiadott 34/2014. számú parancsnoki intézkedéssel kijelöltek 3 zárkát a 12 fő fogvatartott részére, ez volt a vallási részleg „demó” változata. A fogvatartottak kiválasztása a börtönlelkész javaslata alapján történt, a heti két alkalommal sorra kerülő vallási foglalkozások jó terepet biztosítottak a fogvatartottak személyiségének alaposabb megismeréséhez. A részlegre kerültek helyzete több tekintetben hátrányos volt. Egyrészt női fogvatartottakkal voltak egy részlegen elhelyezve, ebből számos szervezési, mozgatási nehézség származott, másrészt az állomány jelentős része nem volt érzékenyítve az új helyzetre, melyekből később problémák is keletkeztek. A női fogvatartottak mozgatása miatt gyakran volt zárás, a sétát időnként nem lehetett az udvaron végrehajtani, helyette a tetőn kialakított zárt, ráccsal fedett sétaudvart kellett használni. Ezzel a sportolási lehetőségeik is jelentősen korlátozottá váltak. Mivel várható volt, hogy ez csak egy átmeneti megoldás, ezért a foglalkoztató helyiséget sem lehetett az igényeknek megfelelően felújítani, dekorálni ráadásul azt munkáltatásra is használták a női fogvatartottak részére, tehát lényegében a helyzet nem lett jobb az első szakaszban jelentkezettek részére. Viszont annyi haszna volt, hogy nagyjából modellezni lehetett, hogy milyen programokra van igény, milyen jellegű foglalkozásokat kell tartani, és milyen nehézségekre lehet számítani.

2015. szeptember 11-én újabb parancsnoki intézkedés (73/2015. számú) jelent meg, ami szabályozza a jogerős férfi elítéltek speciális elhelyezését biztosító vallási részleg működését.

Ekkor az újonnan átadott A2 épület II. emeletén negyvenöt fő fegyház és börtön fokozatú elítélt részére kilenc zárkát alakítottak ki, tehát létrejött a legnagyobb vallási részleg Magyarországon.

A vallási részleg működésének alapelvei

Önkéntes civil segítők bevonása

Egy negyvenöt fős vallási részleg működtetése elképzelhetetlen civil segítők nélkül. Ők azok, akik idejüket és nemritkán anyagi forrásaikat sem kímélve vezetik, támogatják a fogvatartottakat és segítik a bv. intézet munkáját. Az önkéntesek által végzett szolgálatok előnyei: emberiség, motiváltság, önzetlenség, ingyenesség, erőteljes keresztény szerepmodellek.

Az önkéntesek közé hívjuk a helyi közösség példás keresztény tagjait, a szükséges szolgáltatások biztosítására alkalmas személyeket (pszichológus, teológus, pap, tanár), illetve szabadult fogvatartottakat az erőteljes modellértékük miatt.

Imádság és csend

Az imádságon itt nem liturgikus összejöveteleket értek, melyeket felszentelt pap vezet, hanem egyrészt a fogvatartottak magánimáit, melyeket a zárkában végeznek, másrészt kötött imádságokat, melyeket reggelente az intézet kápolnájában, közösségben mondanak. Az imádságnak számos jótékony hatása van: összeszedetté teszi az embert, lelki békét, nyugalmat ad az imádkozónak, alapvetően a mentális túlélést, a stressz levezetését is segíti. Az imádság növeli a kreativitást, különösen, ha az imádkozó felfigyel belső indíttatásaira, melyek jó dolgok megtételére ösztönzik. A kötött imádságok segítséget jelentenek érzelmileg nehéz szituációk feldolgozásához, szóbeli megfogalmazásához. Egy szorongó fogvatartott számára kifejezetten stresszoldó a hatásuk.

Szabadult fogvatartottak bevonása

Ez egy nagyon kényes kérdés, mivel érthető módon kockázatot jelenthet egy szabadult fogvatartott bevonása a reintegrációs folyamatba. Azonban megfelelő előzetes szűrés és kontroll mellett nagyon eredményes munkát tud végezni egy ilyen önkéntes, mivel belülről ismeri a fogvatartottak világát és modellértéke még erőteljesebben jelenik meg. Pillanatnyilag egy fő jár be az intézetbe – parancsnoki engedéllyel – önkéntesen, heti egy alkalommal, aki 2012-ben szabadult és jelenleg pszichológusként dolgozik külföldön. Nagy segítséget jelent szuicid prevenció területén, illetve vallási jellegű csoportfoglalkozások lebonyolításában.

Lelkiismeret vizsgálatra és bűnbánatra nevelés

Az emberi lelkiismeret folyamatos önvizsgálatra ösztönöz. Szükséges felismerni a rossz dolgokat és megkülönböztetni a jó dolgoktól, erényektől. Fontos, hogy megbánjuk a felismert rossz dolgokat, bűnöket és elítéljük azokat, de nem úgy, mintha azok tőlünk függetlenek lennének, hanem mint amikért felelősséggel tartozunk, mert mi követtük el őket. A szívbeli megtöretés a normális keresztény élet része. Annak következménye, hogy reálisan látjuk a rossz dolgainkat és nem mentegetőzünk, hanem önmagunkat vádoljuk. Ettől a ponttól egyes pszichológiai irányzatok óva intenek mindenkit, mondván, hogy önmagunk elítélése káros folyamatokat indíthat be. A keresztény hit azonban pontosan erre a bűnbánatra akar elvezetni minket, segít megélni a bűn miatti fájdalmat és nem elnyomni vagy tompítani akarja azt. Valós megtérés csakis valós bűnbánat következtében történhet. Amíg az ember nem bánja ténylegesen a bűneit, addig nem érzi, hogy szüksége lenne megváltásra. Ha pedig nem érzi szükségét a megváltásnak, akkor nincs feloldozás. A vallási alkalmakon rendszeresen van lelkiismeret vizsgálatra történő felhívás és a fogvatartottaknak lehetőségük van szentgyónáshoz járulni. A gyónás során elmondják a papnak az elkövetett bűneiket, aki Jézus nevében feloldozza őket. Rendszerint nagy megkönnyebbülést jelent a gyónónak, amikor ezt hallja: „feloldozlak téged bűneidről az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében”. A feloldozást követően azonban rendszerint lecsökken, vagy megszűnik az önvád és helyébe a jóvátétel utáni igény

jelenik meg. Épp ezért nagyon fontos, hogy a fogvatartottnak lehetősége legyen egyfajta jóvátételi munkára, feladatra, amit önként tehet a köz érdekében.

Alpha kurzus

Az Alpha kurzus egy tizenkét alkalmas, tematikus, csoportos lelkgyakorlat. Minden alkalom során a résztvevők megnéznék egy húszperces motivációs kisfilmet, amit csoportos beszélgetés követ. Minden kisfilmben szerepel három kérdés, ezek a kérdések képezik a beszélgetés tárgyát. Az alkalmat a börtönlelkész vagy egy bejáró önkéntes koordinálja. Tárgyi feltételnek pedig elég egy laptop és egy projektor. A kisfilmek témái a következők: Jézus élete, szerepe a történelemben, kicsoda a Szentlélek, mit jelent megtérni, mi a hit, létezik-e sátán, érdemes-e imádkozni, miért fontos az egyház.

A kurzus tartalma és megvalósítása nem feltétlen egyházhoz kötött, viszont hazánkban leginkább katolikus körökben ismert igazán. Így ökumenikus szellemben – mindenki számára – segíti a belső lelki felismerést és az Istenhez fordulást. A program tartalma, célja, módszere segíti a résztvevőket a bűnnel való szakításban, a helyes értékek felismerésében, a felelős döntéshozatalban, az értelmes élet lehetőségének és a változás szükségességének felismerésében. Mindezen folyamatok és lehetőségek segítik a büntetés-végrehajtást abban, hogy a reintegrációs célokat hatékonyabban megvalósíthassa. A program haszonnal szolgálja a lelkészi és az intézeti munkát is. Az Alpha kurzus alapvető céljában hasonlatos a számos intézetben már megvalósult cursilló céljaihoz, viszont nem egy intenzív alkalom keretében kívánja azt elérni. Ezenkívül jobban megvalósítható előzetes fogvatartottak körében a tematikus felosztás és a lebonyolítási formájából következően. A programot 2015 szeptemberében kezdtük el a szombathelyi intézetben, eddig három kurzust tartottunk. Mind ez ideig elég jó eredményekről lehet beszámolni. Alapvető tapasztalat, hogy a résztvevők fele a kurzus során gyónást végez, sokszor nagyon hosszú idő után, majd heti rendszerességgel részt vesz a közösségi vallásgyakorlási alkalmakon. Ezen túlmenően javul a kommunikációs és problémamegoldó képességük, toleránsabbak lesznek egymással.

A liturgia szerepe

II. János Pál pápa fogalmazta meg, hogy a szentmise a keresztény élet forrása és csúcsa. A mise a világon mindenhol ugyanazt jelenti, ugyanazok a részek ismétlődnek minden országban. Tehát ez egy közös nyelv, amelyet a börtönben és a börtönön kívül ugyanúgy ért minden hívő. A fogvatartottak jelentős része meg van keresztelve, életében legalább egy alkalommal volt már szentmisén. Gyakori tapasztalat, hogy a fogvatartottak, akik először vesznek részt az intézetben misén, nagyon jól tudják, hogy mikor kell felállni, letérdelni, hogyan kell keresztet vetni, sőt sokan még a válaszokat is ismerik. Ez tehát egy olyan adottság, amit érdemes figyelembe venni és építeni rá. A liturgia sajátosan hat az emberi lélekre. Először is megnyugtatja, hiszen a résztvevő tudja, hogy nem neki kell valamit produkálni, hanem valamilyen csupán részt kell vennie, ami hat rá, ha nyitott. Jól látható a vallási részlegen elhelyezett fogvatartottaknál, hogy a mise után sokkal nyitottabbak a foglalkozásokon. Az is tapasztalat, hogy a mise után szívesen maradnak ott a kápolnában, de

nem egymással beszélgetni, hanem néma csendben imádkozni. A szentmise, az áldozatbemutatás kiemelkedően fontos, hiszen a katolikus egyház által legalizált módon itt történik meg Isten és az ember találkozása, és lesz nyilvánvalóvá a hívő embernek az egyházhoz való kapcsolódása azáltal, hogy részesül a szentostyából.

Fogvatartottak önkéntes részvétele

Ez egy olyan alapelv, aminek érvényre jutása meghatározza a részlegen elérhető eredmények szintjét. Ha valóban nyitottak a fogvatartottak, akkor nagyon látványos változás mehet végbe az életükben. Tulajdonképpen az egész rendszernek hasznára lesznek azzal, hogy nem akadályozzák az intézet dolgozóinak munkáját, elfogadják a szabályokat, együttműködőek lesznek. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy azoknak jobb a helyzete, akik nyugodtabb körülményeket, rendszeres vallásgyakorlási lehetőséget keresnek. Amikor idekerül egy fogvatartott, nem biztos, hogy ez a fő motivációja, de gyakran előfordul, hogy a foglalkozások hatására a motiváció növekszik. Ha azonban az illető ezzel továbbra sem tud azonosulni, akkor lehetősége van a részlegről történő kihelyezésre.

Sport, mozgás

A sport és a szabad levegőn tartózkodás alapvetően fontos a mentális és fizikális túléléshez a börtönben, illetve a börtönártalmak csökkentéséhez, ezen túlmenően pedig közösségépítő jellegű is. A sport segít levezetni a felesleges energiát, jótékony hatása van a szervezetre, így a lelki egyensúly könnyebben megőrizhető. Szent Pál tanítja, hogy testünk a Szentlélek temploma, tehát a keresztény ember felelős a saját egészsége, testi épsége megőrzéséért. Az egész fizikai valónk, az egészségünk Isten ajándéka. Amikor tehát a testünket gondozzuk, azt felfoghatjuk úgy is, mint Isten parancsának, akaratának való engedelmességet, együttműködést.

Összegzés

Jelen tanulmányban áttekintettük a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben működő vallási részleg célját, létrehozásának indokoltságát, az alapítás körülményeit, motivációs rendszerét, és a körlet napi működésének alapelveit. Az eddig elvégzett lelkiismeretes munka és az elért eredmények nagy bizakodásra adnak okot, azonban nem felejtjük el Szent Pál apostol gondolatait: „Nem azon fordul a dolog, aki erőlködik vagy törekszik, hanem a könyörülő Istenen.” (vö. Római levél 9,16)

Jelen tanulmány megírásakor támaszkodtam Takács Péter kollégám APAC témában írt tanulmányára¹.

Felhasznált irodalom

Takács P. (2015): APAC. Kézirat

¹ Takács P. (2015)

AZ EGYÉNIESÍTÉS, A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI PÁRTFOGÓ FELÜGYELŐ ÉS A CSALÁDI DÖNTÉSHOZÓ CSOPORTKONFERENCIA (CSDCS) SZEREPE AZ ELÍTÉLTEK SIKERES REINTEGRÁCIÓJÁBAN

Molitorisz Roland – Franka Botond Mihály

A helyreállító szemlélet egy régi-új intézménye a társadalmi igazságszolgáltatásnak. Alapvető feladatként nem csak az állam büntető igényének kielégítését/kiegészítését képes ellátni, hanem értékelhető módon reparálja az emberi kapcsolatokban keletkezett, jogsértés okozta károkat. A törvényben meghatározott szabadságvesztés végrehajtása mellett azonban szem előtt kell tartani a prevenció célkitűzéseket is. Az újbóli bűnismétlés elkerülésére, és a visszailleszkedés sikerének érdekében szükség van újabb intézményesített reakciók kidolgozására, amelyek összhangban vannak a büntetés-végrehajtási célok és feladatok rendszerével. A tanulmány célja egy olyan módszer bemutatása, amely a büntetés-végrehajtás zárt intézeti viszonyaihoz adaptált helyreállító technikának a sikeres, megvalósított formája.

„A segítők mindig készen állnak.
(...)De addig nem indulhatnak a segítségedre,
míg te – önmagadtól – a föltápáskodás
és fölemelkedés nagy erőfeszítéseit nem teszed meg.”
Müller Péter

A 2013. évi CCXL. törvény – a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (továbbiakban bv. kódex) egyértelműen meghatározza a szabadságvesztés végrehajtásának feladatát és célját: „A büntetés-végrehajtás feladata a büntetési célok érvényesítése a büntetés, illetve az intézkedés végrehajtásán keresztül, azzal a célkitűzéssel, hogy a végrehajtás során az egyéniesítés szempontjait biztosítani kell annak érdekében, hogy az megfelelően szolgálja az egyéni megelőzési célok elérését.”¹

Ez a célkitűzés azt jelenti, hogy a büntetőeljárásban és a büntetőjogban megjelenő egyéniesítés a büntetés-végrehajtásban is kiemelkedő figyelmet és szerepet kap. Az egyéniesített végrehajtás hosszú távon a visszaesési arányok csökkenéséhez – az újbóli bűnelkövetés megelőzésével –, és a sikeres reintegráción keresztül a társadalmi elfogadottsághoz és normakövető magatartáshoz vezethet.

A büntetés-végrehajtás szemléletének progresszív jellegét jól kifejezi az új bv. kódexben megjelenő szabályozás – mint az önkéntes együttműködésen alapuló rezsimbe sorolás, az egyéniesített reintegrációs program –, valamint az olyan új

1 A 2013. évi CCXL. törvény – a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 1.§(1)

lehetőségek, mint a resztoratív (helyreállító) szemléletnek és technikáknak az alkalmazása. Ilyen resztoratív szemléletet tükröző szabályozás a fegyelmi eljárás során a reintegrációs tisztek által alkalmazható közvetítői eljárás. A reintegráció sikerét nagymértékben növelheti a resztoratív technikák minél szélesebb körű bevezetése a büntetés-végrehajtási célok és feladatok megvalósítása során.

Miről is beszélünk, ha a resztoratív szemlélet kifejezést használjuk? A „resztore” szóból kialakult kifejezésen – ami visszaállítást, helyreállítást jelent – tulajdonképpen egy konfliktus által megbillent egyensúlyi állapot újbóli egyensúlyba helyezését, negatív állapotból pozitívba fordítását kell érteni.

A helyreállító szemléletet az ősi, tradicionális közösségek is ismerték és alkalmazták. Már akkor felismerték, hogy az egyén nem képes saját konfliktusát a közösség számára is kielégítő eredménnyel megoldani, ezért egy közvetítői funkciót betöltő személy részvételével oldották fel a keletkezett ellentéteket. Az ősi társadalmakban, közösségekben mindig megtalálható volt az a személy – a közösség öregje, bölcse, sámánja, filozófusa, papja –, aki az egyéni szempontok figyelembevételével a konfliktus résztvevőit a megfelelő irányba „terelve”, közös álláspontot tudott kialakítani. A kialakult megállapodás pedig egyaránt szolgálta az egyén és a közösség érdekeit is.

A társadalmak és jogrendszerek fejlődése során a resztoratív szemlélet soha nem szűnt meg – csak az informális szabályozás a formális szabályozás mögé szorult, annak árnyékában működött tovább. A történelem során a közösségekben jelen voltak azok a „döntőbírók”, akik nemcsak a törvény igazságát, hanem az emberiség követelményét is szem előtt tartották, hiszen igazságos döntéshozatalra az egyén szubjektumának figyelembevételével kerülhet csak sor.

A resztoratív szemlélet a XX. század derekán került újból előtérbe Kanadában és az Amerikai Egyesült Államokban. Ezt követően Európa több állama is alkalmazta – Egyesült Királyság, Norvégia, Svédország – a '70-es, és a '80-as években alternatív megoldásként a resztoratív technikákat, eredményeik alapján pedig az Európai Unió² is a fejlődés meghatározó és követendő útjának jelölte ki.

A resztoratív szemléletet fokozatosan vette át a polgárjogtól a büntetőeljárás jog, majd a büntetőjog, és végül a büntetés-végrehajtási jog is magába fogadta. Megvalósításához elengedhetetlen a fogvatartottak együttműködése, a gyakorlati alkalmazás során pedig az egyéni szükségletek felmérése a helyes döntés elősegítésének érdekében. A resztoratív szemlélet végső célja, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás által létrejöjjön a mindenki számára kielégítő jóvátétel és/vagy megbékélés. A retributív igazságszolgáltatástól az önkéntesség – párbeszéd – jóvátétel/megbékélés hármas szerves egysége különbözteti meg.

A resztoratív szemlélet bevezetését empirikus vizsgálatok előzték meg, melyek célja annak felmérése volt, hogy az elméleti tudást hogyan és milyen for-

2 A vitás ügyek rendezésének elsődleges alternatív megoldásként a polgári jogban alkalmazták, megjelenése az ún. „Zöld Könyvben” történt.

mában lehet átültetni a gyakorlatba. A gyakorlati kibontakozásához többek között hozzájárult a MEREPS³ projekt kutatása, amelyet a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben, valamint a tököli Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében végeztek. Több – helyreállító szemléletet tartalmazó – program futott az intézetekben létrehozott fókuszcsoporthoz, melyek eredményei hozzásegíthetik a helyreállító igazságszolgáltatás palettájának mind szélesebb körű bevezetését. A MEREPS projektben kipróbált gyakorlatot folytatta a Balassagyarmati Fegyház és Börtön a TÁMOP 5.6.3 kiemelt projekt keretén belül, ahol 60 fő fogvatartott vett részt konfliktuskezelési, kommunikációs és életvezetési tréningben, amit sikeresen teljesítettek.

A sikeres reintegráció az egyéniesítésen keresztül

Reintegráció (visszaállítás, visszahelyezés) alatt minden olyan programot, tevékenységet értünk, amely elősegíti, támogatja a társadalomba történő visszailleszkedés hatékonyságát, a visszaesés esélyének minimalizálásával. A sikeres társadalomba történő visszailleszkedés három fő pillérre épül: a befogadó környezetre, a letelepedésre és az elítélt részére történő szakismeret vagy képzés átadására, ami a munkába állás lehetőségét biztosíthatja. Mindháromnak meg kell valósulnia ahhoz, hogy sikeres reintegrációról beszéljünk. Hiányuk esetén az elkövetők egy életre bűnözőként stigmatizálódnak, elvesztik támogató közösségeiket, a befogadó környezetüket – családjukat, barátait –, személyes kapcsolataik károsodást szenvednek. Az érintett elítélteknél ez azt jelenti, hogy majdnem lehetetlenné válik számukra a szabadulás után a megélhetést szolgáló munkahely megtalálása, a lakáshelyzetük és az életkörülményeik biztosítása, javítása, és így a visszaesés elkerülése.

A reintegrációs tevékenységek, programok, tréningek az újbóli bűnelkövetés csökkenését – az elítéltek egyéni igényeit, képességeit, érdeklődési körét és személyiségét figyelembe véve –, a társadalomban elfogadott magatartás közvetítésével érik el. Ehhez elengedhetetlen az elítélt részére összeállított egyéniesített program. A sikeres reintegrációhoz vezető út fontos része a bűnelkövetés fel-, és beismerése az elítélt számára. Ha ez megtörténik, lehetőség nyílik a jóvátételre, illetve az okozott érzelmi és anyagi károk helyreállítására a börtönviszonyok keretei között is, amit a resztoratív módszerek börtönre adaptált változatainak – mint a közvetítői eljárás – fokozatos bevezetése biztosíthat. A család bevonása, aktív szerepvállalása, és a velük történő kommunikációnak az a formája, ahol az elkövetett cselekmény által keltett érzelmek és gondolatok kifejezésre jutnak, lehet a következő lépcső a még sikeresebb reintegráció eléréséhez.

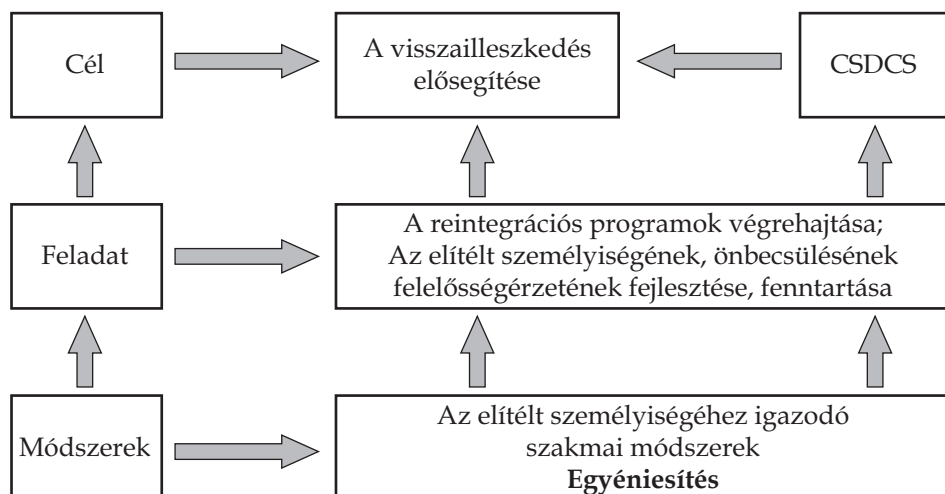
3 MEREPS: Mediation and Restorative Justice in Prison Setting, magyarul Mediáció és helyreállító igazságszolgáltatás a büntetés-végrehajtásban.

Resztoratív módszerek alkalmazása a büntetés-végrehajtásban

A résztoratív (helyreállító) igazságszolgáltatás egy olyan eljárás, amelynek elsődleges célja a bűncselekmény elkövetése miatt kialakult kár anyagi vagy érzelmi (lelki) helyreállítása. Kiemelt hangsúlyt kell fektetni arra, hogy mind az elkövető, mind pedig a sértett, illetve a bűncselekmény által érintett közösség tagjai önkéntes alapon és közvetlenül vegyenek részt a káreseményre adott válaszok, szankciók kidolgozásában, a helyreállításban. Az eljárás célja, hogy az elkövető felvállalja és megbánja tettét, valamint tisztán lássa azok következményeit. A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben alkalmazott egyik ilyen résztoratív módszer a Családi Döntéshozó Csoportkonferencia (továbbiakban: CSDCS). A CSDCS az elítéltek társadalmi reintegrációját elősegítő eljárás, amit az elítélt szabadságvesztés büntetésének félbeszakítása előtt, illetve a szabadulásra történő felkészítés kapcsán lehet alkalmazni. A maori hagyományokra épülő módszert először 1989-ben Új-Zélandon foglalták a gyermek-, ifjúság- és családvédelmi törvénybe. Lényege, hogy a fiatal elkövetők tágabb családi körét is bevonják magatartásuk következményeinek megállapításába és az ezt követő döntésbe. 1991-ben egy ausztrál rendőrtiszt – Terry O' Connell – annyival bővítette ki a konferenciamodellt, hogy az áldozatot, az áldozat családját, baráti körét, valamint az elkövető barátait is bevonta a beszélgetésbe. Az 1990-es évek közepétől Ted Wachtelnek köszönhetően használják a CSDCS-t Kanada bizonyos körzeteiben, meghökkenő eredményeket produkálva. „A legtöbb kanadai közösségben a fiataikorú elkövetők 40%-a visszaeső. Sparwoodban, ahol a vizsgálatot megelőző két évben gyakorlatilag minden fiatakorúak által elkövetett bűncselekményt konferencián, és nem bíróság előtt tárgyaltak, a visszaeső bűnelkövetők száma 1995-ben 8,3 %-ra 1996-ban 2,9 %-ra csökkent.”⁴ „További adatok: a kutatási eredmények szerint az áldozatok 96%-a, az elkövetők 97%-a elégedett a konferencia módszerével; s az elkövetők 94%-a eleget tett a jóvátételre vonatkozó kötelezettségvállalásainak.”

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben alkalmazott konferenciamodell egyik sajátossága, hogy a sértett nem vesz részt benne, emiatt nem történik meg a bűncselekmény által okozott kár jóvátétele az áldozat részére. Ennél a módszernél a sértetti pozíciót a civil személyek, önkormányzati intézmények képviselői jelenítik meg. Ezzel a konferenciamoddellel a családi konfliktusok rendezésére, a reintegráció előkészítésére, a konfliktusok kezelésére, a reszocializációt elősegítő közösségépítésre van mód.

4 Wachtel, T. (1997) p. 107.

1. ábra: A szabadságvesztés büntetés hármass rendszere az egyéniesítés és a CSDCS végrehajtásának ábrázolásával

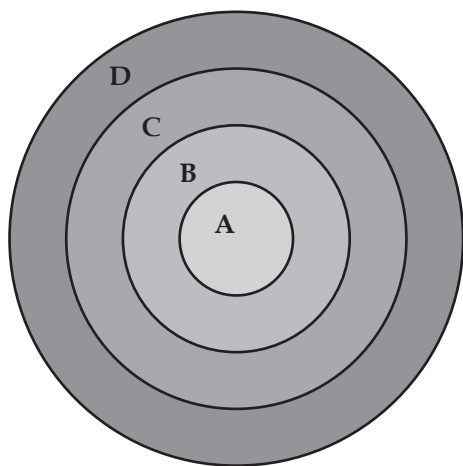
A Családi Döntéshozó Csoportkonferencia menete

A büntetés-végrehajtási intézetben lefolytatott CSDCS másik sajátossága, hogy minden egyes lépés – a kezdeményezéstől, az előkészületeken át, a megvalósuló konferencián keresztül – a bv. intézet parancsnokának engedélyével történik. A konferenciát kezdeményezheti az elítélt, egyéb személy (törvényes képviselő, civil szakember) és a személyi állomány tagja (lelkész, pszichológus, reintegrációs tiszt, bv. pártfogó felügyelő). A kezdeményező – elítélt esetében a kezdeményezés a reintegrációs tisztjén keresztül történik – felkeresi és tájékoztatja a facilitátort a konferencia szükségességéről, aki ezután megkezdi a CSDCS előkészületeit (a kezdeményezés az esetek 90%-ában a személyi állomány részéről történik a szabadulásra történő felkészítés kapcsán). A facilitátor a csoportos folyamatokat, megbeszéléseket levezető pártatlan személy. Nem szól bele a tartalomba, de biztosít egy folyamatot ahhoz, hogy minél jobb eredménye legyen a csoportos megbeszélésnek (pl. stratégiatervezés, döntéshozás, mit mi után kell megbeszélni, hívó kérdéseket hoz, olyan gyakorlatokat épít be, amelyek a cél elérését segítik). Biztosítja a résztvevők egyenlőségét, és a csoport által alkotott szabályok betartását.

A CSDCS előkészületi szakaszai

Az első lépés az elítélt személyes találkozója a facilitátorral. Ez egy 1,5-2 órás beszélgetés, ahol a facilitátor tájékoztatja az elítéltet, felméri az igényeit, feltérképezi a motivációs lehetőségeket. Megtörténik annak a 4-5 fontos kérdésnek a tisztázása, amelyre a szabadulásra történő felkészítés kapcsán kezdeményezett CSDCS fog épülni. Ezek általában a következők: munkalehetőség, lakhatás, hogyan fogadja az elítéltet a család a szabadulása után, hogyan kezelje majd szabadult-

ként a konfliktushelyzeteket, hogyan fogadják őt az emberek a lakóhelyén. Majd azoknak a körét kell feltérképezni, akik ezekben a kérdésekben segítséget tudnak nyújtani az elítélt számára.

- A:** Elítélt
- B:** Az elítélt közeli hozzátartozói
(pl. anya, apa, feleség, gyerek)
- C:** Az elítélt egyéb hozzátartozói
(pl. nagyszülő, unokatestvér),
barátai, ismerősei
- D:** Külsős segítők
(pl. polgármester, kisebbségi
önkormányzati képviselő, mentor,
pártfogó felügyelő, civil szervezet
tagja)

2. ábra: A Családi Döntéshozó Csoportkonferencia lehetséges résztvevőinek feltérképezése

A facilitátor a fenti rajz segítségével teszi ezt meg. A lehetséges résztvevők köre 4 csoportból áll, a feltérképezés folyamatát a belső körtől kezdi és halad fokozatosan kifelé. A belső kör (A) az elítéltet jelképezi, a második kör (B) azokat a családtagokat, akik nagyon közel állnak az elítélthez. A harmadik kör (C) azokat a családtagokat, barátokat és ismerősöket jelenti, akikkel nem olyan szoros a kapcsolat, a külső körbe (D) pedig azokat sorolja, akik nem tartoznak a családhoz, de a konferencia valamely fő kérdésében segítséget tudnak nyújtani. A CSDCS lehetséges résztvevőinek feltérképezése után, az első beszélgetés lezárásaként az elítélt kap még egy feladatot a facilitátortól. Két listát kell készítenie: egyet azokról a személyekről, akiket érintett a börtönbe kerülése (ebben le kell írnia részletesen, hogy hogyan érintette őket és mit tehet értük), a másik listán a konferencia feltérképezett lehetséges résztvevőinek elérhetőségeit kell feltüntetnie, majd a két listát át kell adnia a reintegrációs tisztjének.

A reintegrációs tiszt az intézet parancsnokának engedélyével átadja a listákat a facilitátornak, ezzel kezdetét veszi a CSDCS előkészítésének második lépése: az érintettekkel való kapcsolatfelvétel, akiknek felkeresése és tájékoztatása után, a facilitátor feltérképezi az igényeiket és azt, hogy az elítélt által felvetett kérdésekben ki milyen segítséget tud nyújtani, ki melyik problémát tudná megoldani, részt tud-e venni a konferencián. Ezt követően pedig megtörténik a meghívásuk.

Az előkészítés harmadik lépésében újabb találkozásra kerül sor a facilitátor és az elítélt között. Ez már csak egy rövid tájékoztatásból áll, ahol a facilitátor ismerteti az elítélttel a CSDCS időpontját, a résztvevők személyét, az érintettek által felmerült igényeket, és felvilágosítja a konferencia menetéről. A facilitátor

beszámol arról, hogy az érintettek milyen részletes tervet állítottak össze, miként kívánják megoldani a szabadulás pillanatában felmerülő legfontosabb kérdéseket, és ebben ki milyen szerepet tud vállalni.

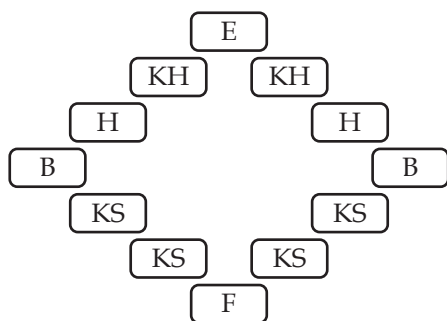
A konferencia menete

A konferencia 3 részből áll és teljes időtartama 3-4 órát vesz igénybe. A bemutatkozás és az üdvözlések megtörténtevel, a facilitátor bevezetésével kezdetét veszi a CSDCS.

Az első részben a szakemberek (pl. reintegrációs tisz, pszichológus, a bv. intézetben tartott konfliktuskezelő és személyiség fejlesztő tréningek mentorai) számolnak be az elítéltről, ismertetik a fennálló problémákat, azok következményeit, és tájékoztatják a családot ezek megoldási lehetőségeiről.

A második rész az úgynevezett privát rész, ahol a család teljesen egyedül marad a helyiségben, és egyedül kell kidolgoznia a megoldásra vonatkozó konkrét tervet, amelynek pontos határidőket, vállalásokat, felelősségi köröket kell tartalmaznia.

A harmadik részben a család ismerteti a privát megbeszélésen megszületett tervét, amelyet a résztvevők mindegyikének el kell fogadnia, így miután azt írásba foglalják, a dokumentumot minden résztvevő aláírja. A terv megvalósítását megbeszélés szerinti személy ellenőrzi. A család és a szakemberek megegyezhetnek arról is, hogy az eredmények megvitatása céljából legközelebb mikor jönnek össze. Ha a terv végrehajtása akadályokba ütközik, vagy megvalósítása veszélybe kerül, újabb konferencia hívható össze, amelyen lehetőség van módosításra. A családi terv végrehajtását követően, egy év elteltével érdemes az eset utánkövetését elvégezni, megvizsgálni, mi történt a családdal a konferencia, illetve a családi terv végrehajtása óta, sikerült-e fenntartani az eredményeket.

- E: Elítelt
- KH: Az elítelt közeli hozzátartozója
(pl.: anya, apa, feleség, gyerek)
- H: Az elítelt egyéb hozzátartozója
(pl.: nagyszülő, unokatestvér)
- B: Az elítelt barátja, ismerőse
- KS: Külsős segítő
(pl.: polgármester, kisebbségi
önkormányzati képviselő, mentor,
pártfogó felügyelő, civil szervezet
tagja, stb...)
- F: Facilitátor

3. ábra: Az elítéltek Családi Döntéshozó Csoportkonferenciájának ülésrendje

CSDCS a gyakorlatban – egy testvérpár esete

A Váltó-sáv Alapítvány „INNO-VÁLTÓ” Innovatív, kísérleti foglalkoztatási program fogvatartottaknak/szabadultaknak TÁMOP – 1.4.3 pályázat keretében az intézet pszichológusa kérte egy testvérpár esetében a CSDCS-t, melynek aktualitását az egyik testvér közelgő szabadulása adta (nagy sajtó nyilvánosságot kapott bűncselekmény elkövetője). A konferenciát hosszas előkészület előzte meg. A facilitátor, Negrea Vidia – a Községi Szolgáltatások Alapítványa Magyarország vezetője, az International Institute for Restorative Practices Europe regionális igazgatója – alaposan felkészítette a CSDCS résztvevőit, amelyre azért volt szükség, mert minden érintett attól tartott, hogy közel tíz év után újra felszínre kerülnek a családon belüli konfliktusok, amelyeket a családtagok bűncselekményben betöltött szerepe, és az azért kapott ítélet jogossága váltott ki. Fogvatartottakat érintően CSDCS Magyarországon, ennyi résztvevővel, érintettel eddig még nem valósult meg (19 fő) – a család képviselőjében 10 fő, a közösség képviselőjében 5 fő (polgármester, roma nemzetiségi önkormányzati vezető, civil egyesület munkatársai, szomszéd), a bv. képviselőjében 2 fő, valamint a facilitátor és segítője –, és félő volt, hogy a nagy létszámnak köszönhetően újra a társadalom fókuszába kerül a család. A négy hónapot felölelő előkészület után, ez év februárjában jött létre a konferencia, amely a következő megbeszélendő kérdések köré épült:

- *Hová szabadulhat? Mehet-e haza a történetek tükrében?*
- *Ki segíthet az álláskeresésben, elhelyezkedésben?*
- *Miként tudja a saját gyermekét segíteni, nevelni, gondozni?*
- *Ha nem a családjához megy, milyen lehetőségek vannak a pártfogás alatt?*
- *Milyen a közvélemény megítélése és mire számíthat a jövőben? Hogyan kezelje a provokációkat? Ki tud ebben segíteni?*

A kérdésekből is kitűnik, hogy az eredményes reintegráció három fő pillérének (munkahely, lakhatás, befogadó közeg) megvalósulása foglalkoztatja leginkább a testvérpárt, valamint a nagy nyilvánosságot kapott bűncselekményük társadalmi megítélése. A CSDCS kezdeti szakaszában, a résztvevők bemutatkozása után, a bűncselekmény hatásainak, következményeinek közös megbeszélése és megértése zajlott. A testvérpár felelősséget vállalt az elkövetett tettért, mély megbánásukat fejezték ki, és bocsánatot kértek a jelenlévőktől. Majd a családtagok, rokonok mondták el azt, hogy a bűncselekmény hogyan érintette őket, milyen következményekkel, nehézségekkel küzdöttek és küzdenek jelenleg is. Ezt követően a polgármester, a roma nemzetiségi önkormányzat vezetője és a szomszéd biztosította a testvérpárt támogatásáról, valamint a szabadulás előtt állónak – a helyi adottságokat figyelembe véve – munkalehetőséget ajánlottak. A civil egyesület munkatársai részéről segítségnyújtási lehetőségek fogalmazódtak meg a kommunikáció, a konfliktuskezelés, a foglalkoztatás és a gyermeknevelés terén.

A család döntése:

A fiatalabb testvér szabadulását követően hazamegy családjához, kistia nevelésében közvetlenül veszi ki a részét. Foglalkoztatva a család vállalkozásában lesz. Felveszi a kapcsolatot a civil szervezet képviselőjével a konfliktuskezelés és a kommunikáció fejlesztése céljából. Egy év elteltével kerül sor az utánkövető megbeszélésre, amelynek témája a család döntéséből megvalósultak, és az azóta eltelt időszak értékelése lesz.

Mi valósult meg a család döntéséből 2015.10.14-ig?

A fiatalabb testvér szabadulását követően hazatért, családja befogadta, maximum kiveszi a részét kistia neveléséből, sőt a börtönévek alatt zátonyra futott élettársi viszonya is helyreállni látszik. Szabadulása óta a család vállalkozásában dolgozik, környezete visszafogadta, nem volt része semmilyen atrocitásban sem a család, sem pedig a lakóköznyezetében élők részéről.

A miben segített a CSDCS? – kérdésemre a következő választ kaptam:

„Megtudtam, hogy kikre számíthatok a szabadulásomat követően. Tisztába lettem azzal, hogy milyen lehetőségeim lesznek a munkavállalás területén, milyen támogatást kapok a családtól, a környezetemben élőtől. Tudtunk beszélni a félelmeinkről és arról, hogy ennek a leküzdésében a résztvevők közül ki és milyen téren tud majd segíteni nekünk.”

Az Intézetben 2011 óta több esetben került lebonyolításra Családi Döntéshozó Csoportkonferencia, az abban részt vett fogvatartottak egytől egyig sikeresen beilleszkedtek.

A bevont elítéltek közül mind súlyos bűncselekményért töltötte az ítéletét. Közel négy év telt el és elmondható, hogy szabadulásukat követően nem követtek el újabb bűncselekményt. Nem maradt mindenki az eredeti családjában, de azt gondoljuk, hogy nem is ez adja a CSDCS igazi értékét, hanem az, hogy vissza tud illeszkedni a társadalomba, és nem követ el újabb bűncselekményt. A család nem tudja követni az elítélt személyiségében történt változásokat, és sokszor azt várja el tőle, amilyen tíz-tizenöt éve volt; ilyen esetben pedig nem érték a család megőrzése.

A büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelet szerepe a resztoratív módszerek körében

A bv. pártfogó felügyelet új elemként jelenik meg a bv. kódexben. Szerepe többek között az elítéltek társadalmi, lakhatási, közösségi és családi helyzetének megismerésében, felmérésében, a reintegrációs gondozási folyamat végrehajtásában van. Munkája segíti a büntetés-végrehajtást feladatának ellátásában, előmozdítja a reintegrációs tevékenységek sikeres megvalósítását az elítélt egyéni fejlődését és életkörülményeit figyelembe véve, a társadalmi visszailleszkedés érdekében.

A reintegrációs gondozás keretében a bv. pártfogó felügyelet által készített környezettanulmányok releváns információval szolgálhatnak az elítéltnél alkalmazott resztoratív eljárásokkal kapcsolatban. A pártfogó segíti a támogató családtagokkal, barátokkal, civil szervezetekkel és személyekkel való kontaktus kialakítását, fenntartását. A reintegrációs tiszttel együttműködve objektív kép alakítható ki az elítélt személyiségéről, szükségleteiről és társadalmi helyzetéről. A resztoratív módszerek sikeres alkalmazásában alapvető követelmény azoknak a személyeknek a megkeresése, akikre a szabadulást követően támaszkodhat az elítélt, és így az eljárások során is pozitív megerősítéssel szolgálhatnak a jóvátétel folyamatában. Azok a személyek, akik ezt a támogatást a büntetés végrehajtása alatt is felvállalják, a szabadulást követően sem hagyják magára az elítéltet, ez pedig a visszaesési kockázat csökkenéséhez vezet.

Minden bevezetett módszer lényeges részét képezi az alkalmazásuk eredményességének, hatékonyságának a felmérése és a visszajelzések. A szabadulás után a bv. pártfogó felügyelet által végzett utógondozás nyújtja azt a lehetőséget, ami a resztoratív módszerek produktivitását megmutathatja. A bv. pártfogó felügyelet az utógondozás keretein belül, a szabadulást követően olyan ellenőrzési, visszajelzési struktúra felállítására alkalmas, ami a társadalmi beilleszkedést és az intézetben alkalmazott resztoratív módszerek hatását hosszabb időszakon keresztül képes nyomon követni és dokumentálni. Így az intézetben alkalmazott resztoratív technikákról egy hatékonysági értékmérő eredményt lehet kapni. Az adott eljárásmód hatása a programban részt vevő személyek szociális, kulturális jellemzői és bűncselekmény-típusai alapján, azok összevetésével megmutathatja annak eredményességét vagy hiányosságait. Természetesen objektív képet csak a resztoratív módszerek széleskörű elterjedésével, alkalmazásával lehet kapni, azonban a büntetés-végrehajtás az új bv. kódex által lehetőséget kapott erre.

Felhasznált irodalom

- A 2013. évi CCXL. törvény - a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- Barabás T., Fellegi B., Windt Sz.** (2011): Felelősségvállalás, kapcsolat és helyreállítás Mediáció és resztoratív igazságszolgáltatás a Büntetés-végrehajtásban, P-T Műhely, az Országos Kriminológiai Intézet megbízásából, Budapest.
- Fellegi B., Földes P., Győrfi É., Herczog M., McCold, P., Negrea V., O' Connell, T., Wachtel, B., Wachtel, T.** (2003): Megbékélés és Jóvátétel Kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról, Család Gyermek Ifjúság Könyvek, Budapest
- Lovas Zs., Herczog M.** (1999): Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés, Múzsák Kiadó, Budapest
- Wachtel, T.** (1997): REAL JUSTICE: Hogyan forradalmasíthatjuk a normasértéshez való viszonyulásunkat, The Piper's Kiadó, Pipersville
- <http://prisonunited.blogspot.hu/2011/03/helyreallito-igazsagszolgaltatas.html> (Kovács Mihály)
- <http://prisonunited.blogspot.hu/2014/05/duborog-tamop.html> (Kovács Mihály)

ANGLIA MINT A FELTÉTELES SZABADON BOCSÁTÁS SPECIÁLIS TERÜLETE, AVAGY A PAROLE BOARD¹ ELJÁRÁSA²

Nagy Anita

A büntetés-végrehajtási intézmények túlszűfolttsága világméretű probléma. A börtönpopuláció csökkentése érdekében számos jogintézmény jött létre, ezek egyike a feltételes szabadságra bocsátás lehetősége. Az ezzel kapcsolatos eljárás Angliában a hazai megoldástól alapvetően eltérő rendszerben, az ún. Panel/Parole Board eljárásának keretében zajlik. A testület három tagból áll, elnöke legalább ötéves jogi gyakorlattal rendelkező személy, további tagjai pedig nem rendelkeznek jogi végzettséggel (bizonyos esetekben pszichiáter vagy pszichológus végzettségűek). A testület mind a büntetés-végrehajtás szervezetétől, mind az Igazságügyi Minisztériumtól függetlenül működik. Az eljárás menete is lényegesen eltér a hazai rendszertől. Ezt a speciális feltételes szabadon bocsátási eljárást kívántam bemutatni tanulmányomban a hazai jogi szakirodalommal foglalkozók számára.

Bevezetés

2014 őszén alkalmam nyílt egy rövid ösztöndíj keretében, – Nicola Padfield³ a cambridgei Fitzwilliam College Master-e és az Institute of Criminology meghívására – a cambridgei Institute of Criminology-ban egy rövid kutatói programon részt venni. A tanulmányút alatt a feltételes szabadon bocsátással kapcsolatos eljárás érdekelt Angliában, amely nem hasonlítható a magyar megoldáshoz, hiszen ott nem a büntetés-végrehajtási bíró, hanem egy külön testület, az ún. Panel (Parole Board) bírálja el az ítéltek kérelmeit. A következőkben ennek a testületnek a munkájáról, eljárásáról és a részt vevő személyek eljárási jogairól lesz szó.

Az Igazságügyi Minisztérium hivatalos tájékoztatója alapján, 2015-ben a fogvatartottak száma Angliában megközelítőleg 86.000 fő volt.⁴ Ilyen – hazánkhoz hasonló – börtönpopuláció mellett elkerülhetetlen a túlszűfolttsággal való foglalkozás.

1 A fejezet a Cambridge, 2014 Institute of Criminology-ban folytatott kutatómunka eredménye. Felhasználva: Nicola Padfielddel (Senior Lecturer in Law, University of Cambridge; Fellow of Fitzwilliam College, Cambridge; Crown Court Recorder) készített interjú Institute of Criminology, Cambridge, UK

2 A tanulmány korábban megjelent, eredeti, bővebb változata a szerző „Szabadulás a büntetés-végrehajtási intézetből” című könyvében olvasható.

3 Padfield N., MA, Dip Crim, DÉS became Master of Fitzwilliam College

4 Adatok forrása: National Offender Management Service: Prison population figures 2015

	Fő
Fogvatartotti létszám	86 107
Férfiak	82 159
Nők	3 948
Elhelyezhető létszám	88 195

Angliában különböző megoldások kínálóznak a túlszűfolttság kiküszöbölésére, így az electronic monitoring – amely immár 2015. április 1-től reintegrációs őrizet formájában hazánkban is létezik – és a feltételes szabadon bocsátás (conditional release) intézménye.

Mint azt a következő táblázat mutatja⁵, Európában a feltételes szabadon bocsátás időpontja országonként változik. Vannak országok – például Litvánia és Lengyelország –, ahol a feltételes szabadon bocsátás mind a 4 variánsa megengedett, így van lehetőség 1/3-al, 1/2-el, 2/3-al és 3/4-el is szabadulnia az elítéltnak. Más országokban, például Franciaországban és Csehországban csak a visszaesés ténye alapozza meg a 2/3-os feltételes szabadon bocsátást, míg az 1/2-es kedvezménytel Finnországban és Németországban csak akkor szabadulhat az elítélt, ha első büntényes.

Magyarországon a büntetés letöltésének 2/3-a az általános szabály, míg Angliában – ahogy az alábbi táblázatból is kitűnik – a *Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012* és a *2003-as Büntető Törvénykönyv* alapján a büntetés letöltésének felével lehet szabadulni, amely sokak szerint⁶ talán túl kevés, mivel igen magas azok aránya, akik megszegik a feltételes szabadon bocsátás szabályait.⁷

Feltételes kedvezmény-nyel szabadulás 1/3-dal	Belgium, Horvátország (kivételes, továbbiakban kiv.), Dánia (kiv), Görögország (2/5), Livánia, Lengyelország, Szlovénia (kiv)
Feltételes kedvezmény-nyel szabadulás 1/2-del	Auszria, Horvátország, Csehország, Anglia/Wales, Észtország, Finnország (első büntényes), Franciaország, Németország (első büntényes), Magyarország (5évet meg nem haladó szab. vesztes esetén, különös méltánylás) Olaszország, Litvánia, Lengyelország, Románia, Oroszország, Skócia, Szlovénia, Spanyolország (kiv), Svájc (kiv)

5 Early/Conditional Release and Transition Management in Europe, Paper presented at the International Conference on Prisoner Resettlement in Europe, 26-28 March, University of Greifswald, Germany előadása alapján

6 Padfield, N. (2013)

7 Grimwood, G. G., Strickland, P., p. 3.

Feltételes kedvezmény- nyel szabadulás 2/3-dal	Ausztria (kiv.), Belgium (3 év feletti szabadságvesztés esetén), Csehország (visszaesők), Dánia , Anglia/Wales (spec. ítéletek esetén), Észtország (veszélyes elkövetők esetén), Finnország , Franciaország (visszaesők esetén), Németország , Magyarország , Írország (visszaesők esetén), Litvánia , Hollandia , Lengyelország (visszaesők esetén) Románia , Oroszország , Skócia (kiv.), Spanyolország (kiv.), Svédország , Svájc , Törökország
Feltételes kedvezmény- nyel szabadulás 3/4 -del	Görögország (3/5 ha a büntetés 5-20 évig terjed), Írország (4/5), Olaszország (visszaesők esetén), Litvánia , Lengyelország , Románia (10 év feletti büntetés esetén), Szlovénia (15 év feletti büntetés esetén), Spanyolország , Törökország

Angliában a feltételes szabadság elnyerésének jellegzetessége, hogy az elítéltek esetében a döntési jogosultsággal bíró testület nem kötődik sem a büntetés-végrehajtás szervezetéhez, sem az Igazságügyi Minisztériumhoz⁸, s a testület neve az ún. Parole Board. A Parole Board-ot 1968-ban vezették be – a „the Criminal Justice Act 1967” rendelkezései alapján –, és az ún. Parole Board Rules⁹ rendelkezései alapján jár el.¹⁰

Két eset van csupán, amikor nem a Parole Board, hanem a miniszter hozza meg a végső döntést a feltételes szabadon bocsátás kérdésében, így ha valakit:

- 15 évi, vagy azt meghaladó tartamú szabadságvesztés-büntetésre ítélték, vagy
1992. október 1. előtt ítélték el.

A Parole Board intézménye merőben eltér a mi büntetés-végrehajtási bírói intézményünkötől, s a következőkben ennek a számunkra kissé idegen testületnek az eljárását elemzem a bizonyítási eszközökön túl, a lefolytatott meghallgatás szabályai és a résztvevők szemszögéből.

A Parole Board eljárása

A Parole Board eljárására jellemző, hogy hat hónappal a büntetés felének letelte előtt, az elítélt kérelmére indul meg.¹¹

A lehetséges kezdőnap előtt két hónappal kezdi meg munkáját a döntéshozó testület néhány tagja (ún. Panel), amely sorra veszi mind a társadalmat érintő kockázatokat, mind az elítélt oldalán felmerülő előnyöket. A Panel tagjai esetenként szóbeli elbeszélgetés útján is meg kívánnak győződni az elítélt feltételes sza-

8 Independent Executive Non-Departmental Public Body (NDPB) on 1 July 1996 under the Criminal Justice and Public Order Act 1994

9 Statutory instruments, 2011 no. 2947, Prisons, England and Wales, The Parole Board Rules 2011

10 Padfield, N. (2007) p. 1.

11 Statutory instruments, 2011 no. 2947, Prisons, England and Wales, The Parole Board Rules 2011,

badságra bocsáthatóságáról, ez egyfajta elő meghallhatást jelent az elítélt részéről (pre-hearing preparation). A Parole Board eljárása ellen fellebbezésnek van helye.¹²

Fontos, hogy amennyiben a Parole Board elutasítja a kérelmet, akkor az nem eredményezi a kedvezménytől való végleges elesést, mivel az elítélt évente benyújthatja feltételes szabadon bocsátás iránti kérelmét.

A Parole Board, eljárása során – hasonlóan a mi bv. bírónkhoz – több szempontot is mérlegel az elítélt szabadon bocsátása kapcsán, így figyelembe veszi¹³:

- a büntetés-végrehajtási intézet beszámolóit,
- a pártfogó felügyelet beszámolóit,
- az elkövetett bűncselekmény jellegét,
- a börtönben tanúsított magatartást,
- a barátok és a család támogatását, lakhatást,
- a terveket (pl. fennáll-e munkaviszony lehetősége) és a
- pszichológiai véleményt.¹⁴

A Parole Board konkrét eljárását a határozott idejű szabadságvesztéssel sújtott elítéltek feltételes szabadon bocsátása esetén úgy kell elképzelnünk, mintha egy „munkanapló” lenne, benne a hetek előre le vannak bontva, s ehhez a Parole Boardnak mindenképpen tartania kell magát. Ez az ügymenet a mi büntetés-végrehajtási bírói eljárásunkhoz képest teljesen más, de talán pont ez adja az intézmény sokszínűségét.¹⁵

26. hét	Az ügyintéző megküldi az elítéltnak a feltételes szabadon bocsátás iránti kérelmet.
25. hét	Megigénylik a szükséges jelentéseket.
17. hét	Az elítélttel ismertetik a jelentéseket, elkészül a „dosszié”.
13. hét	Ellenőrzik és lezárják a beérkezett jelentéseket.
12. hét	A Parole Board megjelöli annak időpontját, amíg a szükséges iratoknak be kell érkeznie hozzá.
7. hét	A Parole Board áttekinti, megvizsgálja a beérkezett iratanyagokat.
6. hét	Parole Board döntése: jóváhagy, elutasít vagy a döntését elhalasztja. Meghallgatás ideje.
2-3. hét	A büntetés-végrehajtási intézet egyeztet a Pártfogó Felügyelői Szolgálattal, a szabadon bocsátás feltételei vonatkozásában.
1. hét	A büntetés-végrehajtási intézet elkészíti a szabadon bocsátásról készült igazolást.
0. hét	Az elítéltet szabadon bocsátják.

¹² Padfield, N. (2006) p. 18.

¹³ Határozott idejű szabadságvesztésre ítélték esetében a feltételes szabadon bocsátás időbeosztása -Timetable for determinate sentence parole review (Prison Service Order PSO 6000 Chapter 5 G függelék) <https://www.justice.gov.uk/downloads/offenders/psipso/psopso/psopso-6000.pdf> (2015.10.23)

¹⁴ Ez nem kötelező jellegű, csak akkor, ha az elítéltnak korábban volt kapcsolata pszichológussal, u.o. para. 14

¹⁵ U.o., B függelék

Mint ahogy a fenti eseménynaplóból is látszik, a tényleges meghallgatásra és a döntés meghozatalára a szabadon bocsátást megelőző hat héttel kerül sor. A meghallgatás a büntetés-végrehajtási intézetben történik, s addigra már a szükséges iratoknak és a tanúvallomásoknak rendelkezésre kell állnia.

Meghallgatás¹⁶

Az eljárásban résztvevőket legalább három héttel a meghallgatás előtt értesíteni kell. Az időpontokat az eljárásban résztvevőkkel ritkán egyeztetik, hasonlóan a nálunk tárgyalásra idézéshez. Kivételes esetben azonban mégis sor kerülhet rá, mégpedig abban az esetben, ha az adott büntetés-végrehajtási intézetben csak egy embernek az ügyében kerül sor meghallgatásra és az is nagyon komplex jellegű. A Parole Board elsődleges szempontja, hogy a meghallgatás hatékony legyen és minden szükséges bizonyítási eszköz rendelkezésre álljon.

Ebben az előkészítő szakaszban az alábbiak vonatkozásában lehet még szükség intézkedésekre:¹⁷

- további tanúzási kérelmek teljesítése,
- tanúvédelmi okokból speciális intézkedések, illetve videó kapcsolat biztosítása (kvázi a magyar megfelelője: tanú zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása),
- szükség esetén tolmács biztosítása,
- annak mérlegelése, hogy szükséges-e a helyszín megváltoztatása biztonsági vagy gyakorlati szempontok alapján,
- az elítélt védője kérhet halasztást, ha attól tart, hogy fontos bizonyíték nem áll majd rendelkezésre a meghallgatáson, vagy gondot okoz a tanúknak a megjelenés.

A Parole Board rendelkezései alapján (a magyar megoldáshoz hasonlóan) a meghallgatást elsődlegesen abban a büntetés-végrehajtási intézetben¹⁸ kell tartani, ahol az elítéltet fogva tartják, hiszen a tanúk többsége ott érhető el, másrészt nem merül fel biztonsági kockázat az elítéltnak más intézménybe történő átszállítása kapcsán. A meghallgatást az egyes intézmények nagy tárgyalótermeiben bonyolítják le, de vannak mellékszobák a tanúk és a privát megbeszélések számára.¹⁹ Előfordulhat olyan eset, hogy a rendelkezésre álló helyiségek minősége aláássa a meghallgatás eredményességét, ennek ellenére a halasztási vagy elnapolási kérelmek olyan mértékben hátráltatnák az elítélt ügyének elbírálását, hogy inkább megtartják a meghallgatásokat. Csak akkor lehet szó a tárgyalás elnapolásáról vagy elhalasztásáról, ha a körülmények nagy mértékben akadályozzák a jogi képviselőt abban, hogy az elítélt érdekét képviselje.

¹⁶ Arnott H., Creighton S. (2014) p. 162.

¹⁷ Arnott H., Creighton S. (2014) p. 164.

¹⁸ Statutory instruments, 2011 no. 2947, Prisons, England and Wales, The Parole Board Rules 2011 - PBR r 18(1)

¹⁹ Vannak azonban olyan intézetek is, ahol a meghallgatást a tornateremben tartják

A Parole Board rendelkezései értelmében a meghallgatások – hasonlóan a magyar megoldáshoz – zárt tárgyalások, részben biztonsági okokból, részben pedig az elítéltek személyiségi jogainak védelme érdekében.

Résztvevők a Parole Board eljárásában

A meghallgatáson jelen lévő tanúk eskü alatt vallanak. Az elítélten és képviselőjén túl az alábbi személyek vannak jelen:

A Bizottság (PB) ún. Panel²⁰

A bizottság egy háromtagú testület, amelynek a jellemzője, hogy elnökének legalább öt éves jogi gyakorlattal kell rendelkeznie.

Mikor az angol Büntető Törvénykönyv bevezette a szóbeli meghallgatásokat, a bizottság tagjai csak bírák lehettek, de az ügyek növekvő száma miatt, szükséges volt a Parole Board létszámának növelése, mely a jogszabályi feltételek enyhüléséhez vezetett. Így már csak komplex, vagy nagy jelentőségű ügyek esetén előírás a hivatásos bíró által elnökölt bizottság. A Parole Board másik két tagja nem rendelkezik jogi végzettséggel. Életfogytig tartó büntetéssel sújtott elítélt esetén, még mindig bevett gyakorlat, hogy az egyik tagnak pszichiáteri vagy pszichológusi végzettséggel kell rendelkeznie, hogy a kockázatfelismerés biztosított legyen.²¹

A bizottsági adminisztrátor (jegyző)

Az esetek többségében jelen van egy adminisztrátor, akinek feladata a Parole Board adminisztrációs tevékenységének segítése és a jegyzőkönyv elkészítése. Egy ideig a meghallgatáson nem volt jelen jegyző, így hangfelvétel felhasználásával készült feljegyzés a bizonyítékokról. A növekvő ügyszámra tekintettel azonban célszerűnek látszott a jegyző alkalmazása. Amennyiben a meghallgatáson nem tud jelen lenni jegyző, úgy indokolt a beszélgetés elhalasztása.

Az államtitkár képviselője²²

Egy bv.-s képviselő van jelen, aki képviseli az államtitkárt, s ha érdekellentét van ezen bv.-s tisztviselő és az államtitkár között, akkor a bv.-s tisztviselőt tanúként hallgatják meg, és kijelölnek egy másikat, akivel nincs érdekellentéte az államtitkárnak.

A tanúk

Az esetek túlnyomó többségében a tanúk a meghallgatás végéig jelen vannak. Ennek oka, hogy az elhangzottak fontosak a kockázatok felmérésében, és hasznos ismeretet nyújtanak. Ez alól kivételt képeznek a vitatott ténybeli állítások, ame-

²⁰ A guide to help you with your Parole review, Information for prisoners, p. 6.

²¹ Arnott H., Creighton S. (2014), p. 160-161.

²² The Secretary of State's representative

lyek már korábban, a büntetőeljárási szakaszban is előfordultak. Ilyenkor a tanúk csak annyi időre tartózkodnak a teremben, amíg vallomásukat megteszik.²³

A Parole Board Rules²⁴ előírja a tanúk nevének, lakcímének, foglalkozásának és tanúvallomásuk tartalmának feltüntetését a kérelemben, amely aztán a „dosz-sziéba” kerül.

Mivel a tanúk legtöbb esetben részletesen leírják a vallomásukat, azok tartalmát így nem szükséges ismételgetni, ehelyett elégséges megjelölni az általuk bizonyított tény, illetve azt, hogy az mennyiben járul hozzá a döntéshozatalhoz.

A tanúvallomásoknál általában az alábbi szabályok érvényesülnek:

- a független szakértők és családtagok megjelenése megengedett,
- azok a tanúk, akik segíteni tudják a kockázatfelmérés hatékonyságát, mindig megjelenhetnek,
- amennyiben az elítéltet nyitott intézményben őrzik, az őrzéséért felelős felügyelőtszjt jelenléte kötelező.²⁵

Mikor a Parole Board elbírálta a tanúzási kérelmeket, akkor a feleket értesíteni kell a jóváhagyott tanúk névsoráról. A kérelmek elbírálásakor a bizottság arról is dönt, hogy szükséges-e további tanúk jelenléte. Ilyen esetben, ha egyik fél sem kérte tanúzásra az adott személyt, a Parole Board utasíthatja a tanút a megjelenésre. A feleket az ilyen tanúk nevééről, lakcíméről és foglalkozásáról, valamint az általuk szolgáltatott bizonyítékról tájékoztatni kell.

A 2011-es Parole Board Rules-ban már helyet kapott az a lehetőség is, hogy a tanúkat videó kapcsolat útján lehessen kihallgatni, így csökkenteni lehet a személyes megjelenés által rájuk rótt anyagi és más természetű terhet. A tanúk megjelenésének biztosítása azt a személyt terheli, aki a tanúzási kérelmet benyújtotta,²⁶ mivel a Parole Boardnak nincsen idézési jogosultsága.

A Parole Board az alábbi iratot bocsáthatja ki kvázi idézésként:

„A Parole Board kéri, hogy ...(tanú neve) a meghallgatáson megjelenjen és ott bizonyítékot szolgáltatson. A meghallgatás formailag nem kötött, de a PB, mint bíróság jár el.

A távolmaradás csak méltányolható körülmények fennállása esetén megengedett, és a PB a részvétel kikényszerítése végett, idézést is elrendelhet. Távolmaradás esetén alapos indokolás kötelező.”

Ez azt jelenti, hogy amennyiben idézésért a megyei vagy a Legfelsőbb Bírósághoz kellene folyamodni, akkor a Polgári eljárásjogi törvény (Civil Procedure Rule) rendelkezései szerint szükséges eljárni. Az ilyen kérelmekben fel kell tün-

²³ Arnott H., Creighton S. (2014) p. 162.

²⁴ Statutory instruments, 2011 no. 2947, Prisons, England and Wales, The Parole Board Rules 2011 - PBR r 18(1)

²⁵ Arnott H., Creighton S. (2014) p. 149.

²⁶ Ez azt jelenti, hogy többnyire az elítélt nevében eljáró jogi képviselőt terheli felelősség, a tanúknak a meghallgatás időpontjáról és felkérésükről történő értesítés. Amennyiben a Parole Board kér fel tanút, akkor annak értesítését az államot képviselő fél végzi.

tetni, hogy a Parole Board rendelte el a tanúként való meghallgatást és alá kell támasztania az idézés szükségességét.

Az idézésre, az alábbi szempontok alapján kerülhet csak sor:

- csak olyan esetben bocsátható ki idézés, ha a szóbeli bizonyíték kulcsfontosságú az ügyben,
- ha a tanú vonakodik megjelenni, a bizottság minden esetben köteles engedélyezni az írásbeli bizonyítást,
- kiskorúak semmilyen esetben nem kényszeríthetők megjelenésre,
- a tanú csak megjelenésre kényszeríthető, de tanúskodásra nem.

Megfigyelők

Általában ők is jelen vannak a meghallgatás végéig. A megfigyelőket a felek kérhetik, s az erre irányuló kérelmeket a tanúzási kérelmekkel egy időben kell benyújtani. A Parole Board mellett a büntetés-végrehajtási intézet igazgatójának a beleegyezése is kell a jelenlétükhöz.²⁷

A megfigyelői részvétel általában három csoportba sorolható:

1. Előfordul, hogy az elítélt a közeli barátja vagy családtagja, esetenként felügyelőtiszttel jelenlétét kérelmezi támogatás céljából.

Az elítélt figyelmét ilyenkor fel kell hívni arra a körülményre, hogy a meghallgatáson olyan részletességgel kell majd beszélni a történetekről a hozzátartozók előtt (különösen, ha szexuális jellegű vagy erőszakos cselekményekről van szó), amely nehézséget okozhat számára.

2. A büntetés-végrehajtási intézet kéri fel a megfigyelőket a jelenlétre a meghallgatáson, mivel később ők is érintettek lesznek a Parole Board eljárásában, így tanulási céllal történik a bevonásuk az eljárásba.
3. A Parole Board kéri fel hasonló céllal a gyakornokokat az eljárásban történő részvételre. Esetenként előfordulhat kutatók felkérése is az eljárásban.

Az ilyen kérelmek elbírálásakor a bizottságnak tekintettel kell lennie a megjelenők számára, és az elítélt részére nyugodt környezet biztosítására. Habár nem garantált, hogy a Parole Board figyelembe veszi az elítélt kifogását, az angol Adatvédelmi Törvénybe²⁸ ütközne, ha az elítélt kifejezett kérelme ellenére megfigyelő lehetne jelen a meghallgatáson.

A meghallgatás menete

A Parole Board Rules²⁹ szabályai szerint „a bizottság formai kötöttségek nélkül kérdéseket intéz a felekhez, míg megbizonyosodik az elítélt által jelentett kockázatok mértékéről. Az eljárás menetét bárhogyan alakíthatja, a részletek minél alaposabb felderítése és a legigazságosabb eljárás biztosítása érdekében”

²⁷ Arnott H., Creighton S. (2014) p. 162.

²⁸ Data Protection Act, 1998

²⁹ The Parole Board Rules (PBR) 19. cikke (2) bekezdése

A Parole Board Rules pár fontos alapelvet is felállít a meghallgatás vonatkozásában, így:³⁰

- a meghallgatásnak a lehető legkevesebb formai kötöttséggel kell végbe mennie,
- a Parole Board „kvázi a nyomozóhatóság” szerepét tölti be,
- a Parole Boardnak szabad keze van az eljárás lefolytatásában.

Vitatott, hogy a Parole Board eljárásának nyomozó vagy inkább vitarendező³¹ jellegűnek kell-e lennie. Az Európai Emberi Jogi Bíróság a *Hussain and Singh United Kingdom*³² bírósági gyakorlata alapján kifejtette, hogy szükséges lehet a vitarendezési funkció az egyezmény 5. cikk (4)³³ bekezdése értelmében.

„A bíróság véleménye szerint szükséges vitarendezési eljárás olyan esetekben, amelyek hosszabb szabadságvesztéssel fenyegetnek és ahol a személyiségi és érettségi jellemzők fontosak lehetnek a társadalomra veszélyesség felméréséhez, s itt lehetőségnek kell lenni a tanúk meghallgatására.”

A bizonyítás sorrendje tekintetében a Parole Board Rules előírja, hogy a Parole Boardnak előre meg kell szabnia a meghallgatás menetét, ezt követően pedig fel kell hívnia a feleket álláspontjuk ismertetésére.

Mint mindig, először az állam képviselője ismerteti a figyelembe vett szempontokat, és azok alapján elért meglátásait, az elítélt jogi képviselője pedig erre reagál.³⁴

Az esetek döntő többségében az elítéltet hallgatják meg először. Ha az állam képviselője, vagy a Parole Board felkéri a tanút vallomás megtételére, akkor a tanúhoz mind az állam képviselője, mind az elítélt jogi képviselője kérdéseket intézhet. Mivel az eljárások rugalmasan kezelendők, ezért ettől a szabálytól el lehet térni bármikor, de az erre vonatkozó javaslatot célszerű a meghallgatás elején megtenni.

Mivel az elítélt vallomása kulcsfontosságú, ezért fontos, hogy a képviselő mérlegelje, hogy milyen kérdéseket intéz az ügyfeléhez, így előre át kell gondolnia az alábbiakat:

- Az elítélttel minden esetben fontos a kérdéseket előre egyeztetni, hogy az ügyfél ne érezze magát meglepve vagy nyomás alatt.
- Célszerű a lehető legtöbb releváns kérdés megválaszolása, mely után jó esetben a Parole Boardnak nem marad túl sok vizsgálni valója. Valószínű,

30 <https://www.gov.uk/getting-parole/parole-board-hearing>

31 A vitarendezés a szövegkörnyezetben olyan eljárást jelent, ahol legalább képviselt fél jelen van és a tanúk kikérdezésére is lehetőség nyílik. Lásd: Arnott, H., Creighton S. (2006): p. 163.

32 *Hussain and Singh United Kingdom* (1996) 22 EHRR 1 paras 59-60

33 Európai Emberi Jogi Egyezmény 5.§ (4) cikk „Szabadságától letartóztatás vagy őrizetbe vétel folytan megfosztott minden személynek joga van olyan eljáráshoz, melynek során őrizetbe vételének törvényességéről a bíróság rövid határidőn belül dönt, és törvényellenes őrizetbe vétele esetén szabadlábra helyezését rendeli el.”

34 Amennyiben egyes iratokat késedelmesen nyújtottak be, előre kell egyeztetni, hogy minden fél azonos dokumentáció alapján dolgozik-e. Lásd: Arnott, H., Creighton S. (2006): p. 164.

hogy az elítélt nyugodtabban tud válaszolni a saját képviselője által feltett kérdésre, mint egy idegenére.

- Ajánlott a lényegre törőség és tömörség. A legtöbb esetben a Parole Board az elítélt előéletéről és a törvénysértés óta lezajlott fejlődéséről akar átfogó képet nyerni. Amennyiben a bizonyítékokból kitűnik, hogy csupán a szabadon bocsátás mikéntje vitatott, akkor az előélettel kapcsolatos kérdések nem feltétlenül fontosak. Arra is fel kell hívni az elítélt figyelmét, hogy a Parole Board bármikor közbeszólhat.

A bizonyítási eljárás

Ahogy fentebb részleteztük, a meghallgatáson nincs semmilyen bizonyítási kötelezettség:³⁵

„a Bizottság bizonyítékként értékelhet bármilyen eszközt vagy iratot, mely bíróság előtt is figyelembe vehető bizonyítási eszközként, de senki nem kötelezhető arra, hogy olyan bizonyítékot szolgáltatasson, amely nem tartozik a fentiek körébe.”

A Parole Board széles mérlegelési jogkörrel rendelkezik abban a kérdésben, hogy milyen formában benyújtott bizonyítékokat vesz figyelembe. Egy eset kapcsán a House of Lords kimondta, hogy a Parole Board feladata a lakosság védelme, mely bizonyos fokú rugalmasságot indokol a figyelembe vehető bizonyítékok kapcsán.³⁶ A Parole Board Rules engedélyezi a bizottságok számára az olyan bizonyítékok figyelembe vételét is, melyek a bíróság előtt nem bírnak bizonyító erővel.

Érdekes, hogy a Parole Boardnak bemutatott bizonyítékok jelentős része hallomáson alapul, tehát mi, a magyar büntetőeljárás törvényünk³⁷ alapján kvázi közvetett bizonyítéknak tartanánk. Azonban – ahogy az a *Sim kontra Parole Board*³⁸ ügyben is kiderül – abban az esetben, ha egyik fél sem vitatja a bizonyíték elfogadhatóságát, akkor az figyelembe vehető (ez teljesen elképzelhetetlen a magyar megoldásban). Az említett ügyben a Fellebbviteli bíróság (Court of Appeal) a bizonyítékok vonatkozásában azt az értelmezést adta, hogy nem is a bizonyítékok értékelhetősége, hanem a bizonyítékok súlya fontos.

Keene LJ bíró véleménye alapján:

„Számomra úgy tűnik, hogy a Parole Board eljárása során amennyiben ténykérdések is fennállnak, nem jelentik azt, hogy a hallomáson alapuló bizonyítékokat a Parole Board ne vehetné figyelembe. Elegendő, ha a PB szem előtt tartja a bizonyíték jellegét és annak megfelelő súlyát... Mint mindig, a körülményektől függ az, hogy mi fair, és mi nem az.”³⁹

³⁵ Statutory instruments, 2011 no. 2947, Prisons, England and Wales, The Parole Board Rules 2011, 19.cikk 5. bekezdés

³⁶ Roberts v. Parole Board (2005) UKHL 45.

³⁷ 1998. évi XIX. törvény

³⁸ *Sim v. Parole Board case* (2003) EWCA Civ. 1845

³⁹ *Sim v. Parole Board case* (2003) EWCA Civ. 1845 Keene LJ. véleménye Para. 57 „as so often, what is or not fair will depend on the circumstances of the individual case”

Ugyanezeket a meglátásokat emelte ki Kennedy LJ bíró a *Brooks kontra Parole Board* ügy kapcsán.⁴⁰

Az ún. Brooks ügyben a bíróság életfogytig tartó szabadságvesztést szabott ki. Az elítélt egy korábbi partnere azt állította, hogy őt megerőszakolta, de emiatt a sértett nem tett feljelentést, csak a Pártfogó Felügyeletnek volt közvetett tudomása az eset megtörténtéről. Ennek ellenére, hogy az ügyben csak közvetett bizonyíték volt, az elítélt feltételes szabadon bocsátását megszüntette a Parole Board azon az alapon, hogy a nemi erőszak valószínűleg megtörtént.

Az esetet Kennedy LJ a következőképpen kommentálta:

*„Szükség lett volna ebben az ügyben a sértett részvételére, de ahogy Keene LJ is korábban hangsúlyozta, az igazságosság követelményei a körülményektől függenek, és véleményem szerint jelen esetben a bizottság eljárása azoknak maradéktalanul megfelelt.”*⁴¹

Érdekes a bizonyítékok értékelésénél Hamish Arnott⁴² azon megállapítása, mely szerint a Parole Board inkább polgári, mint büntető eljárásjogi szabályoknak megfelelően értékeli a bizonyítékokat. Nincs akadálya ugyanis annak, hogy egy már bíróság által elvetett bizonyítási eszközt a Parole Board később alacsonyabb bizonyító erővel ugyan, de mégis figyelembe vegyen.⁴³ Ez is teljesen eltér a magyar büntetőeljárási rendszerünktől, hiszen Magyarországon „a bizonyítási eszközök között nincs értékbeli különbség, nincs közöttük hierarchia, nincsenek olyan bizonyítási eszközök, amelyek bizonyító ereje a törvénynél fogva nagyobb a többinél.”⁴⁴

Az erre vonatkozó legmegfelelőbb példát Lord Nicholls⁴⁵ magyarázza az alábbiak szerint:

„Amikor a bíróság egy tény valószínűségét mérlegeli, szem előtt kell tartania, hogy minél súlyosabb egy vád, annál valószínűtlenebb a tényleges megtörténte, és annál erősebb bizonyíték szükséges megtörténtének valószínűségi alapon történő megállapításához.”

Habár az elmondottak alapján a bizonyítékok értékelhetősége körülményfüggő, a Parole Board által alkalmazott irányelvek legtömörebb összefoglalóját az ún. Watson⁴⁶ ügyben olvassuk. Ezek alapján a

*„döntés során a PB-nak el kell kerülnie, hogy olyan embert börtönözzön be igazságtalanul, aki nem jelent veszélyt a társadalomra, vagy hogy – ellenkezőleg – olyan embernek szolgáltassa ki azt, aki igenis veszélyt jelent. Ritkán adódik olyan eset, ahol ez a döntés egyértelmű. A PB azonban végső soron inkább a társadalom egészének védelme felé hajlik.”*⁴⁷

40 *Brooks v. Parole Board* (2004) EWCA Civ. 80

41 Arnott H., Creighton S. (2006): p. 167.

42 Arnott H., Creighton S. (2014) p. 164.

43 A bíróságok ezt a szabályt az 1989. évi Children Act rendelkezéseivel összhangban alkalmazták először, amikor egy büntető eljárásban hozott felmentő ítélet ellenére, nem gátolta a bíróságot abban, hogy újabb saját nyomozást folytatasson le.

44 Farkas Á., Róth E. (2012) p. 137-138.

45 (1996) AC 563 at 586

46 (1996) 1 WLR 906

47 (1996) 1 WLR 906 ún. Watson ügyben a fenti véleményt Lord Bingham adta. In: Arnott H., Creighton S. (2014) p. 168.

Konklúzió

A Parole Board eljárása merőben különbözik a magyar büntetés-végrehajtási bíró eljárásától, kezdve onnan, hogy Magyarországon csak bíró jogosult elítéltet feltételes kedvezményben részesíteni. Számos ponton van ugyanakkor hasonlóság, így a bizonyítás során beszerzendő iratokra, a meghallgatáson résztvevők személyi körére vonatkozóan.

Angliában a Parole Board eljárása igencsak népszerű. A legutóbbi statisztikai adatok is azt bizonyítják, hogy mind a határozott idejű (ún. Determinate imprisonment), mind az életfogytig tartó (ún. Life imprisonment), mind pedig a határozatlan idejű szabadságvesztés (IPP) esetén alkalmazzák. Statisztikai adatokat figyelembe véve, a 2014-es esztendőben döntően a legtöbb feltételes kedvezményben részesítés a határozatlan idejű szabadságvesztés (IPP) esetén volt, nevezetesen 501 esetben.⁴⁸

Felhasznált irodalom

1998. évi XIX. törvény

A guide to help you with your Parole review, Information for prisoners, Easy read version, June 2015
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/444706/A_guide_to_help_you_with_your_Parole_Review_-_Easyread_Booklet_2015.pdf

Annual Report and Accounts https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/329169/parole-board-annual-report-2013-14.pdf

Arnott, H., Creighton, Simon (2006, 2014): Parole Board hearings law and practice. Legal Action Group, London

Farkas Á., Róth E. (2012): A büntetőeljárás, Complex, 137-138. o.

Grimwood G. G. and Strickland P.: Early release from prison in England and Wales: an overview, House of Common, Library

National Offender Management Service: Prison populaion figures 2015 <https://www.gov.uk/government/statistics/prison-population-figures-2015> (letöltés: 2015. október 29.)

Padfield, N. (2002): Beyond the Tariff/Human rights and release of life sentence. Willan Publishing, Cullompton

Padfield, N. (2006): The Parole Board in transition. Criminal Law Review, 2006.3.sz.

Padfield, N. (2007): Who to Release? Parole, Fairness and Criminal Justice. Willan Publishing, Cullompton

Padfield, N. – Smit, D. van Z. – Dunkel, F. (2012): Release from Prison. European Policy and Practice, Routledge

Padfield N. (2013): Understanding Recall 2011, Legal Studies Research, University of Cambridge, Faculty of Law Paper 2/2013

Prison populaion figures 2015 <https://www.gov.uk/government/statistics/prison-population-figures-2015> (letöltés: 2015. október 29.)

Prison Service Order PSO 6000, Chapter 5, G függelék

<https://www.justice.gov.uk/downloads/offenders/psipso/psipso-6000.pdf>
 (letöltés: 2015.10.23)

48 Forrás: Annual Report and Accounts https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/329169/parole-board-annual-report-2013-14.pdf

The Parole Board Rules (PBR)

<https://www.gov.uk/getting-parole/parole-board-hearing>

Statutory instruments, 2011 no. 2947, Prisons, England and Wales, The Parole Board Rules 2011

Jogesetek

Roberts v. Parole Board (2005) UKHL 45.

Sim v. Parole Board case (2003) EWCA Civ. 1845

Brooks v. Parole Board (2004) EWCA Civ. 80

Hussain and Singh v. United Kingdom (1996) 22 EHRR 1 paras 59-60

Eseménynaptár

(2015. október 1-jétől december 31-éig)

OKTÓBER 6-8.

Szlovákiában rendezték meg a Büntetés-végrehajtási Szervezetek Közép-európai Kerekasztalának (MECR) XI. ülését, melynek kiemelt témája az „Előzetes letartóztatás és jogerős fogvatartás a női fogvatartottak esetében – anyák és gyermekek” volt. A konferencia fő témája mellett a kerekasztal-beszélgetésen részt vevő országos vezetők a szervezetüket érintő változásokról, az új feladatokról és kihívásokról egyaránt beszámoltak. A találkozón a magyar büntetés-végrehajtást Csóti András bv. altábornagy, országos parancsnok képviselte. A MECR részes országainak (Ausztria, Bajorország, Svájc, Csehország, Magyarország, Szlovákia, Szlovénia, Horvátország, Litvánia) célja, hogy hivatalos keretek között, legfelsőbb szinten vitassák meg a tagországok büntetés-végrehajtási területét érintő aktuális kérdéseket, tapasztalatokat. A találkozók a tagországok szervezetei között fennálló szakmai kapcsolatok fenntartását, valamint az együttműködés megerősítését és fejlesztését is szolgálják.

OKTÓBER 20.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán „Négyszemközt a börtönnel – börtönviszonyok és börtönártalmak” címmel tartottak rendezvényt. Az este meghívott vendége volt Hajdu Eszter, a Váci Fegyház és Börtön pszichológusa, valamint Széles Gábor bv. dandártábornok, a Budapesti Fegyház és Börtön

parancsnoka. A Kriminológiai Tudományos Diákkör keretében megrendezett beszélgetés során a közel 200 fős hallgatóság ízelítőt kaphatott a magyar büntetés-végrehajtás működéséről. Így szó esett a büntetés-végrehajtási tevékenység céljáról, a bv. intézetek sokrétű feladatairól, a befogadás mozzanatairól, de még a reintegráció és az oktatás kapcsolatáról is.

OKTÓBER 27.

A TÁMOP-5.6.3-12/1-2012-0001 kódszámú, „A fogvatartottak többszázados társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és az intenzív utógondozás modellje” elnevezésű kiemelt projekt, vagyis a TETT-program eredményeit a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben ismerhették meg a sajtó munkatársai. Az előadásokkal és intézetlátogatással egybekötött rendezvény résztvevőit dr. Budai István bv. ezredes, az intézet parancsnoka köszöntötte. Előadásában kiemelte: 500 férfi elítélte tartanak fogva, a munkaképesek több mint 85 százaléka napi rendszerességgel dolgozik, illetve tanul. A balassagyarmatiak már elfogadták, hogy az elítéltek rendszeresen kint dolgoznak, ők újították fel például a város legnagyobb parkját, a Palócligetet. Az elítéltek családi kapcsolatainak megtartását segíti elő az öt éve működő Mesekör-foglalkozás. Ezután Nemszilaj Sándor, az intézetben működő Ipoly Cipőgyár Kft. ügyvezető igazgatója előadásában a kft. eredményeit és a fogvatartotti munkáltatás

bővülését emelte ki. Ezt követően az újságírók megismerhették a cipőgyár fröccsöntő műhelyét, az éppen zajló bőrdíszműves tanfolyamot, illetve a szabászatot, de betekintheztek az intézet faipari műhelyébe is, ahol a raklapok mellett művészi ajándéktárgyak is készülnek. Végül a börtön kápolnájában megcsodálhatták a 2009-es freskóterápia alkalmával megújult falfestményeket.

OKTÓBER 30.

Lezárult a közel hároméves Tett-program, amelynek célja az volt, hogy az ország valamennyi bv. intézetében elősegítse a fogvatartottak társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációját, illetve csökkentse az elkövetők bűnismétlési kockázatát. „A fogvatartottak többszakaszos társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és az intenzív utógondozás modellje” elnevezésű kiemelt TÁMOP-projekt a Belügyminisztérium, a Nemzetgazdasági Minisztérium, valamint a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága együttműködésében valósult meg, a program megítélt támogatása 2,977 milliárd forint volt. A projekt zárórendezvényét a Belügyminisztériumban tartották, ahol a programban részt vevő szakemberek áldozatos munkáját is elismerték. Dr. Felkai László közigazgatási államtitkár megnyitójában kiemelte, hogy a hazai büntetőpolitikában a bűn következetes üldözése és arányos megbüntetése mellett nagy hangsúlyt kap a bűnelkövetők társadalmi integrációjának a támogatása, a helyreállító igazságszolgáltatás irányelveinek alkalmazása is. Ezt a célt szolgálta kiválsóan a Tett-program, amely az oktatás

és munkáltatás mellett hasznos foglalkozásokkal és tréningekkel közel hat-ezer fogvatartottat segített. Schmehl János bv. dandártábornok, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának biztonsági és fogvatartási helyettese előadásában kihangsúlyozta, hogy a program lehetőséget biztosított a bv. intézetek meglévő kiszolgáló helyiségeinek megújulására is. A Tett-programnak köszönhetően az ország 18 bv. intézetében összesen 28 oktatóterem újult meg és további 12 látogatóhelyiség vált gyermekbaráttá. Ez a projekt túlmutat tehát a börtön falain, a társadalom elvárásait, érdekeit szolgálva európai mércével mérve is elismerést érdemel. Ezt követően Németh Éva bv. ezredes, a Veszprém Megyei Bv. Intézet parancsnoka a program pozitív gyakorlati tapasztalatait foglalta össze.

NOVEMBER 6.

A Nemzeti Közzolgálati Egyetem ünnepi szenátusi ülést rendezett a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából. A Ludovika Főépület dísztermében megtartott eseményen nyolc habilitált, illetve tizennégy PhD-doktort is avattak, és összesen tizenheten kaptak egyetemi kitüntetést. A Nemzeti Közzolgálati Egyetem Aranyérmét dr. Tari Ferenc ny. bv. altábornagy vehette át. Dr. Tari Ferenc oktatói tevékenysége meghatározó jelentőségű a Rendészet-tudományi Karon. A büntetés-végrehajtás vezetőjeként szerzett tapasztalatai, kimagasló szakmai ismeretei és oktatói attitűdje jelentősen hozzájárultak a Nemzeti Közzolgálati Egyetem hírnevének és tekintélyének növeléséhez is.

NOVEMBER 16.

A Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központja fennállásának 40. évfordulóját ünnepelték meg az intézmény pilisszentkereszti telephelyén. Elsőként Bakai Mártonné, volt gazdasági osztályvezető, illetve Gosztanyi Péter ny. bv. ezredes, korábbi igazgató mutatta be az intézmény történetét. A jelenlegi munkáról és az elért eredményekről Szabó Zoltán bv. ezredes, a BVOTRK vezetője számolt be, a stratégiai célokat Farsang Tamás bv. ezredes, továbbképzési és rehabilitációs igazgatóhelyettes mutatta be. Ezt követően dr. Tóth Tamás bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok általános helyettese méltatta az elmúlt 40 év szakmai munkáját, a rendészeti oktatás terén elért eredményeket, sikereket. Kiemelte, hogy a továbbképzési és rehabilitációs központ nagymértékben hozzájárul a büntetés-végrehajtás személyi állományának szakmai fejlődéséhez és rekreációjához. Ezután elismerések átadására került sor.

NOVEMBER 17.

„Vonzások és választások” címmel tartott szakmai konferenciát a Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából. A fórumnak a Fővárosi Bv. Intézet III. objektuma adott otthont. A konferenciát dr. Pallo József bv. ezredes, főosztályvezető, a Bv. Tudományos Tanácsának megbízott elnöke nyitotta meg, majd dr. Tóth Tamás bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok általános helyettese „Időszerű kihívások a szakmai horizonton” címmel tartott előadást.

Ezután prof. dr. Nógrádi György, a Budapesti Corvinus Egyetem tanára fejtette ki véleményét a migrációs hullám okairól, illetve az egyes országok megoldási koncepcióiról. Ezt követően dr. Tallódi Zoltán, az Igazságügyi Minisztérium Nemzetközi Büntetőjogi és Strasbourgi Bíróság Képviseleti Főosztályának helyettes vezetője a strasbourgi ítéletekről szóló előadásában jelezte, hogy egyre több, Magyarországot érintő, idegenrendészeti vonatkozású ügy várható a strasbourgi bíróságon. Az utolsó előadást Vájlók László r. al. ezredes, az ORFK Rendészeti Főigazgatóságának főosztályvezető-helyettese tartotta, melyben a migrációs nyomás rendőrségi tapasztalatairól számolt be. Az előadások után a hallgatóságának lehetősége volt kérdéseket intézni az előadókhöz, ezt követően pedig dr. Pallo József zárszavában összegezte a konferencián elhangzottakat, illetve reflektált azokra.

NOVEMBER 18-20.

A Magyar Büntetés-végrehajtási Szervezet delegációja – dr. Bogotyán Róbert bv. ezredes, a Fogvatartási Ügyek Szolgálatának vezetője; Kovács Mihály bv. ezredes, a Központi Szállítási és Nyilvántartási Főosztály vezetője és Somogyvári Mihály bv. őrnagy, a Stratégiai, Elemzési és Tervezési Főosztály vezetője – horvátországi látogatáson vett részt a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer hazai bevezetéséhez köthetően. A kiutazás célja a Diagnosztikai Központ, a kockázatelemzési és kockázatkezelési gyakorlat, valamint a szexuális bűnelkövetők kezelésének horvátországi megismerése volt. A de-

legáció tagjai értékes szakmai tapasztalatokra tettek szert a Zágrábi Büntetés-végrehajtási Intézet, az épületen belül működő Diagnosztikai Központ, továbbá a Lepoglavai Büntetés-végrehajtási Intézet látogatása során, emellett a kiutazás alapot szolgáltathat egy későbbi szakmai együttműködésre is.

NOVEMBER 26.

A Fővárosi Bv. Intézet színházterme adott otthont a BvOP Fogvatartási Ügyek Szolgálatát által szervezett „Fiatalkorúak a magyar igazságszolgáltatás rendszerében” elnevezésű konferenciának. A rendezvényt Schmehl János bv. dandártábornok, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese nyitotta meg, majd Bogotyán Róbert bv. ezredes, a tanácskozás levezető elnöke köszöntötte a meghívott vendégeket és az érdeklődő jelenlevőket. A konferencia bemutatta a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységét, emellett ügyészségi, bírósági, javítóintézeti szakemberek és a fiatalkorú fogvatartottak körében kutatásokat végző szervezetek képviselői adtak tájékoztatást tapasztalataikról, a fiatalkorúak társadalmi reintegrációját elősegítő intézkedésekről. Az első előadást az Országos Kriminológiai Intézet igazgatója, dr. Vókó György tartotta, aki a fiatalkorúak kriminalitásának jellemzőiről beszélt, majd őt Gratzner-Sövényházy Edit, a Nemzeti Bünmegelőzési Tanács munkatársa követte, aki a fiatalkorú fogvatartottak ismételt bűnelkövetővé válásának megelőzésével kapcsolatban osztotta meg gondolatait a hallgatósággal. Dr. Földi Rita, a Károli Gáspár Református Egyetem tanácskezelője a fiatalkorú devian-

cia kezeléséről, dr. Szeiberling Tamás, az Igazságügyi Hivatal főigazgatója pedig a fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben alkalmazott alternatív szankciók szerepéről, jelentőségéről fejtette ki véleményét. A konferencia délutáni programjában Juhász Péter, az EMMI Budapesti Javítóintézetének igazgatója, illetve Szim András, az EMMI Rákospalotai Javítóintézet és Speciális Gyermekeknél igazgatója a javítóintézeti speciális feladatok és a bv. intézetek tevékenységének összekapcsolódásáról beszélt, Pesti Ferenc bv. ezredes, intézetparancsnok a Fiatalkorúak Bv. Intézete reintegrációs törekvéseiről tartott előadást, valamint dr. Moldova Zsófia, a Magyar Helsinki Bizottság munkatársa is elmondta gondolatait a fiatalkorú fogvatartottakkal kapcsolatos vizsgálati megállapításokról.

NOVEMBER 27.

A BvOP Fogvatartási Ügyek Főosztálya konferenciát rendezett a börtönlelkészek és a delegáló egyházak vezetői számára, a Börtönlelkészi Szolgálat megalakulásának tizenötödik évfordulója alkalmából. Bíró László püspök, katonai ordinárius, Hegedűs Béla a Dunamelléki Református Egyházkerület püspökhelyettese, Szemerei János, a Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület püspöke, valamint Roszík Gábor lelkész, a Börtönlelkészek Magyarországi Szervezetének elnöke vett részt az értekezleten az egyház részéről. A köszöntések után Schmehl János bv. dandártábornok, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese beszélt a Börtönlelkészi Szolgálat elmúlt tizenöt évének eredményeiről, nehézségeiről, problémá-

iról, a Szolgálat megalakulásának körülményeiről, illetve a jövőbeni feladatokról. Bíró László püspök, katonai ordinárius történeti áttekintése után azt javasolta, hogy a börtönlelkészek kapjanak szerepet a személyi állomány kiképzésében, az ünnepek megtartásában, illetve a Büntetés-végrehajtás Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központ moduláris képzésében. Dr. Schönberger András rabbi, országos hatáskörrel rendelkező izraelita börtönlelkész előadásában elmondta, hogy egy, a börtönlelkészek számára létrehozott kollégium elősegítené a megbecsültségüket. Ezt követően Hegedüs Béla, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspökhelyettese az elvégzett tevékenységnek megfelelő anyagi megbecsülés fontosságára hívta fel a figyelmet. Szemerei János beszédében többek között az esély fogalmát taglalta, majd Török Edina bv. alezredes, a Fogvatartási Ügyek Szolgálat vezető-helyettese beszámolt azon területekről, ahol a Fogvatartási Ügyek Szolgálat a Börtönlelkészi Szolgálat tevékenységére támaszkodik. Végül Schmehl János bv. dandártábornok zárszavában megköszönte a börtönlelkészek szolgálatát, illetve méltatta munkájukat.

DECEMBER 1.

Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Aula Magna dísztermében rendezték meg a Magyar Börtönügyi Társaság konferenciáját „A jogállami kontroll szerepe és jelentősége a büntetés-végrehajtásban” címmel. Schmehl János bv. dandártábornok, a rendezvény levezető elnöke köszöntötte a megjelenteket, majd első előadóként dr. Szé-

kely László, az alapvető jogok biztosa mutatta be a büntetés-végrehajtást oly módon, ahogyan az az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalából látszik. Beszélt – többek között – a fogvatartotti beadványok jellemzőiről, az OPCAT Nemzeti Megelőző Mechanizmus Főosztály erősen szabályozott munkájáról, valamint kiemelte, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet és az ombudsmani hivatal között kiváló a kapcsolat. Ezután dr. Szűcs András, a Legfőbb Ügyészség osztályvezető ügyésze mutatta be az ügyészi törvényességi felügyelet helyét és szerepét a büntetés-végrehajtást övező jogállami garanciarendszerben. Dr. Kádár András Kristóf, a Magyar Helsinki Bizottság társelnökének előadásán keresztül betekintést kaptak a résztvevők a büntetés-végrehajtás civil monitorozásának elméleti kérdéseibe és gyakorlati eredményeibe. Elhangzott, hogy korrekt és konstruktív együttműködés jellemzi a két szervezet kapcsolatát. Dr. Pallo József bv. ezredes, a BvOP Jogi és Adatkezelési Főosztályának vezetője „Törvényesség és kontroll” címmel tartotta meg előadását, amelyben a törvényességet abszolút jogi értéként definiálta, aminek értékhordozó, közvetítő szerepe kell, hogy legyen. A konferencia lehetőséget biztosított a résztvevők számára, hogy az ombudsmani, az ügyészi és a civil monitorozás megismerésén túl kifejthessék szakmai álláspontjukat a kontroll-rendszer működéséről, eredményeiről, problémáiról.

DECEMBER 3.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága szervezésében a Fővárosi Bv. Intézetben rendezték az idei

konzuli találkozót és konferenciát. A rendezvény kiemelt célja a magyarországi konzuli képviselőkkel történő együttműködés megerősítése, valamint a büntetés-végrehajtási szervezetért változások bemutatása volt. Több mint 35 ország konzuli feladatkört ellátó tisztviselője vett részt a konferencián, ahol sor került többek között az idén történt szervezeti változások és az új jogintézmények ismertetésére, valamint lehetőség adódott a Fővárosi Bv. Intézet megismerésére is. A konferenciát Tóth Tamás bv. vezérőrnagy, az országos parancsnok általános helyettesének előadása nyitotta meg, bemutatva a magyar büntetés-végrehajtás jelenlegi helyzetét, valamint az új jogintézményeket. Schmehl János bv. dandártábornok, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese, valamint Bogotyán Róbert bv. ezredes, főosztályvezető ezt követő előadásukban ismertették a nem magyar állampolgárságú fogvatartottakra vonatkozó általános és speciális szabályokat, majd Cséri Zoltán bv. dandártábornok, a Fővárosi Bv. Intézet parancsnoka zárta a prezentációkat az intézet struktúrájának és működésének bemutatásával. A rendezvényt követően a résztvevők intézetlátogatáson vehettek részt, amely során betekintést nyerhettek a büntetés-végrehajtási szervezet szakmai tevékenységébe is.

DECEMBER 8–9.

A Békés Megyei Bv. Intézet rendezte meg a büntetés-végrehajtási pártfogók szakmai konferenciáját. A találkozó célja az volt, hogy megosszák a pártfogásban érintettek tapasztalataikat az immár lassan egy éve a büntetés-

végrehajtás égisze alatt működő tevékenység eredményeiről. A konferenciát dr. Bogotyán Róbert bv. ezredes, a BvOP Fogvatartási Ügyek Szolgálatának vezetője nyitotta meg, előadásában a kiemelt célokról, feladatokról, a reintegrációs őrizet lehetőségeiről, az eddig elért eredményekről és a jövőbeli célkitűzésekről beszélt. A házigazdák részéről Hafenschner Csaba Zoltán bv. ezredes, intézetparancsnok és Iróczy Péter bv. alezredes, osztályvezető számolt be az intézet gyakorlatáról. A továbbiakban a társszervek képviselői is elmondták tapasztalataikat, majd a pártfogók eszmecseréje következett, melybe a közvetlen érintetteket, azaz a reintegrációs őrizetben lévő személyeket és a pártfogás alatt álló szabadultakat is bevonták. A szakmai programok után a jelenlévők megtekinthették az intézet fogvatartotti színjátszó körének műsorát. A konferencia második napján szó volt a bv. pártfogás és az intézeti pszichológus kapcsolatáról, a munkaerő-piaci lehetőségekről, továbbá a Gyulai Kulturális és Rendezvény-szervező Nonprofit Kft. és az intézet együttműködéséről. Utóbbi illusztrálásaként a résztvevőket egy történelmi sétára invitálták a Gyulai Várba. A konferenciát Hafenschner Csaba Zoltán, valamint Juhász Ferenc bv. alezredes, a BvOP osztályvezetője szavai zárták.

DECEMBER 10.

A Magyar Börtönügyi Társaság (MBT) Jogi Szekciója, immár hagyományosan az emberi jogok világnapja előtt tisztelegve tartotta meg soros ülését a Közép-dunántúli Országos Bv. Intézet baracksai objektumában. A rendezvényt dr. Pallo József bv. ezredes, szek-

cióvezető nyitotta meg, kiemelve azt, hogy a tanácskozás célja a bv. törvény hatálybalépése óta eltelt időszak egyes eredményeinek bemutatása. Az első előadást a kódex kidolgozásában jelentős szerepet betöltő dr. Pázsit Veronika, az Igazságügyi Minisztérium Büntető Anyagi Jogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Kodifikációs Főosztályának szakmai tanácsadója tartotta, bemutatta az alapvető jogok történelmi változásait, a bv. intézetekben fogva tartottak jogainak alakulását, rávilágítva a bánásmód hangsúlyos szerepére a hatályos szabályozásban. A következő előadó Forgács Judit bv. alezredes, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Bv. Tanszékének oktatója volt, aki a fogvatartotti létszám, a személyi állomány leterheltsége és a rendkívüli események számának összefüggéseit elemezte, majd bemutatta a TÁMOP 5.6.3. kiemelt projekt keretében megvalósított szegedi modellkörlet-kísérlet tapasztalatait. Az elhangzottakhoz kapcsolódott a gyakorlat szemszögéből a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnoka, Tikász Sándor bv. dandártábornok. A szekcióülés harmadik előadója dr. Budai István bv. ezredes, a Balassagyarmati Fegyház és Börtön parancsnoka volt, aki a resztoratív alapú, új bv. jogintézmények működésének eddigi tapasztalatait osztotta meg a résztvevőkkel. Az előadásokat követően szakmai konzultációra nyílt lehetőség, végül dr. Pallo József összefoglalója zárta a szekciót.

DECEMBER 15.

Deák Ferenc nyugalmazott bv. alezredes, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtárának könyvtárosa kapta idén a Tauffer Emil-díjat. Az elismerést Tasnádi László rendészeti államtitkár adta át a Belügyminisztériumban tartott ceremónián, amelyet egy családi hangulatú állófogadás követett a BvOP tanácstermében. Deák Ferenc ny. bv. alezredes 23 éven át dolgozott a büntetés-végrehajtási szervezet kötelékében, munkája során a Szakkönyvtár működtetése mellett részt vett különböző nemzetközi konferenciák szervezésében, a fogvatartotti könyvtárak számára készült módszertani anyagok elkészítésében, illetve különféle kutatásokban. Segédkezett a büntetés-végrehajtási szervezet évkönyveinek összeállításában, tudósításokat írt a Bv. Hírlevélbe, továbbá 2003. szeptember 1-jétől a Börtönügyi Szemle szerkesztési feladatait is ellátta. Az elmúlt két évtizedben állandó és meghatározó résztvevőjévé vált a büntetés-végrehajtási szervezet tudományos műhelyeinek, szerkesztői tevékenysége során a Börtönügyi Szemle a magyar börtönügy rangos szakmai folyóiratává vált.

Összeállította: D. F. I.

A GYŐRI ÖSSZEFOGÁS A BÖRTÖNÜGYÉRT EGYESÜLET

„A kényszerdologház célja: a munkakerülő, csavargó, feslett erkölcsű és közbotrányt okozó egyéneket, szemérmetlen álkoldusokat, kik lakást és becsületes életmódot kimutatni nem képesek, munkához, becsületes életmódhoz szoktatni, s ez által őket hasznos állampolgárokká tenni. [...] „A kényszerönczöknek, kik jól viselik magukat, keresetök egyrészéből hetenkint kétszer este külön étkezés megengedtetik, de ez csak oly ételekből állhat, melyek az intézeti főorvos által egészségügyi szempontból megengedtetnek, beszerzésüket a gondnokság eszközli; a korosabb kényszerönczöknek, főleg, kik ezt megszokták, vasárnapokon megengedtetik (egy messzely v. i.) 35 centiliter bor, vagy 70 centiliter (1 iteze) sör.”

A fenti idézet Dr. Rózsay József – mára már kuriózumnak számító – könyvében olvasható. Ilyen, és ehhez hasonló könyvritkaságok is találhatóak a győri Összefogás a Börtönügyért Egyesület honlapján, a www.bortonugy.hu oldalon. Az egyesület célja, hogy a büntetés-végrehajtás szakirodalmához hozzáférést nyújtva, a börtönökről kialakult társadalmi képet objektív irányba mozdítsa.

A fent említett honlapon, a „Börtönügyi irodalom” oldalon jelenleg is körülbelül 130 anyag található, mely hozzásegíti az olvasót a börtönügy múlt és a jelenkori problémáinak megismeréséhez. A régi, mára már ritkaságnak számító könyvek mellett napjaink „klasszikusai” is fellelhetők.

Emellett fontos megemlíteni az ÖBE Hírlevelét, amely hétről hétre értesíti az aktuális – nemzetközi és hazai – büntetés-végrehajtási vonatkozású hírekről az arra feliratkozókat.

A legutóbb digitalizálásra került könyvek, illetve folyóiratok listája az alábbiakban olvasható:

Könyvek

- Tauffer Emil: A szabadságvesztés-büntetés különféle neveinek végrehajtása és a pénzbüntetés, tekintettel a magyar büntető törvényre s a legújabban kiadott m. kir. igazságügyministeri utasításokra (1880)
- Moravcsik Ernő: A gyermekkorban levő büntetésekről (1896)
- Földvári József: A büntetés tana (1970)
- Pap István: A fegyházi lelkész erkölcsi beszédei és imádságai rabok számára (Kiadó: Réső Ensel Sándor, 1874)
- Gedeon Emil: A szabadságvesztés végrehajtásának reformkérdései és az ezekből folyó új büntetőrendszer (a munkarendszer) (1926)
- Gedeon Emil: Állami Regie vagy gyárüzemmel kapcsolatos vállalati bérrendszer? (1921)
- Tóth Lőrinc: Fegyházi tanulmányok. A rabmunka (1888)
- Tóth Lőrinc: Emlékezések a nemzetközi börtönügyi congressusra Rómában 1885. (nov. 16-24)
- Rózsay József: Budapest börtönügye (1879)

Folyóiratok

Tauffer Emil: A szamosújvári m. kir. orsz. fegyintézet. (Magyar Igazságügy 1876)

Tauffer Emil: A bécsi rendőri fogház s a weinhausi kényszerdologház Bécs mellett. (Magyar Igazságügy 1877)

Tauffer Emil: Javítóház Budapesten. (Magyar Igazságügy 1881)

Tauffer Emil: Az első magyar állami javító-intézet Aszódon. (Magyar Igazságügy 1882)

Tauffer Emil: A német börtönügyi tisztviselők egyletének közgyűlése. (Magyar Igazságügy 1883)

Jubileum a fegyházban. (Gedeon Emil évfordulója) (Közbiztonság 1909)

Bizalom című folyóirat 1929-1944 (szerk: Göllner Mária)

Tauffer Emil: Tanulmányok a harmadik nemzetközi börtönügyi congressuson. (Magyar Igazságügy 1886)

Tauffer Emil: Rendszerkérdések a börtönreform körül. (Jogtudományi Közlöny 1891)

Tauffer Emil: A szamos-ujvári országos fogház. (Vasárnapi újság 1867)

Tauffer Emil: A börtönügy jelen állása Európában s néhány eszme hazánkról. (Jogtudományi Közlöny 1867) (ÖBE 12.06.)

Tauffer Emil, Csillagh László: Pestváros fogházai (Jogtudományi Közlöny 1868)

Tauffer Könyvtár (Jogtudományi Közlöny 1925)

Tauffer Emil: A szabadságvesztés-büntetések végrehajtása a büntető törvény életbeléptetése óta. (Jogtudományi Közlöny 1887)

Péter Ruzsonyi

**Serial killers on the other side of the bars: „Bestial humans – human beasts”
I. part**

(Sorozatgyilkosok a rácson túl: „Bestiális emberek – emberi bestiák” I. rész)

We present the results of our research in two parts. In this part of the study we deal with the life and activity of the serial killers “before the lockup”. We try to give a comprehensive picture about the origin and the meaning of the term “serial killer”, we discuss the general characteristics of the serial killers. We give an overview about the main ideas on how to make distinctions and classification into different types, and we examine the issues relating to female serial killers.

József Pallo

Anniversary – Glancing back at the codification of the Penitentiary Law and some first experiences of its application in practice

(Évforduló – Visszatekintés a Bv. törvény kodifikációjára és a jogalkalmazás néhány első tapasztalatára)

The new law came into force almost a year ago, resulting in an epochal change in the penitentiary law and in the life of the Hungarian prison system. The past period provides an excellent opportunity to review the directions of the codification process and its main components, proving that the legislature has chosen the right way on these issues. The writer describes the main break points that aim to reform the legislation and the professional mindset. The author writes about the internal and external reasons of the codification compulsion, outlines the basic values that define the dogmatic and legal philosophical foundation of the penitentiary law. The experiences so far of the application of the most important new legal institution in the practice are exhibited in the study. The final conclusion points to the direction that the new rules stand up even in an international respect and represent the values of the Hungarian rule of law well.

Zoltán Tallódi**The prison overcrowding with regard to the decisions of the European Court of Human Rights**

(A börtönzsűfoltság kérdése az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek tükrében)

The article describes the Hungary-related decisions made by the European Court of Human Rights on the topic of prison overcrowding. Special attention is devoted to the pilot judgment in the case of Varga and Others vs. Hungary. It describes certain aspects of the Strasbourg based Court's expectations, and the extent the Court found there had been violation of Article 3 (prohibition of inhuman or degrading treatment) and Article 13 (right to an effective remedy) of the European Convention on Human Rights. The article explains what a pilot judgment is, and outlines the actions expected to be taken and also their deadlines as outlined by the pilot judgment. The article also specifies the states the Court condemned on this subject so far. The writing gives priority to describing the Italian example, since the Court's pilot judgment proposes to improve the Hungarian situation by the basis of that example. The study analyzes the possible areas of action, which combined use may result in the improvement of the current situation.

Zsófia Borbála Somogyi**Is there freedom after release?****II. part**

(Szabadság van-e a szabadulás után? II. rész)

The post-release reintegration has many difficulties. In addition to the obvious social, financial and workplace problems the released inmates have to face numerous psychologically stressful factors as well. In this second part of the study the research made to map this kind of psychological problems will be presented. Semi-structured interviews with the former inmates were carried out within one month after the release, and text analysis was used to examine the interviews. The results allowed identifying 5 factors, namely: level of social reintegration; responsibility and autonomy; direct, personal level of interaction; exclusion and problem.

These were mostly the topics of the released people's concerns. The generally non-conscious anxieties and fears related to these topics make a significant influence on their everyday lives.

Judit Forgács

Why use the model prison quarters?

Three reasons to use the model as an example to follow

(Miért éppen modellkörlet?

Három érv a modellkörlet bevezetése mellett)

We looked for answers and solutions for internal contradictions appearing at group level and associated with the organizational structure of the Prison Service. By the end of the program many relevant answers were given to a number of questions. The presented model prison quarters may mean a kind of solution to some very important and contemporary problems, from those issues we grabbed three and by those we attempted to demonstrate the topicality of using this model as an example to follow. In addition to presenting the direct results of the program the study proves and draws attention to the fact, that professional pragmatism has increasingly gained ground lately in everyday practices.

Andrea Erika Juhász

The case Law of the European Court of Human Rights on overcrowding in prisons

(Az Emberi Jogok Európai Bíróságának a túlszűfolttsággal kapcsolatos esetjoga)

The study describes the practices of the European Court of Human Rights (ECHR) on overcrowding and other inadequate conditions of detention. From the case law of the board in Strasbourg inference may be concluded, that on the one hand the Court takes into account the standard accepted during the so called Ananyev case in the event of multi-bed prison cell accommodation, when determining the value of the minimal personal space per inmate in square meters. On the other hand in numerous cases the Court refers to the 4 square meters recommended by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). After examining the judgments made by the ECHR the conclusion of the study is that the practice is not unified as to what is the size of personal space which the Court takes into consideration when determining conditions of detention.

János Tömő

A prison inmate quarter-part in Szombathely National Prison organized on religious grounds

(Vallási alapon szerveződő körletrész a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben)

The aim of my study is to debut and introduce the prison quarter organized on religious grounds in Szombathely National Prison. Special attention is paid to the legislative background of the operation of this department, but I mainly approach this new method of reintegration – that appears in a growing number of prisons – from a theological point of view. The article aims to provide information and encouragement to all prison service employees and also to the wider public.

Roland Molitórisz - Botond Mihály Franka

The role the individualization and the Family Group Conference (FGC) play in the successful reintegration of the convicts

(Az egyéniesítés, a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő és a családi döntéshozó csoportkonferencia (CSDCS) szerepe az elítéltek sikeres reintegrációjában)

The restorative approach is an old-new institution of social jurisdiction. It is not only capable of fulfilling the basic task of satisfying/supplementing the needs of the state penal system, but also repairs in an evaluable way the damages caused in the human relations by the infringement of the law. However, in addition to implementing the imprisonment penalty as defined by the law, the objectives of prevention should also be kept in mind. To avoid re-offending and to ensure the success of reintegration, there is a need to develop new institutional responses that are consistent with the system of correctional goals and tasks. The study aims to describe a method that is a successfully implemented form of restorative techniques adapted to the closed institutional prison conditions.

Anita Nagy

England, as a special area of the conditional release, or the Parole Board process

(Anglia mint a feltételes szabadon bocsátás speciális területe, avagy a Parole Board eljárása)

Overcrowding in the correctional facilities is a worldwide problem. Various legal institutions were created in order to reduce the size of prison population, one of these is the possibility to release an inmate on parole.

The procedure of conditional release in England proceeds through a so-called Panel/Parole Board, which is fundamentally different from its equivalent in Hungary. The Board works independently both from the Prison Service, and from the Ministry of Justice. The Board has three members, the President of the Board has at least five years of legal practice, the other members are from other profession (in some cases a psychiatrist or psychologist). The conduct of the procedure is significantly different from the Hungarian proceeding. The aim of my study was to show this procedure to those familiar with the national legal literature.

T A R T A L O M

1	Köszöntés Deák Ferenc 65. születésnapja alkalmából
---	--

TANULMÁNYOK

2	Ruzsonyi Péter:	Sorozatgyilkosok a rácson túl: „Bestiális emberek – emberi bestiák” I. rész
23	Pallo József:	Évforduló. Visszatekintés a Bv. törvény kodifikációjára és a jogalkalmazás néhány első tapasztalatára
43	Tallódi Zoltán:	A börtönszűfoltosság kérdése az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek tükrében
57	Somogyi Zsófia Borbála:	Szabadság van-e a szabadulás után? II. rész

MŰHELY

81	Forgács Judit:	Miért éppen Modellkörlet?
92	Juhász Andrea Erika:	Az emberi jogok európai bíróságának a túlszűfoltossággal kapcsolatos esetjoga
100	Tömő János:	Vallási alapon szerveződő részleg a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben
107	Molitorisz Roland – Franka Botond Mihály:	Az egyéniesítés, a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő és a családi döntéshozó csoportkonferencia (CSDCS) szerepe az elítéltek sikeres reintegrációjában

KITEKINTÉS

117	Nagy Anita:	Anglia mint a feltételes szabadon bocsátás speciális területe, avagy a Parole Board eljárása
-----	-------------	--

RÖVIDEN

130	Eseménynaptár
137	A győri Összefogás a Börtönügyért Egyesület

ABSTRACTS

139	Abstracts
-----	-----------

Ára: 600,- Ft

